

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ
VE ANALİZİ: BALIKESİR İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEMA SULTAN ÇEVRE

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ
VE ANALİZİ: BALIKESİR İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEMA SULTAN ÇEVRE

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. MUTLU YORULDU

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalı'nda 202112537015 numaralı Sema Sultan ÇEVRE'nin hazırladığı "Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarının Ölçülmesi ve Analizi: Balıkesir İli Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 05.06.2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Arman Zafer YALÇIN

İmza

Üye (Danışman) Doç. Dr. Mutlu YORULDU

İmza

Üye Prof. Dr. Harun YENİÇERİ

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik etik ve kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../2024

İmza

Sema Sultan ÇEVRE

ÖNSÖZ

Bu araştırma, vergi algısının önemini ve etkilerini anlamaya yönelik bir çalışmadır. Vergi, toplumun temel unsurlarından biridir ve ekonomik sistemlerin işleyişinde hayati bir rolü vardır. Vergi politikaları, hükümetlerin gelir elde etme ve kamu hizmetlerini finanse etme yolunda kullandıkları önemli araçlardan biridir.

Vergi algısı, vergilendirme sistemlerinin etkinliğini ve toplumun vergi politikalarına olan güvenini doğrudan etkileyen bir faktördür. Bu araştırma, lise öğrencilerinin vergi algısını inceleyerek, özellikle gençler arasındaki vergi bilinci ve tutumları üzerinde odaklanarak, vergi sisteminin daha iyi anlaşılmasına ve gelecekteki vergi politikalarının şekillenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma sürecinde, çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler analiz edilerek ve literatür taraması yapılarak vergi konusunda geniş kapsamlı bir bakış sunmaya çalışılmıştır. Bu araştırmadaki bulguların, vergi politikalarının geliştirilmesi, vergi sisteminin daha adil ve etkili hale getirilmesi yolunda karar alıcıların ve toplumun farkındalığının oluşması planlanmaktadır.

Son olarak özellikle tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Mutlu YORULDU'ya ve çalışma sürecinde desteğiyle hep yanımda olan başta eşim Çağrı ÇEVRE'ye ve çok değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

BALIKESİR, 2024

SEMA SULTAN ÇEVRE

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ VE ANALİZİ: BALIKESİR İLİ ÖRNEĞİ

ÇEVRE, Sema Sultan

Yüksek Lisans, Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mutlu YORULDU

2024, 90 Sayfa

Bu araştırmada lise öğrencilerinin vergi algılarının ölçülerek belirlenmesi ve analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında, hedeflenen sonuca ulaşmak için nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma sürecinde kullanılan “Vergi Algısı Ölçeği (VAÖ)” Yoruldu (2020) tarafından tasarlanmış ve araştırmanın verilerinin toplanmasında kullanılmıştır. Araştırma, 2022-2023 eğitim, öğretim yılında Balıkesir ilindeki resmi ve özel liselerde eğitim, öğretimine devam eden 1426 öğrenciden oluşan bir çalışma grubunu kapsamaktadır. Çalışma grubu uygun örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Bu araştırmanın analizi VAÖ’ye verilen yanıtlar çözümlenerek gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testi, Non-Parametrik testler için Post-Hoc analizi ile çözümlenmiş ve verilerin anlamlılık düzeyleri 0,05 anlamlılık seviyesinde değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bulgular ışığında lise öğrencilerinin vergi algılarının cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyleri değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir fakat okul türleri değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca lise öğrencilerinin vergi algıları düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Algısı, Vergi Ahlakı, Vergi Sosyolojisi

ABSTRACT

MEASUREMENT AND ANALYSIS OF TAX PERCEPTIONS OF HIGH SCHOOL STUDENTS: BALIKESİR CITY EXAMPLE

ÇEVRE, Sema Sultan

Master Thesis, Department of Public Finance

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mutlu YORULDU

2024, 90 Pages

This research aims to measure, determine and analyze high school students' tax perceptions. Within the scope of this purpose, scanning model, one of the quantitative research methods, was used to achieve the targeted result. The "Tax Perception Scale (VAÖ)" used in the research process was designed by Yoruldu (2020) and used to collect the data of the research. The research covers a study group consisting of 1426 students who continue their education in public and private high schools in Balıkesir province in the 2022-2023 academic year. The study group was formed by convenient sampling method. The analysis of this research was carried out by analyzing the responses to VAÖ. The findings obtained were analyzed by Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis test, Post-Hoc analysis for Non-Parametric tests, and the significance levels of the data were evaluated at the 0.05 significance level. In the light of the findings, it was determined that high school students' tax perceptions did not differ statistically significantly according to gender, age and grade level variables. However, it was concluded that there were statistically significant differences in terms of the school types variable. It was also determined that high school students' tax perception levels were high.

Keywords: Tax Perception, Tax Ethics, Tax Sociology

*Bugün Bulduğum Yerlere Gelmemde En Büyük Paya Sahip Olan
Babam
Öğretmen Mustafa GÜL'e...*

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)	2
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6. Tanımlar	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.1.1. Vergi Kavramı	5
2.1.1.1. Verginin Tanımı.....	6
2.1.2. Verginin Temel Özellikleri.....	8
2.1.3. Verginin Amacı	12
2.1.3.1. Mali Amaç	13
2.1.3.2. Ekonomik Amaç	14
2.1.3.3. Sosyal Amaç	15
2.1.4. Vergilemenin Klasik İlkeleri	16
2.1.4.1. Adalet İlkesi	17
2.1.4.2. Kanunilik İlkesi.....	17
2.1.4.3. Uygunluk İlkesi.....	18
2.1.4.4. İktisadilik İlkesi	18
2.1.4.5. Belirlilik İlkesi	19
2.1.5. Vergilemenin Modern Mali İlkeleri.....	20
2.1.5.1. Verimlilik İlkesi	20

2.1.5.2. Esneklik İlkesi.....	22
2.1.5.3. Adalet İlkesi.....	22
2.1.5.4. Eşitlik İlkesi.....	23
2.1.5.5. Genellik İlkesi.....	24
2.1.5.6. Yararlanma İlkesi.....	24
2.1.5.7. Ödeme Gücü İlkesi.....	25
2.1.6. Vergilemenin Bireyler Üzerindeki Etkisi.....	26
2.1.6.1. Vergi Yüğü.....	26
2.1.6.2. Vergi Kapasitesi.....	26
2.1.6.3. Vergi Gayreti.....	28
2.1.6.4. Vergi Baskısı (Tazyiki).....	28
2.1.6.5. Vergiden Kaçınma.....	29
2.1.6.6. Vergi Kaçakçılığı.....	29
2.1.6.7. Verginin Telifisi.....	33
2.1.6.8. Verginin Gelir Etkisi.....	33
2.1.6.9. Verginin İkame Etkisi.....	33
2.1.6.10. Vergi Harcamaları.....	34
2.1.6.11. Verginin Yansıması.....	34
2.1.7. Mali Psikoloji, Vergi Psikolojisi, Mali Sosyoloji ve Vergi Sosyolojisi .	35
2.1.7.1. Mali Psikoloji.....	35
2.1.7.2. Vergi Psikolojisi.....	36
2.1.7.3. Mali Sosyoloji.....	37
2.1.7.4. Vergi Sosyolojisi.....	38
2.1.8. Vergi Algısı ve Mükelleflerin Vergi Algılarını Etkileyen Faktörler.....	42
2.1.8.1. Vergi Ahlakı.....	43
2.1.8.2. Vergi Bilinci.....	45
2.1.8.3. Eğitim Durumu.....	46
2.1.8.4. Vergilemede Adalet ve Eşitlik.....	47
2.1.8.5. Vergi Ceza ve Afları.....	48
2.1.8.6. Devlet Yönetimine Güven.....	50
2.1.8.7. Mükellef İdare İlişkisi ve Mükellefin Vergi Bilgisi.....	52
2.1.8.8. Ailenin Gelir Düzeyi ve Aile Ölçeği.....	54
2.1.8.9. Demografik Özellikler.....	55
2.2. İlgili Araştırmalar.....	57

3. YÖNTEM.....	60
3.1. Araştırmanın Modeli	60
3.2. Evren ve Örneklem.....	60
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	61
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	61
3.5. Verilerin Analizi.....	62
4. BULGULAR VE YORUMLAR	63
4.1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	63
4.2. Vergi Algısı Ölçeği Puanlarının Demografik Özellikler Açısından Farklılaşma Durumlarını İçeren Bulgular	65
4.2.1. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular	65
4.2.2. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Yaş Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular.....	66
4.2.3. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Okul Türü Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular	67
4.2.4. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular	68
4.2.5. Lise Öğrencilerinin Vergi Algıları Ne Düzeydedir? Sorusuna İlişkin Bulgular	69
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	72
5.1. Sonuçlar.....	72
5.1.1. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar	72
5.1.2. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Yaş Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar	73
5.1.3. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Okul Türü Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar	74
5.1.4. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar	75
5.1.5. Lise Öğrencilerinin Vergi Algıları Ne Düzeydedir? Sorusuna İlişkin Sonuçlar	76
5.2. Öneriler.....	77
KAYNAKÇA	80

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

<u>Tablo 1.</u> Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Vergi Algısı Ölçeği Puanlarına İlişkin Normallik Testi Analizi Sonuçları	62
<u>Tablo 2.</u> Araştırma Grubunun Genel Yapısına İlişkin Veriler (n=1426)	63
<u>Tablo 3.</u> Yaşların Cinsiyete Göre Dağılımı (n=1426).....	64
<u>Tablo 4.</u> Vergi Algısı Ölçeği ve Demografik Değişkenlere Ait İstatistiksel Veriler (n=1426).....	64
<u>Tablo 5.</u> VAÖ Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumuna Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları (n=1426).....	66
<u>Tablo 6.</u> VAÖ Puanlarının Yaşa Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (n=1426)	66
<u>Tablo 7.</u> VAÖ Puanlarının Okul Türlerine Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (n=1426)	67
<u>Tablo 8.</u> VAÖ Puanlarının Okul Türlerine Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Post-Hoc Analizi Sonuçları (n=1426)	67
<u>Tablo 9.</u> VAÖ Puanlarının Sınıflara Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (n=1426)	68
<u>Tablo 10.</u> Öğrencilerin Vergi Algısı Ölçeği Maddelerine Verdiği Cevapların İncelenmesi	69

KISALTMALAR LİSTESİ

A.L.	: Anadolu Lisesi
F.L.	: Fen Lisesi
İ.H.L.	: İmam Hatip Lisesi
M.L.	: Meslek Lisesi
Ö.E.K.	: Özel Eğitim Kurumu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
VAÖ	: Vergi Algısı Ölçeği

1.GİRİŞ

Vergi, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi, büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşılması amacıyla devletin ihtiyaç duyduğu finansal kaynaktır. Bu kaynak, vatandaşların gelir, servet ve harcamaları üzerinden hukuka dayalı halde belirli miktarlar ve oranlar dâhilinde hesaplanarak tahsil edilir. Bireyler zaman zaman ödedikleri vergiyi gelirlerden bir kayıp olarak görebilir ve vergi ödevini yerine getirme konusunda çekimser davranabilirler. Mükelleflerin vergiye karşı çekimser tutumu çeşitli sebeplere dayandırılabilir. Bu nedenle vergi politikalarının oluşturulması ve vergilere yönelik kanuni düzenlemelerin planlama sürecinde mükelleflerin davranışlarının göz ardı edilmemesi, siyaset kurumu, bürokrasi ve idare açısından son derece önemlidir (Çiçek ve Sabbağ, 2015). Vergi ödevi konusunda mükelleflerin isteksiz tutumu, idare ile mükellefler arasında uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Bu uyuşmazlıkların oluşmaması ve bireylerin vergi ödevlerini zamanında, efektif ve eksiksiz şekilde yerine getirebilmeleri için vergiyi anlamaları ve içselleştirmesi gerekmektedir.

Sosyal bir varlık olan insan, içinde yaşadığı toplumdan etkilenir ve gerek aile gerekse de yetiştiği sosyal çevre, bireylerin kişilik ve karakter oluşumuna etki eder. Bireylerde vergi bilincinin dolayısıyla da vergi ahlâkının oluşumunda sosyal çevrenin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bireyin yetiştiği çevrenin yanı sıra çocukluktan erginliğe adım attığı dönemde ve okul hayatında aldığı eğitim, düşünce dünyasının, fikirlerinin ve bilincinin oluşmasında etkindir. Bireylerin ilerleyen yaşlardan ziyade çocukluk ve gençlik dönemindeyken okulda alacakları vergi eğitimi, verginin amacını içselleştirmesi bakımından faydalı olabilecektir.

Tüm bu nedenlerden dolayı bu araştırmada verginin psikolojik ve sosyolojik yönleri üzerinde durularak, gençlerin vergi sistemine bakış açıları açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)

Toplumsal adalet düzeninin sarsılmaması, kamusal faaliyetlerin kesintisiz ve etkin şekilde yerine getirilmesi, hazinenin gelir kaybı yaşamaması için efektif bir vergilendirme önemlidir. Vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek için devlet kayıt dışı ekonomi ile mücadele ve vergi cezaları gibi çeşitli tedbirlere başvurmaktadır. Fakat vergilerin ülke kalkınmasındaki rolü göz önünde bulundurulduğunda, vergi mükellefiyetinde gönüllülük esas olmalıdır. Bu nedenle vergi ödevlerinin eksiksiz yerine getirilmesi hususunda bireylerin vergiyi içselleştirmiş olması önem arz etmektedir. Verginin bireylerce içselleştirilmesi ve vergi bilincinin oluşmasında etkili pek çok faktör vardır. Bu faktörler en sade şekilde coğrafi, ailevi ve sosyoekonomik faktörler şeklinde örneklendirilebilir. Bireyin bulunduğu aile ve sosyal çevresinin yanı sıra, düşünce yapısının geliştiği, bireysel fikir dünyasının şekillendiği okul yaşamında aldığı eğitim ile vergi bilinci oluşturulabilir. Aynı zamanda sosyal çevresinde edinmiş olduğu vergiye karşı olumsuz bakış açısı var ise olumlu yönde değiştirilebilir. Bu çalışmada gençlerin içerisinde bulunduğu sosyal çevrede cinsiyet, yaş, okul türü, eğitim gördüğü sınıf değişkenleri dikkate alınarak vergiye bakış açıları tespit edilerek ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, vergi kavramını açıklayarak Balıkesir ilindeki farklı okul türlerinde ve farklı sınıflarda eğitim gören, farklı cinsiyet ve farklı yaş gruplarındaki lise öğrencilerinin vergiyi anlama ve algılama biçimlerini ortaya çıkarmaktır. Bireyin düşünce dünyasının oluşumuna etki eden sosyokültürel çevre, aile ve okulda aldığı eğitimidir. Bu çalışmada ulaşılmak istenen amaç bireyin iç dünyasında şekillenen vergi algısına ilişkin düşüncelerin oluşumunda hangi değişkenlerin etkili olduğunun belirlenmesi ve 14-17 yaş grubundaki gençlerin olumlu vergi bilincinin içselleştirilmesinde eğitimin öneminin araştırılmasıdır.

Bu genel amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki soruların yanıtları araştırılmaktadır.

a. Lise öğrencilerinin vergi algılarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

b. Lise öğrencilerinin vergi algılarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

c. Lise öğrencilerinin vergi algılarında okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

d. Lise öğrencilerinin vergi algılarında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

e. Lise öğrencilerinin vergi algıları ne düzeydedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplumsal adalet, ekonomik denge ve kalkınma hedeflerinin sağlanması hususunda belirleyici olan vergilerin, vatandaşlardan sulh içerisinde devlet ve millet birliğine zarar vermeyecek biçimde tahsili önem arz etmektedir. Bireylerin tam mükellefiyet olgusu gençlik döneminde oluşmaya başlamaktadır. Bu araştırmada Balıkesir ilindeki lise öğrencilerinin vergiye karşı tutumu ayrıntılı olarak incelenerek, gençlerdeki vergi bilincinin oluşmasında sosyoekonomik yapı, demografik değişkenler ve eğitimin vergi algılamasındaki önemi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

a. Araştırmada örneklem grubu olarak seçilmiş olan lise öğrencilerinin araştırma evrenine genelleme yapılabilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir.

b. Araştırma sırasında alıntı yapılan ve incelenen tüm kaynakların güvenilir olduğu ve yeterli düzeyde bilgi verdiği inaniilmektedir.

c. Öğrencilerin Araştırmada kullanılan ölçeğe doğru, içten ve baskı altında kalmadan cevap verdikleri varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini 2022-2023 eğitim, öğretim yılında Balıkesir ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ve özel eğitim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Fakat zaman ve parasal maliyet kısıtlarından dolayı evrenin tamamına ulaşamaması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu

nedenle araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ve özel eğitim kurumlarında öğrenim gören ve ulaşılan 1426 lise öğrencisi ile tamamlanmıştır.

1.6. Tanımlar

Vergi Algısı: Bireylerin vergilendirme sistemi ve vergilerle ilgili genel olarak nasıl düşündükleri ve hissettikleridir.

Vergi Bilinci: Bireylerin vergilendirme sistemi ve vergilerin toplum üzerindeki etkileri konusunda bilinçli olmalarıdır.

Vergi Ahlakı: Bireylerin vergi ödemeleri ve vergilendirme sistemine ilişkin olarak gösterdikleri ahlaki tutumdur.

Eğitim: Bireylerin bilgi, beceri, değerler ve davranışlarını geliştirmek amacıyla yapılan öğrenme sürecidir (TDK).

Öğrenim: Bireylerin bilgi ve becerilerini edinme sürecidir (TDK).

Öğretim: Bilgi, beceri veya değerlerin bir öğretmen veya eğitmen tarafından öğrencilere aktarılmasıdır (TDK).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Araştırmanın bu bölümü iki temel başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmaya ait kuramsal çerçeve açıklanarak anlatılmıştır. İkinci bölümde ise vergi algısına yönelik literatürde yer alan daha önceden yapılmış çalışmalar incelenmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, verginin tanımı, verginin amacı, vergi algısı ve vergi bilinci kavramları incelenmiş olup bu kavramların toplum üzerindeki etkilerinden derinlemesine bahsedilmiştir.

2.1.1. Vergi Kavramı

Vergi, devletin kamu hizmetlerini yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyduğu finansal kaynaktır. Vergiler, devletin bütçe ihtiyaçlarını karşılamak için bireylerden kanuni dayanaklara uygun olarak karşılıksız şekilde tahsil edilen ekonomik kazanımdır (Karakoç, 2016).

Vergi, tarih boyunca çeşitli uygarlıklar ve devletler tarafından uygulanan çok eski bir olgudur. İlk dönemlerde vergiler devlete destek olmak maksatlı tahsil edilmiştir, fakat artan nüfus ve harcamalar sebebiyle zamanla kamusal cebirle alınmaya başlanmış ve sürekli hale gelmiştir (Doğan ve Coşkun, 2022). Vergilendirme yetki ve sorumluluğunun kime ait olduğu ne amaçla ve ne şekilde kullanılacağı, tarihin ilerleyen aşamalarında devlet tanımının gelişimine bağlı olarak şekillenmiştir. Toplum yönetimini düzenleyen esas unsur (Anayasa) ile vergileme kuralları arasında güçlü bir bağ vardır (DPT, 1995).

2.1.1.1. Verginin Tanımı

Vatandaşlarına sürekli kamusal hizmet ve ürün sağlama görevini üstüne almış olan devletlerin, bu hizmetlerin sürekliliğini sağlamak amacıyla çeşitli maddi kaynaklara ihtiyaçları vardır. Devletler sözü edilen kaynak gereksinimlerini çeşitli gelirler aracılığı ile elde etmektedir (Doğan, 2020).

Vergiler, devletin en çok gelir elde ettiği genel gelir kaynağını oluşturmaktadır. Devletler, vergisel tüm işlemlerini hukuka bağlı şekilde sürdürürler. Kanunlar ile yürürlüğe konulan vergiler tüm bireyler için kapsayıcı niteliktedir (Yoruldu, 2020).

Tarihsel süreçte, ilk çağlarda halkın düzenli vergi verme alışkanlığı olmamıştır. İlk çağda devletin aldığı vergiler daha çok aynî vergiler niteliğindedir. Mısır ve Babil gibi mutlakiyetçi yönetimlerde ise devlet giderleri firavun ya da krala ait mülkten karşılanmıştır. Ancak savaşlar, afetler, olağanüstü olayların oluşması, tapınaklar ve piramitlerin yapılması gibi kamusal harcamaların artması nedeniyle krallar halktan yardım isteme yoluna gitmiştir, öncesinde bu durum kralın halktan istediği fedakârlık ve destek şeklinde iken daha sonrasında bir zorunluluk halini almaya başlamıştır. Tarihi belgelere bakıldığında Mısır Piramitlerinin inşaatının halkın gönüllü çalışması ile başladığı daha sonra firavunun emri ile halkın desteğinin zorunlu hale geldiği görülmektedir (Kayan, 2000).

Orta çağda devletlerin gelirleri, büyük ölçüde hükümdarların, kralların, derebeylerin ya da kilisenin sahip olduğu topraklardan elde edilen gelirlerle karşılanmaktaydı. Orta çağda da ilk çağ da olduğu gibi hükümdarın doğrudan vergilendirme yetkisi bulunmamaktaydı, ancak devlet olağanüstü durumlarda halktan vergi istemeyebilmekteydi (Öz, 2004). Orta çağ da ticaretin, para ekonomisinin hızla gelişmesi ile halkın aynî desteğinden ziyade maddi vergi geliri daha kıymetli olmaya başlamıştır. Orta çağın sonlarında ise artık modern ve düzenli vergileme sistemi ortaya çıkmıştır (Kayan, 2000).

Yakın çağda ise mülk gelirlerinin, devlet harcamaları karşısında yetersiz kalması ve devlet yapısının güçlenmesi sonucu dolaysız vergiler başta olmak üzere, vergiler devletin genel gelir kaynaklarından biri haline gelmiştir (Öz, 2004).

Yakınçağın başlangıcına damgasını vuran 1789 Fransız İhtilali ve devamında yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile vergileme hususunda hak, adalet, eşitlik ve kanunilik gibi esas ilkeler net olarak belirlenmiştir, bu bildiriyle kabul gören

ilkeler hemen hemen tüm dünyada yazılı anayasaların kabulüyle çağdaş devletlerin hukuk düzenlerine de etki etmiştir. Bu hususta, yakın çağ vergilendirmeye ilişkin üç aşamada orta çağdan ayrılmaktadır. İlk olarak, aynî ekonomiden ziyade para ekonomisinin hâkim olduğu görülmektedir. İkinci olarak, para ekonomisiyle birlikte ideolojik gelişmelerin etkisiyle, rasyonalizm ve iktisadi düşüncenin devlet ekonomisi açısından giderek daha önemli hale geldiği gözlenmektedir. Üçüncü olarak, orta çağ devlet ekonomisini belirleyen, bir yandan imparatorluk ile feodal senyörler arasındaki, diğer yandan feodal senyörlerle halk temsilcileri arasındaki ayrılıklar, anayasalarda yapılan köklü ve güçlü değişikliklerle aza indirgenmiştir, hatta geçmişe nispeten kaldırılmıştır. Bu dönemde genel olarak vergilemede modernleşme ve demokratikleşme adımları atılmaya çalışılmıştır.

Modern çağda ise devletlerin temel geliri vatandaşlardan topladığı vergiler olmakla birlikte, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 3/i maddesinde yer alan; resim, harç, parafiskal gelirler, harcamalara katılma payı, mülk ve teşebbüs gelirleri, para basımı ile elde edilen senyoraj geliri ve borçlanma ile elde edilen birtakım gelirler bulunmaktadır. Sürekli artış halinde olan kamu harcamalarının finansmanı için yapılacak kamu borçlanmaları kontrolsüz büyür ise ülke ekonomilerine ciddi zararlar verebilir ya da devlete finansman kaynağı oluşturması için ağırlıklı olarak para basımı yoluyla gelir kaynağı yaratılması durumunda, kontrolsüz basım enflasyona yol açabilir, tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda vatandaşlardan tahsil edilen vergi gelirlerinin, diğer kaynaklara nazaran ekonomik risk düzeyi daha düşük ve devlet hazinesi için önemi diğer gelir kaynaklarına göre daha fazladır (Yolal, 2017).

Vergilerin toplanmasında temel sebep, kamu hizmetlerinin sağlanmasının yanı sıra birtakım ekstra fiskal amaçları gerçekleştirmek için de kullanıldığı görülmektedir. Mali olmayan amaçlar için verginin araç olarak kullanımında; gelir dağılımının düzenlenmesi amacıyla istisna-muafiyet uygulamaları, bireylerin elde ettiği gelir çeşitlerine ve içeriğine göre farklı vergilendirmeyi öngören ayırma prensibi, farklı gelir elde eden grupların adaletli vergilendirmeye tabii olması için artan oranlı gelir vergisi tarifesi uygulanmasıdır. Söz konusu toplumsal dengeyi düzenlemek için vergilerin kullanımı hususunda 1946 yılında George Stigler tarafından, düşük gelire sahip bireylere gelirlerini arttırmak için ödemeler yapılması gerektiğini açıklayan negatif gelir vergisi gibi teknikler önerilmiştir (Uzunali ve Altun, 2020).

Devlet tarafından sosyal adaletin gerekliliklerinin yerine getirilmesi, toplumsal gelir dengesinin sağlanması, yatırımların ve tasarrufların özendirilmesi veya siyasi amaçlarla vergi politikaları vasıtasıyla ekonomik denge sağlanmaya çalışılmaktadır. Devlet tarafından uygulanan vergi teşvikleri, devletin sosyal denge ve adaleti sağlayabilmek için, zaman zaman da yatırımları desteklemek için belli bir kısım vergi alacağından vazgeçmesidir. Vergi teşvikleriyle sadece ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, istihdam artışı ve kalkınma gibi hedeflere ulaşılması değil aynı zamanda maliye politikasının sosyal amacı olan, vergi yükünün adil ve dengeli dağıtılmasıyla gelir dağılımında adaletin sağlanması hedeflenmektedir (Yoruldu, 2022).

Devlet tarafından uygulanan, sosyal yönü olan vergisel politikalar verginin sadece kamu hizmetlerini finanse etmesi amacı dışında sosyal amaçlarının olduğunun da göstergesidir. Toplumda adil yaşam şartlarına, toplumsal düzen ve refaha etki eden vergisel düzenlemeler, verginin mali olmayan amaçlarıdır (Demir ve Gülten, 2013).

Hangi ad altında olursa olsun vergi, tüm insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Literatürde vergi ile ilgili kavramlar yardım, vazife, fedakârlık ve görev şeklinde birbirini takip ederek verginin gelişimini ve verginin olduğu son şekli ifade eder. Vergi ülkelerin ve milletlerin geçirmiş olduğu değişimler neticesinde süregelen yıllar içerisinde gelişmiş ve şekillenmiştir (Kayan, 2000). Günümüzde olduğu gibi gelecekte de gelişen ve değişen dünyada gerek teknolojinin gelişimi gerek kalkınma hedefleri gerek ise sosyal harcamaların kaynakları için devletler vatandaşlarından gelecek kaynağa ve desteğe ihtiyaç duyacaktır. Dolayısıyla vergilerin gelecekte de hayatımızın bir parçası olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

2.1.2. Verginin Temel Özellikleri

Vergiler, kamu giderlerinin karşılanması için vatandaşların hukuki çerçevede, devlete ödemekle yükümlü oldukları değerlerdir. Vergi süreçlerinin dayanağı vergi hukukudur.

Vergi hukuku, devlet ile vatandaşlar veya kurumlar arasındaki vergi ilişkilerini düzenleyen hukuk dalıdır. Devlet vergileme yetkisini, hukuki dayanaklar çerçevesinde kullanmaktadır. Bu dayanaklara yönelik gerekli hükümler anayasada bulunmaktadır (Üstün, 2003).

Anayasa 73.Maddede vergi ödevine ilişkin ilkelere yer verilmiştir.

“**MADDE 73-** Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konular, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir (1982 tarihli Anayasa, m.73).”

Bu başlık altında verginin temel özellikleri açıklamalarıyla birlikte anlatılmıştır.

Vergi devlet tarafından alınır: Vergi gelirleri hukuksal çerçevede yerel yönetim ve merkezi yönetim birimlerince bireylerden tahsil edilir. Devletin vergi toplama yetkisi devletin egemenlik gücüne dayanır. Devlet egemenlik gücü ile ülkenin sınırları içerisinde yaşayan kişiler adına, tek taraflı olarak yerine getirilmesi zorunlu olan kararlar alabilir, bu kararları uygulamaya koyabilir ve sosyal devlet olarak üzerine düşen vazifeleri yerine getirerek vatandaşlara hizmet eder (Pehlivan, 2009). Sosyal devlet olmanın sonucu olan ve devletçe sağlanması gereken kamu hizmetleri bireylerin devlete ödediği vergiler ile yerine getirilir ve devletin devamlılığı için önem arz eder.

Vergiler karşılıksızdır: Vergi, Türkçe’de vermek kökünden gelen ve anlamı karşılıksız verilen bir değeri belirtmektedir (Sağbaşı ve Başoğlu, 2005). Vergiler bireylerden karşılıksız olarak ödeme gücüne göre ve kanuna dayalı olarak tahsil edilir. Verginin öncelikli amacı kamu hizmetlerinin finansmanıdır. Bireylerin devletten aldığı hizmet ödediği vergi ile orantılı değildir. Toplumdaki her birey kamu hizmetlerinden aynı ölçüde ve eşit şekilde herhangi bir dışlama olmaksızın faydalanır.

Vergiler zorunlu bir ödemedir: Vergiler bireylerin gelirlerinden, servetlerinden ve harcamalarından kanunda yer alan oranlar dâhilinde zorunlu olarak tahsil edilir. Devlet vergi alacağını vergisini ödemeyen bireylerden yasada mevcut olan yetki ile cebren tahsil eder. Vergisini zamanında ödemeyen eksik bildiren ya da kaçırın kişilere yasada bulunan vergi cezaları devlet tarafından uygulanır.

Vergi ekonomik bir değerdir: Vergi kavramının tarihi oldukça eskidir ve vergi olgusu tarih boyunca şekil, hüküm ve içerik olarak değişikliğe uğramıştır. İlk ve orta çağlarda kurulmuş devletlerde para yerine kullanılan mübadele araçları, vergi tahsilatında da kullanılmıştır. Aynı şekilde Osmanlı Devleti’nde de aynı olarak ödenen vergiler de mevcuttur. Vergi kavramındaki en belirgin dönüşüm, ekonomideki

mübadele şeklinden nakdi değişim şekline geçiş ile gerçekleşmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, aynı değer olarak ödenen vergilerden, parasal değer olarak ödenen vergilere doğru bir geçiş yaşanmıştır (Külekci, 2011).

Verginin bireylerin ödeme gücüne göre tahsil edilmesi: Ödeme gücüne göre vergileme ilkelerine uygun tarh ve tahsil yapılabilmesi için oluşturulan vergi sistemi adil, açık ve tutarlı şekilde inşa edilmelidir. Ödeme gücü ilkesine uygun tahsilat yapılabilmesi için artan oranlı vergileme, ayırma prensibi ve asgari geçim indirimi stratejileri kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlarla, yüksek gelirli bireylerden daha fazla vergi alınırken, düşük gelir grubundaki bireylerden daha az vergi alınarak bu grup korunmuş olmaktadır. Bu stratejilerin farklı devletlerde çeşitli şekillerde uygulandığı bilinmektedir. Bazı devletler sabit oranlı vergiler kullanırken, bazıları gelir arttıkça vergi oranlarını yükselten bir sistem benimser. Ayrıca, belirli bir gelir seviyesinin altında olan bireylerden vergi alınmayabilir veya düşük düzeyde vergilendirilebilirler. Her devlet politikalarına uygun olan vergileme yöntemlerini farklı şekillerde uygulamaktadır (Aydın, 2021).

Gelirden alınan vergiler için ödeme gücü yaklaşımının iki temel boyutu bulunmaktadır. Bunlar yatay ve dikey adalettir. Bu kapsamda yatay adalet açısından bakıldığında elde edilen gelir tek ölçüt olarak kabul edildiğinde aynı gelir düzeyindeki bireylerin eşit vergi ödemeleri gerekmektedir. Fakat dikey adalet açısından bakıldığında ise az gelir elde edenin az, çok gelir elde edenin çok vergi ödemesi gerekmektedir (Şentürk, 2006).

Adil bir vergileme sisteminin sonucu olan, vergilemede mali güç ve ödeme gücü ilkesine göre devletin sağladığı kamusal hizmetler için ödenen vergi, söz konusu mal ve hizmetlerden sağlanan faydaya göre değil, bireyçe sahip olunan mali güç ile orantılı biçimde olmalıdır.

Ödeme gücü ilkesi, gelir vergisi tahsilatı için önemlidir, fakat vergi kaynakları içerisinde servet üzerinden alınan vergilerde bulunmaktadır, bu nedenle genel manada mali güç kavramı daha geniş perspektifte değerlendirme yapabilmeyi sağlar.

Mali güç kavramı ödeme gücü kavramının dayanağı niteliğindedir. Vergi yükümlülüğünün uygulamadaki ölçütlerinden olan mali güç, ekonomik düzeyine göre gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülüğünü belirlemektedir. Devlet mali gücü fazla olan bireylerden fazla, mali gücü az olan bireylerden daha az vergi alınmasını

sağlamaktadır. Sermaye ve iratların ücrete göre farklı vergilendirilmesi, artan oranlı gelir vergisi uygulaması, vergisel teşvikler adalet gayesi ışığında tamamı mali güç kapsamında değerlendirilmektedir. Mali güç kavramı genellikle ödeme gücü anlamında kullanılmaktadır, fakat kapsam olarak mali güç ödeme gücünden daha geniş kapsamlıdır. Mali gücün göstergeleri gelir, servet ve harcamalardır (Yiğit ve Öztürk, 2017).

Anayasanın 73. maddesinde vergilemede, mali güç ve ödeme gücü ilkesi yer almaktadır. Bu kıstas vergilemenin bir özelliği olarak, kanun maddesi ile koruma ve uygulama altına alınmaktadır.

Verginin meşruluğuna yönelik literatürdeki çeşitli görüşler: Literatürde verginin tahsilatının haklılığına yönelik çeşitli görüşler bulunmaktadır. Vergi ödemeleri ile alınan kamu hizmetleri arasındaki ilişki, maliye çevrelerinde “mali bağlantı” olarak adlandırılmaktadır. Toplumda mali bağlantı bilinci geliştikçe, bireylerin devletle ilişkileri daha sağlıklı bir temel üzerine oturacaktır. Bireyler, ödedikleri vergilerin karşılığında devletin kendilerine sunmuş olduğu kamu hizmetlerini fark ederler ise, vergi ödemeye daha istekli ve olumlu yaklaşacaklardır. Bu durum, vergiye karşı yasa dışı tepkilere başvurma eğilimlerini azaltarak devletin vergi toplama maliyetlerini düşürecektir (Demir, 2016).

Vergiyi bir hizmet bedeli sayan görüşe göre vergiler, faydalanılan kamu hizmetlerinin bir nevi karşılığı durumunda düşünülmektedir. Özel kesimde faydalanılan mal ve hizmetler karşılığında bedel ödendiği gibi kamu kesiminde de devletin sunduğu hizmetlerin finansmanı olarak bireyler tarafından devlete vergi ödenmektedir (Sonsuzoğlu, 1997). Kamu hizmetlerinden hiçbir bireyin dışlanması söz konusu olmadığından, fayda hususunda kişiler ödedikleri vergi doğrultusunda fayda sağlamaz, her birey devletin sağladığı hizmetlerden eşit şartlarda faydalanmaktadır (Pehlivan, 2009).

Vergiyi sigorta primine benzeten görüş ve istifade yaklaşımı ile bahsedilen durum, vatandaşların ödediği vergiler sonucunda devletin, vatandaşların can ve mal güvenliğini koruması ve güvence altına alması şeklinde açıklanmaktadır. Dolayısıyla ödenen vergiler bir nevi sigorta primine benzetilmektedir. Bu tezin temsilcilerinden Thiers toplumu bir sigorta şirketine benzetmekte olup toplumun tüm paydaşlarının bu şirkette hisse sahibi olduğunu, tüm paydaşların mal varlıkları ile prime iştirak etmeleri

gerektiğini savunmaktadır (Sonsuzoğlu, 1997). Bu doğrultuda ödenen vergilerin bir nevi karşılığı olduğu düşünölmekte olup vatandaşların vergiye katılımları da teşvik edilmektedir.

Vergiye genel giderlere katılma payı sayan görüşe göre ise toplum üreticiler birliğine benzetilir devlet ise bu birliğin genel giderlerini karşılayan bir organ olarak tanımlanır. Vergiler, bu topluluk üyelerinin yani vatandaşların harcamalara katılma payı olarak ödediği değer görüşünü savunurlar (Pehlivan, 2009). Tüm bu teşbihler ile verginin haklılığı ve gerekliliği savunulmaktadır.

Vergiye egemenlik hakkının bir sonucu sayan görüşte bireylerin, devletin hizmetlerinden sağladıkları fayda doğrultusunda değil devletin iktidar gücünden kaynaklı vergi ödevini yerine getirmeleri gerektiğini savunur (Külekcı, 2011). Bu görüş vergilerin cebren ve karşılıksız olması özelliğine dayanmaktadır.

Devlet egemenliğinin bir sonucu olarak kanunlar çerçevesinde yeni vergiler koyabilir, kaldırabilir ve oranlarını artırıp azaltabilir. Devlet olağanüstü dönemlerde (savaş, salgın hastalık, darbe, doğal afetler) vatandaşlardan topladığı vergilerin çeşidini veya oranını artırabilmektedir ve olağanüstü durumlar ortadan kalksa bile devlet yeni koyduğu vergileri kaldırmayabilir. Peacock-Wiseman (1967), kamu harcamalarının beklenmedik koşullarda artacağını bu doğrultuda bireylerden tahsil edilecek vergilerinde artacağını savunmuştur. Bireyler olağanüstü dönemde artan vergilere alışır olağanüstü dönem bittikten sonra da bireyler vergilerini ödemeye devam eder, bu süreçte geliri artan devlet olağanüstü süreç geçse bile artan gelirinden dolayı kamu harcamalarını artırır, bu görüş Peacock-Wiseman sıçrama tezi olarak adlandırılmaktadır (Akalın ve Ünüvar, 2020).

Verginin meşruluğunu ve haklılığını açıklamaya çalışan bu görüşler, devletle vatandaş arasındaki bağların güçlendirilmesini, vergilerin anlaşılabilirliğini ve bireylerin ödediği vergilerin devlet idaresindeki önemini somutlaştıarak açıklamayı amaçlamaktadır (Demir, 2016).

2.1.3. Verginin Amacı

Vergiler, tarihsel süreç içerisinde birçok toplumda çeşitli sebeplerden dolayı ve çeşitli şekillerde toplanmaktadır, fakat en önemli amacı devlet hazinesine kaynak oluşturulmasıyla kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi, toplumda ekonomik adaletin

sağlanması, yatırımlara kaynak oluşturularak kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesidir.

Devletin gelir, servet ve harcamalar üzerinden aldığı dolaylı dolaysız vergiler bulunmaktadır. Devletin siyasi mekanizması, ekonomik gücü ve gelişmişlik düzeyi gibi özelliklere göre dolaysız vergilerde, vergi teşvikleri, vergi indirimleri vb. uygulamalar yoluyla ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler gözlemlenebilmektedir. Aynı şekilde harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler üzerine devlet tarafından yapılacak değişiklikler ile mükellefler üzerinde tasarrufun teşviki ve harcamaların azaltılması şeklinde etkiler yaratılabilmektedir. Tüm bu girişimler vergilerin maliye politikaları üzerinde etkendir ve verginin amaç ve etkilerini ortaya koymaktadır (Demircan, 2003).

2.1.3.1. Mali Amaç

Çağdaş devlet yapıları içerisinde var olan vergi sistemleri hangi nâm altında ve ne şekilde uygulanırsa uygulansın, genel ve en önemli amacı devletin sorumluluğundaki görevleri icra edebilmesi için gerekli olan kaynağın oluşturulmasıdır (Neumark, 2012). Verginin pek çok ekonomik ve sosyal işlevi vardır fakat mali amacı genel anlamda devlete kamu geliri oluşturmaktır. Mali amaç, vergilerin en objektif ve önemli amacıdır.

Devlet yönetiminde hem süreklilik arz eden ihtiyaçların giderilmesi hem de kalkınma hedeflerine ulaşılması için vergi gelirlerinin önemi büyüktür. Vergilerin devletin ihtiyaçlarına yönelik etkinlik sağlaması için kayıp ve kaçak olmaksızın zamanında vergilerin ödenmesi gerekmektedir. Bireylerin vergilerini ödememesi durumunda, devlet hazinesi vergi kaybı yaşar ve sosyal adaletsizlik durumu ortaya çıkar, dolayısıyla söz konusu durumun sosyal ve ekonomik iki yönü vardır.

Devletlerin birincil sorumluluğu vatandaşların refah ve güvenliğini sağlamaktır. Bu sorumluluğunu yerine getirmek için fiskal ve ekstra fiskal amaçlar ile çeşitli harcamalar yapar. Verginin mali amacı doğrultusunda kamu harcamaları büyük ölçüde gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler ile karşılanmaktadır. Vergilerin mali amacının bir diğer boyutu ise kamu gelirlerinin en uygun düzeyde, etkin, verimli, israfa neden olmayacak şekilde kullanımına yöneliktir. Devletin ihtiyaçları dâhilinde sürekli vergi miktarlarını artırımının hem ekonomik hem de

sosyal yönden olumsuz sonuçları olabilmektedir. Dolayısıyla verginin mali amacı olan devlete kaynak sağlanması, sadece vergi tahakkuk ve tahsilatı ile değil toplanan vergilerin etkin kullanımıyla da sağlanmaktadır (Yalçın, Güneş ve Hotunluoğlu, 2023).

2.1.3.2. Ekonomik Amaç

Tarihsel süreçte Keynesyen görüş ile ortaya çıkan devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliği durumu günümüzde de çeşitli durumlarda uygulanmaktadır. Sosyal devlet anlayışının gerekliliklerinden biri olan devletlerin ekonomiye müdahalesi, sorumluluğunda bulunan görevleri yerine getirmesi vergilemenin ekonomik amacını oluşturmaktadır. Vergiler, belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmada etkin bir rol oynamaktadır. Ekonomide istenilen gelişimin ve dengenin sağlanabilmesi için gerekli müdahalelerin vergiler aracılığı ile yapılması verginin ekonomik amacıdır.

Devletlerin üretim, sanayi gibi alanların gelişmesine katkı sağlamak, kırsal kesimlere iş sahalarının kurulmasına destek olmak ve istihdamı artırmak amacıyla vergisel teşvikler sunması, enflasyonist dönemlerde yapacağı vergisel değişiklikler, olağanüstü dönemlerde, örneğin afetler ve pandemik salgın hastalıkların ortaya çıktığı dönemlerde sağlayacağı vergisel kolaylıklar, ekonominin canlanmasını sağlamak amacıyla vergiyi araç olarak kullanmasıdır. Devletin uyguladığı bu politika verginin ekonomik amacı olarak değerlendirilebilir. Genişletici politikanın yanı sıra ekonomideki dengesizlikleri gidermek, ekonomik refahın devamlılığını sağlamak, tasarrufları teşvik etmek, harcamaları kontrol altında tutmak, ekonomik yapının değişimini sağlamak gibi hedefler de izlenecek vergi politikaları sayesinde gerçekleştirilebilir (Öğdüm, 2019).

Devletin temel gelir kaynaklarından birisi olan vergiler, ekonomideki sistemler üzerinde de çeşitli etkiler oluşturma gücüne sahip olmaktadır. Bu doğrultuda, vergilerin etki alanında bulunan başta iktisadi büyüme olmak üzere mikro ve makro seviyede çok sayıda etken söz konusu olmaktadır. Artan vergilerin; tüketim, tasarruf ve yatırım davranışları da dâhil olmak üzere ekonomik pek çok bileşeni değiştirerek büyümeye etki edeceği düşünülmektedir (Eren, Ünal ve Aydın, 2018).

2.1.3.3. Sosyal Amaç

Servet, gelir ve harcamalar üzerinden alınan vergiler devlete kaynak oluşturmaktadır. Vergiler maddi getirisinin yanı sıra çeşitlerine, biçimlerine, uygulanan kitleye göre toplumda sosyal etkiler yaratmaktadır.

Artan oranlı gelir vergisi açısından bakıldığında, vergiler toplumda gelir seviyesi yüksek olanların ekonomik gücünün bir kısmının kamuya aktarılmasını amaçlayan ve böylelikle kamuda kaynak yaratılmasına olanak sağlayan bir kamu politikasıdır. Sosyal politika ise, toplumda genel olarak düşük gelir seviyesine sahip bireylerin sosyal koruma ve refah ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan politikalar. Vergilemenin devletin en kritik finansal kaynağı ve müdahale aracı olmasından mütevellit, devletin kaynak yaratma ve kaynak aktarma işlevi vergileme üzerinde iç içe geçmiştir. Endüstrileşme döneminde, sağlık, iş kazaları, sakatlık, doğum, yaşlılık gibi sosyal risklere karşı bireyleri korumayı ve toplumsal dengeyi sağlamayı amaçlayan kısıtlı kapsamlı sosyal politika uygulamaları gözlemlenmiştir. Almanya'da Bismarck döneminde 1881'den itibaren uygulanmaya başlanan sosyal sigorta sistemi bu anlamda öncü olmuştur. Daha sonraki yıllarda, 1942'de başlatılan Beveridge Planı ile refah devleti uygulamaları genişlemiştir, böylece sosyal politikaların kapsamı genişlemiştir. Bu ilerleme, vergilemenin sosyal politikaya yönelik kullanımını etkilemiş ve vergi uygulamalarının sosyal ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak tasarlanmasını durumunu ortaya çıkarmıştır (Karabacak, 2013).

Sosyal devletin öncelikli hedefi, vatandaşlarının "onurlu yaşam standartlarını" sağlamak olduğundan, bu yaklaşıma göre; sosyal devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda aktif olarak müdahale ederek toplumsal adaleti ve dengeyi sağlamaya çaba göstermektedir (Gümüş, 2010).

Sosyal devlet, toplum içerisinde sosyal adaletin, sosyal refahın, sosyal hizmetlerin ve sosyal güvenliğin sağlanmasını amaçlar. Sosyal devlet anlayışının öne çıktığı ülkelerde vergilerin düzenleyici etkilerinden bahsetmek mümkündür. Örneğin ülkemizdeki artan oranlı gelir vergisi uygulaması kazancı yüksek olan mükelleften daha fazla, düşük kazancı olan mükelleften daha az tutarda vergi tahsil edilerek dengenin oluşmasını sağlar.

Verginin sosyal amacı çerçevesinde pek çok ülkede ekolojik vergiler uygulanmaktadır. Bu bağlamda Negatif dışsallıkların engellenmesi için devlet

müdahalesini içeren çevre politikaları arasında en önemlisi Pigou'un önerisidir. Pigou, üretim sırasında çevre kirliliğine yol açan faaliyetlerden alınan vergilerle marjinal özel maliyetleri, marjinal sosyal maliyetlere uyumlu hale getirmeyi önermiştir. Teorik olarak, en ideal Pigou vergisi, marjinal çevresel zararların tümünü telafi eden vergidir. Pigou tarzı vergilerin olduğu bir sistemde, şirketler kirlilik maliyetini kendi içlerine alarak daha az kirlilik oluşturur. Bu metodoloji, zararların sorumluluğunu doğrudan kirlilik yapanlara atfeden "kirleten öder" prensibine uygun bir yaklaşımdır. Kirlilik standartlarına kıyasla, Pigou tarzı vergiler belirli bir kirlilik azalması için daha ekonomik bir çözüm sunmaktadır. Vergiler ayrıca şirketleri devamlı olarak kirliliği azaltan teknolojileri araştırmaya teşvik etmektedir (Bolahatoğlu, 2022). Bu sistemde devlet hem çevre kirliliğinin azaltılması konusunda önlem alır, hem de hazineye gelir kaynağı sağlamış olur.

Sağlığa zararlı ürünler üzerinden alınan vergiler ise bireylerde caydırıcılığa yol açabilmektedir. Bireyler üründe yer alan vergi maliyetini yüklenmek yerine üründen vazgeçme durumunu tercih ederler. Devletin sosyal bütünlük ve sosyal fayda için yürürlüğe koyacağı vergiler bireyde davranış değişikliklerine yol açar. Bu vergiler hem hazineye kaynak sağlarken hem de toplumda sosyal denge ve fayda oluşturur.

2.1.4. Vergilemenin Klasik İlkeleri

Devletin, vergi tahsilatında başarıya ulaşması, konulacak vergilerin toplum düzenini ve ekonomik işleyişi bozmaması için vergi sistemlerinin iyi analiz edilerek belli prensipler dâhilinde oluşturulması gerekmektedir.

17. yüzyılın sonlarından itibaren, vergilerin özellikleri ve prensipleri konusunda birçok iktisatçı farklı görüşler ileri sürmüştür. Ancak, Adam Smith maliye alanında vergilendirme ilkelerinin önemine ilk kez dikkat çeken bir isimdir. 1776'da yayınlanan "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde, özellikle vergi sistemlerinin oluşturulmasında "adalet", "belirlilik", "uygunluk" ve "iktisadilik" gibi ilkelerin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır (Teyyare ve Dirican, 2022).

Liberal Klasik İktisat savunucuları; devletin ekonomiye vergiler ile müdahalesinin piyasadaki işleyişi bozacağını ve tüketici kararlarını etkileyeceğini fakat devletin sorumluluğundaki görevler için minimum düzeyde vergi koymasının mümkün olabileceğini beyan etmektedirler. A. Smith, devlet tarafından uygulanacak

vergilerde ekonomik düzen, denge ve adaletin sağlanması için klasik vergileme ilkelerinin önemini vurgulamaktadır (Yoruldu, 2020).

2.1.4.1. Adalet İlkesi

Vergilemede adalet ilkesi herkesin sahip olduğu mali gücü doğrultusunda vergilendirilmesini ifade eder. Klasik iktisadın öncüsü Adam Smith "Milletlerin Zenginliği" adlı kitabında "Her devletin vatandaşları, devlet harcamalarına mümkün olduğu kadar, vergi ödeme güçleri göz önünde tutularak, yani elde ettikleri gelirle ve sahip oldukları varlıklar ile orantılı olarak katkıda bulunmalıdır." demektedir. Vergi adaleti prensibi, vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilerle ortaya koydukları fedakârlıkta eşitlik sağlanmasını ifade eder (Genç ve Yaşar, 2009).

Klasik iktisatçılar, adalet temelinde oluşturulmamış vergi sisteminin piyasadaki üretim sürecini ve üretim yatırımlarını olumsuz etkileyerek ve piyasanın işleyişini bozabileceği noktasına değinmektedirler. Adalet İlkesi detaylandırılarak "yatay adalet" ve "dikey adalet" şeklinde açıklanmıştır. Yatay adalette, varlık ve gelir yönünden aynı durumdaki bireylerin aynı oranlarda ve miktarlarda vergilendirilmesini savunulmaktadır. Dikey adalette ise gelir seviyeleri, sahip oldukları varlıklar yönünden daha yüksek kazanç sahibi kişiler ile daha düşük kazanç sahibi kişiler farklı seviyelerde vergilendirilmesi vurgulanmaktadır (Yoruldu, 2020).

2.1.4.2. Kanunilik İlkesi

Bu ilke, vergilerin kanuna uygun şekilde belirli bir düzende oluşturulması gerektiğini vurgular, kanunilik ilkesi, yükümlülerin ödeyecekleri verginin türünün oranının ve zamanının kanuni sınırlar içerisinde önceden bilinmesidir. Anayasanın 73. maddesi "Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konular, değiştirilir, kaldırılır." ibaresi kanunilik ilkesini içermekte olup kamusal bütün yükümlülüklerin yasayla düzenlenmesi zorunluluğunu öngörmektedir.

Bir verginin yasal olarak geçerli kabul edilebilmesi için, verginin temel unsurlarını oluşturan konu, mükellef, vergiyi doğuran olay, matrah, oran, ödeme süresi, zamanaşımı gibi unsurların kanunda açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir (Karakoç, 2013).

Vergilemede kanunilik ilkesi bir yandan vergilendirme yetkisi elinde bulunan idarenin kanuni sınırlarını, haklarını ve yaptırımlarını belirlerken öte yandan vergi mükelleflerine de bazı hak ve sorumluluklar vermektedir. Bu nedenle, verginin her iki tarafı da yani idare ve mükellef, kendilerine kanunlarca tanınan haklar ve sorumluluklar çerçevesinde hareket etmezlerse veya bir mağduriyet yaşarlarsa, bu durumun tazmin edilmesi için yargıya başvurma hakları saklı tutulmaktadır (Öz, 2004).

Kanunilik ilkesi hem bireyleri hem devleti koruma altına almakta olup idarenin gelişi güzel vergisel uygulamalar yapmasının veyahut mükelleflerin idareyi zarara uğratacak ve gelir kaybı yaşamasına yol açacak teşebbüslerde bulunmasının önüne geçmektedir.

2.1.4.3. Uygunluk İlkesi

Uygunluk ilkesi, idarenin vergi tahsilatında, mükelleflerden uygun ekonomik koşullarda vergilendirme yapmasını, gerekli koşullarda indirimler ve taksitlendirmeler uygulamasını ifade eder.

Vergi tahsilatının düzgün olması için, kanunlar ve kuralların anlaşılır olması ve uygun bir ortamın bulunması gerekmektedir. Uygunluk ilkesi, mükellef ve idare tarafından amaçlara uygunluk anlamına gelir ve vergisel işlemlerde kolaylık sağlama olarak da tanımlanabilmektedir (Tekin ve Gümüş, 2014).

2.1.4.4. İktisadilik İlkesi

İktisadilik ilkesi, mükelleflerden toplanan vergilerin için en az kayıpla devlet hazinesine girmesini ifade etmektedir. Bu doğrultuda amaçlanan, vergi tahsilat sürecinde işlem masraflarının olabildiğince minimum seviyede olmasıdır. Vergilendirme sürecindeki harcamalar, hem devlet hem de vergi mükellefleri için olumsuz sonuçlar doğurur; bu durumda, vergiden elde edilen kar maksimizasyonu azalır (Yoruldu, 2020).

Vergilemenin oluşturduğu maliyetler, idare ve mükellef açısından çift yönlüdür. Bu maliyetler açık ve gizli maliyet olarak iki grupta sınıflandırılmaktadır. Açık maliyet vergi toplamak için devletin yüklediği maliyettir. Gizli maliyet ise

mükellefin vergi ödevini yerine getirirken yüklendiği maliyettir (Ejder ve Çaşkurulu, 2022).

Vergilemede iktisadilik ilkesi, vergilemenin maliyetinin en aza indirilmesini ve vergilerin ekonomik faaliyetlerin normal işleyişini engellememesini temsil eder. Vergilemenin maliyetinin düşük olması, toplanan vergilerin büyük bir bölümünün devlet hazinesine doğrudan girmesini, vergilerin amaçlanan harcamalar, kalkınma ve yatırımlar için planlanan dönemde ve planlanan büyüklükte hazineye aktarılmasını sağlamakla mümkün olmaktadır.

Devletler belirlemiş olduğu hedeflere kıt kaynakların etkin kullanımı ve kıt kaynakların etkin dağılımı ile ulaşabilmektedir. Bu nedenle vergilerin hazineye katkısının önemi büyük olup kalkınma hedeflerine ulaşmada aktif role sahiptir, vergi gelirleri ile istenen verimin sağlanabilmesi ise idarenin harcama kalemlerini şeffaf etkin doğru ve adil oluşturabilmesi ile ilişkilidir.

Kaynak kullanımındaki verimlilik, kaynak israfının azaltılmasını ve ekonomide en düşük maliyetle üretimi sağlayacak yöntemlerin kullanılmasını ifade ederken, kaynak dağılımındaki verimlilik ise ekonomideki sınırlı kaynakların tüketicilerin en çok tercih ettiği malların üretimine yönlendirilmesini ifade eder. Başka bir ifadeyle, kaynakların tüketicilerin talep etmediği malların üretiminde kullanılmasının önlenmesidir (Pehlivan, 2009).

Devletlerin kalkınması açısından verginin iktisadilik ilkesi, vergilemenin temel iktisadi amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunacak kalitede olmasını ve bireylerin, bireysel hedeflerinde rasyonel sapmalar olmamasını amaçlar.

2.1.4.5. Belirlilik İlkesi

Vergi kanunlarının kolay anlaşılabilir olması gerektiği kuralı, ödenecek vergi miktarı ve ödeme koşullarının yasal olarak belirlenmesi prensibi olarak adlandırılmaktadır (Tekin ve Gümüş, 2014).

Kesinlik ilkesi olarak da bilinen bu prensibe göre, her bireyin ödemekle yükümlü olduğu vergi; tutar, tür, ödeme zamanı, şekil vb. durumlar açısından belirsizlik içermemeli, belirli ve açık olmalıdır (Edizdoğan, 2004).

Vergi kanunları, verginin ödeme zamanını, yöntemini ve hesaplanma şeklini açıkça belirtmelidir. Aynı şekilde, vergi sistem kuralları mükelleflere hangi gelirlerin vergilendirileceği, vergilendirilecek miktarların ne olduğu ve vergi oranlarının neler olduğu konusunda net bilgi sağlamalıdır (Buyrukoğlu ve Buzkıran, 2016).

Bu ilkede önemi vurgulanan husus vergilerin bireylece açık ve anlaşılır olmasıyla birlikte kanunlarda vergilerin tarh tahsil süreçleri ve verginin içeriği konularında kesin hükümlerin olması durumudur.

2.1.5. Vergilemenin Modern Mali İlkeleri

Vergilemenin mali ilkeleri, devletin belirlemiş olduğu kamu harcamaları ve kamu yatırımlarına yönelik gerekli finansman kaynağının vergiler yoluyla sağlanmasını ifade eder (Pehlivan, 2009).

Mali ilkeler, vergi sisteminin etkinliğiyle ilgili iki temel noktada çalışır. Birincisi, devletin kamusal giderlerini diğer kamu gelirleriyle karşılayamadığı veya bunun tercih edilmediği durumlarda vergileme yoluyla finanse edilmesidir. Mali ilkenin diğer bir kıstası ise verginin mali ihtiyaçlara göre esnek bir yapıda olması ve bu şekilde değişebilmesidir. Bu durumda, hazineye giderler için gerekli kaynak sağlanırken aynı zamanda ekonomik dengenin sarsılma riski göz önüne alınarak diğer kamu kaynaklarıyla karşılanamayan kamu harcamaları vergilerle karşılanmaktadır (Öztürk, 2012).

2.1.5.1. Verimlilik İlkesi

Vergilerin, devletin kamu harcamalarını karşılamak için gerekli finansmanı temin etme amacını belirten verimlilik ilkesi, vergilerden elde edilmesi beklenen gelirin gerçekleştirilmesi ve devletin bu kaynaktan optimal fayda sağlanması anlamını taşır. Vergilemede verimlilik ilkesinin önemi hayli büyüktür. Şöyle ki belirli bir mali yıl içinde vergilerden beklenen tahmini gelir elde edilemezse, kamu hizmetlerinin yerine getirilememesi, aksaması gibi durumlar ortaya çıkar. Bu durumda kamu hizmetlerinin finansmanı için vergi kaynaklarının yetersizliği nedeniyle borçlanma ve para basma gibi ekonomik dengeye etki edecek şekilde karşılanması gibi durumlar

ortaya çıkar. Dolayısıyla herhangi bir vergi türünden beklenen gelir sağlandığında o vergi etkili bir vergi olarak kabul edilir (Pehlivan, 2009).

Vergilemede kayıp ve kaçakların olması durumunda devlet vergiden tam verim sağlayamaz, buna ilave olarak vergiden kaynaklı uyuşmazlık yaşandığında mükellefin yargı yolu gibi çeşitli yollara başvurması verginin tahsil süresini uzatacağından verimlilik ilkesini zedeleyebilir. Devlet tarafından konulacak olan verginin verimliliğinin yüksek olması için vergi kayıp ve kaçakların önüne geçilmesi ve gerekli düzenlemelerin eksiksiz yapılması gerekir.

Devlet, vergi sistemlerini kurarken uygulanacak muafiyet ve istisnaları verimlilik ilkesine uygun bir şekilde uygulamalıdır. Bu nedenle, her vergi, her mükellef grubu ve her durum için eşit olarak uygulanacak muafiyet ve istisna uygulamaları, vergi verimlilik ilkesiyle uyumsuz olabilir (Uğurlu, 2019).

Verimlilik yönünden değerlendirildiğinde dolaylı vergiler dolaysız vergilere göre daha çok verimlidir. Dolaylı vergiler ürünlerin içerisine giydirilmiş vaziyette olduğundan mükelleflerin psikolojik olarak dolaylı vergileri hissetme durumu daha azdır, dolayısıyla kaçınma durumu da mümkün değildir. Dolaysız vergilerde ise yansıtma söz konusu olmadığından mükellefler ödediği vergiyi hisseder ve bu yüzden mükellef vergiye karşı daha tepkilidir (Duran, 2023).

Dolaylı vergilerin verimliliğinden yola çıkarak Frank P. Ramsey tüketim mallarının optimal vergilendirilmesi için bu mallara uygulanacak vergi oranlarının bu malların talep esnekliği ile ters orantılı olmasını önermiştir. Buna göre talep esnekliği yumuşak olan mallar üzerindeki vergi oranı düşük, talep esnekliği sert olan mallar üzerindeki vergi oranı yüksek olmalıdır. Bu ilkeye vergilemede Ramsey İlkesi denir (Pehlivan, 2009).

Kaynakta kesinti yolu (Stopaj) ile ödenen vergiler de tıpkı dolaylı vergiler gibi yükümlüler tarafından direkt olarak hissedilmez. Kaynaktan kesinti yoluyla alınan vergileri ödemek ile yükümlü olan vergi mükellefleri ve vergi sorumluları kendilerinin direkt yüklenmediği bir vergiyi kaçırma eğiliminde olmazlar, dolayısıyla vergi kaçırma durumu olmayacağından bu vergiler verimli vergi özelliği de taşımaktadır. Bu duruma örnek olarak bordrolu çalışanların ödemekte olduğu gelir vergisi gösterilebilir, gelir vergisi, kazanç bireyin eline geçmeden direkt olarak kesinti yapıldığından bu yönüyle gelir vergisinin verimli bir vergi olduğu söylenebilir.

2.1.5.2. Esneklik İlkesi

Vergilemede esneklik ilkesi, vergi gelirlerinin değişken koşullara uyum sağlayabilme yeteneğini ifade eder, bu ilkeye gore, genel olarak vergi sistemi, artan kamusal giderleri finanse etmek için yeterince esnek olmalıdır. Vergi gelirleri, ekonomik koşullardaki değişiklikleri hem reel üretimde hem de fiyat seviyesinde meydana gelen değişimleri yakından takip edebilmelidir. Uzun vadeli yapısal nedenler veya kısa vadeli konjonktürel etkenler nedeniyle ortaya çıkan kamu harcamalarındaki artışlar, vergiler tarafından otomatik olarak karşılanabilir. Bu nedenle, verginin doğal esnekliği büyük önem taşımaktadır (Doğru Binokay, 2010).

Gelecekte devletin karşılaşılabileceği kriz süreçleri öngörülemezdir. Esneklik ilkesine göre vergi sistemleri, gelecekte ortaya çıkabilecek beklenmedik ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlere ve krizlere uyum sağlayabilme kapasitesini ifade eder (Uğurlu, 2019).

2.1.5.3. Adalet İlkesi

Vergilerin klasik ilkelerinde önemle üzerinde durulan adalet ilkesi modern mali ilkeler içerisinde de gerekliliği vurgulanan bir ilkedir. Vergilemede adaletin sağlanması iişkin ilkeler, üzerinde en fazla tartışılan konulardan biridir. Adil vergi sistemi bireylerin ödeme gücüne, sahip olduğu varlığa, yaralandığı spesifik hizmetlerin varlığına göre farklılık gösterir bu bağlamda devlet vergi yükünü bu kıstaslara göre adil şekilde paylaşmalıdır. Bireyler geçmişten günümüze devlet tarafından adaletli vergi sistemi oluşturulmasını bekler, adaletli kurallar çerçevesinde, adil paylaşılmış vergi yükü bireylerde vergiye olumlu bakış açısı kazandırılmasına da önemli bir etkidir.

Geçmişte iz bırakan birçok önemli ekonomik, sosyal ve siyasi olayın kökeninde, adaletsiz vergi uygulamalarına karşı gelişen tepkiler yer almaktadır. 1215 tarihli Magna Carta, Amerikan Ayaklanması, Fransa'da Poujade Ayaklanması ve Japonya'da Meiji Restorasyonu gibi olayların ana nedenlerinin vergiler olduğunu ifade edilmektedir (Öztürk, 2012). Vergi sistemlerinin adalet ilkesi hem sosyal hem de mali boyutlarda önem taşır. Bu sistemler, toplumsal adaleti korumak ve ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla bu ilkeler doğrultusunda şekillendirilmelidir.

Çağdaş yönetim sistemlerinde vergileme adaletini sağlamak amacıyla birtakım önlemler alınmaktadır. Bu önlemler arasındaki çifte vergilendirmenin engellenmesi, vergi kaçakçılığı ile mücadele, tarafsız işlemlerin sağlanması, farklı gelir seviyelerine göre vergilendirmenin yapılması, sermaye ve emeğin farklı şekilde vergilendirilmesi gibi konular hem adil yönetim hem de mükellef psikolojisi açısından önemlidir (Aydın, 2021).

2.1.5.4. Eşitlik İlkesi

Vergilemede eşitlik bireylerin vergi kanunları uyarınca eşit olmasını öngörür. Fakat bu eşitlikten kasıt bireyler arasında salt bir eşitlik değil, aynı statü ve imkânlarla sahip olan bireyler arasında içsel bir eşitlik anlamına gelir. Hukuk düzeninin temel amacı toplumsal adaletin tesis edilmesidir. Vergi hukukunun amacı ise vergilendirme süreçlerinde adaletin sağlanmasıdır. Bu bağlamda, vergi hukukunun hukuki içeriği, anayasal ilkeler tarafından belirlenir ve vergilendirme uygulamalarında adaletin sağlanması için önemlidir (Ateş, 2006).

Vergilemede eşitlik ilkesi, vergi mükelleflerinin ödeyecekleri vergi miktarının belirlenmesinde sahip oldukları gelirler ve ödeme kapasitelerinin göz önünde bulundurulmasını ifade eder. Diğer bir deyişle, vergi borcunun belirlenmesinde bireylerin ödeme gücünü etkileyen tüm faktörlerin eşitlik ilkesi gereği göz önünde bulundurulması önemlidir (Pehlivan, 2009).

Aynı gelir seviyesine sahip bireylerin aynı vergileme şartlarına tabii olması durumu yatay eşitlik, farklı gelir grubundan olan bireylerin farklı vergileme biçimine sahip olması dikey eşitliktir. Yüksek ve düşük ücret gelirine sahip bireylerin aynı oranlarda ve aynı miktarda vergi ödemesi durumu vergi adaleti ilkesine ters düşer. Aynı şekilde bireylerin geliri elde ettiği kaynaklara göre de ödeyeceği vergiler farklılık gösterir örneğin sermaye üzerinden alınacak vergiler ile ücretlerden alınacak vergilerin mevzuatı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Eşitlik ilkesinin temelinde verginin adaleti esastır.

2.1.5.5. Genellik İlkesi

Genellik ilkesi her bireyden vergi alınmasını ifade eder, bir deyişle toplumun her kesiminin, elde edilen her gelirin veyahut verginin özelliğine bağılı olarak her harcama ve varlığın vergilendirilmesi gerektiğine değinir.

Anayasanın 73/1. maddesine göre, “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür”. Bu ifadede, "herkes" kavramıyla genellik ilkesine vurgu yapılmaktadır. Bu ilke, vergi yükünün belirli bir zümre veya toplulukla sınırlı olmadığını, tüm bireyleri kapsadığını ifade etmektedir. Devletin egemenliği altındaki ülke sınırları içindeki kamu hizmetlerinden hiçbir ayırım yapılmaz; her birey aynı ölçüde faydalanır. Bu nedenle, sunulan hizmetlerden tüm bireylerin eşit şekilde fayda sağlanması, genellik ilkesinin doğal bir sonucudur (Üstün, 2003).

Bireylerin ve vergiyi doğuran olayın özelliğine bağılı olarak devlet tarafından uygulanan istisna ve muafiyetler genellik ilkesi ile zaman zaman ters düşse de sosyal ve iktisadi devlet yapısının gereği olarak spesifik durumlarda devlet tarafından sosyal destekler ve teşvikler sağlanmaktadır.

Klasik iktisatçılar genellik ilkesine uygun olarak, her bireyin vergilendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ancak, sosyal devlet anlayışının gerektirdiği sorumluluklarla birlikte çağdaş devletlerde, düşük gelir grubundaki bireyler için teşvik edici uygulamalarla istisnalar ve vergi indirimleri sağlanmakta ve genellik ilkesinin zarar görmediği kabul edilmektedir (Sonsuzoğlu, 1997).

2.1.5.6. Yararlanma İlkesi

Yararlanma ilkesi, kamu hizmetlerinden faydalanma ve bu hizmetlerin finansmanına katkıda bulunma arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bu ilkeye göre, kamu hizmetlerinden faydalananlar, bu hizmetlerin finansmanına da katkıda bulunmalıdır. Yani, vergi ödeme yükümlülüğü, kamu hizmetlerinden faydalananların bu hizmetlerin maliyetini karşılama sorumluluğunu da içerir (Güran 2004). Musgrave'a göre, bireyler kamu harcamalarına daha fazla katkıda bulunmaya istekli hale gelirlerse, belli bir fayda elde edeceklerine inançları da artar (Yereli ve Ata, 2011).

Yararlanma ilkesi, tam kamusal malların fiyatlandırılmaması, bölünememesi ve bireylerin dışlanamaması gibi nedenlerle tam anlamıyla işlevini yerine getirememektedir. Ancak, dolaylı olarak devletin sunduğu hizmetlerden faydalanan toplumun her kesimi, bu faydanın sonucunda harcamaları desteklemek zorundadır. Dolayısıyla, bu durum yararlanmanın bir tür karşılığı olarak nitelendirilebilir (Ejder ve Çaşkurulu, 2022).

Yararlanma ilkesi doğrultusunda bireyler tarafından devlete ödenen harç, şerefiye gibi ödemeler sadece faydalanan bireyi ilgilendiren ve devletin spesifik konularda verdiği hizmetin bedelidir. Bu ödemeleri yapan bireyler devletten hizmet satın almaktadır.

2.1.5.7. Ödeme Gücü İlkesi

Ödeme gücü ilkesi, vergilendirme sisteminde bireylerin gelirleriyle doğru orantılı olarak vergilendirilmesini ifade eder. Bu ilke, daha yüksek kazancı olan bireylerin daha fazla vergi ödemesini ve dolayısıyla vergi yükünün gelir seviyelerine göre hakkaniyetli dağılmasını sağlar (Duran, 2023).

Ekonomik değişimler ve devletin işlevlerindeki gelişmeler, devlet harcamalarının artmasına ve dolayısıyla mali ihtiyaçların artmasına sebep olmuştur. Bu artan mali ihtiyaçları karşılamak için vergi gelirleri devletler için temel kaynak olmuştur. Vergi yüklerindeki artış, insanların vergilere karşı farklı algılar geliştirmesine neden olmuştur. Bu durum, verginin adaletli ve ödeme gücüne dayalı bir şekilde uygulanmasının anayasal zorunluluk haline gelmesini sağlamıştır. Bu sebeple, kanunsuz vergilendirme yapılamaz ilkesi ve vergi yükünün herkes için adil ve ölçülü olması ilkesi anayasalarda yerlerini almıştır (Gökçay, 2017).

Ödeme gücü ilkesi bireyin kazancı doğrultusunda vergilendirilmesini ifade etmektedir. Adaletli bir vergilendirme olması için bireyin kazancından asgari yaşam koşullarına bağlı ihtiyaçları çıkarıldıktan sonra vergilendirilmesi gerekmektedir. Bireylerin kazançları üzerinden artan oranlı gelir vergisi tarifesi ile vergilendirme sisteminde yüksek ücret alan birey ile düşük ücret alan bireylerin ödedikleri vergiler farklı olmakta ve dolayısıyla adaletli vergi sistemi sağlanmaya çalışılmaktadır. Fakat tam anlamıyla bir ödeme gücü tespiti yapılması için bireyin ailevi gelir durumuna, sahip olduğu mülke, yaşam standardına bakılması gerekmektedir. İki bireyin

kazançların birininki ücret geliri diğerininki sermaye geliri ise vergi ödeme güçleri farklı olabilecektir. Dolayısıyla vergilemede ödeme gücü ilkesinin işlerliği için daha geniş perspektiften bireylerin mali güç durumlarına bakılması gerekmektedir (Sonsuzoğlu, 1997).

2.1.6. Vergilemenin Bireyler Üzerindeki Etkisi

Vergiler bireyden devlete bir kaynak transferi olduğu için bireylerin harcanacak gelirinde bir azalma ortaya çıkarır. Oluşan durumda birey tutumunu değiştirmek zorunda kalır ve büyük oranda birey davranışları etkilenir. Dolayısıyla bu durumda tüketim, tasarruf, yatırım ve emek talebi değişebilir (Susam, 2001).

2.1.6.1. Vergi Yüğü

Verginin bireylerden karşılıksız ve cebren tahsil edilmesi verginin mükelleflerce bir yük olarak algılanması sonucunu doğurabilir. Literatürde maddi olarak somut bir şekilde hissedilen vergi yükü, objektif vergi yükü olarak adlandırılırken, psikolojik olarak algılanan vergi yükü ise sübjektif vergi yükü olarak tanımlanır. Objektif vergi yükü, mükellefin bir dönemde ödediği verginin, o dönemde elde ettiği toplam gelire oranı şeklinde hesaplanmaktadır (Çağdaş, 2020). Sübjektif vergi yükü, bireyin gelir seviyesi, kişisel yaşamı, çevresel faktörler gibi değişkenlerin etkisiyle hissettiği psikolojik baskıyı ifade eder (Püren, 2023). Sübjektif vergi yükü soyut olması nedeniyle hesaplanması oldukça zor bir kavramdır

Toplanan vergiler devletin kamu harcamalarında finansman kaynağı olarak kullanılır ve bireye hizmet olarak geri döner, fakat mal ve hizmet alımlarındaki gibi vergilerin direkt ve somut olarak bireylere kısa vadede etkisi mümkün olamayacağından bireylerce bir yük olarak algılanabilmektedir.

2.1.6.2. Vergi Kapasitesi

Vergi kapasitesi, bir ülkenin veya bölgenin ekonomik gücü ve vergi toplama yeteneği ile vergilendirilebilir ekonomik potansiyelini ifade etmektedir (Eroğlu, 2018). Vergi kapasitesi, ülke genelinde bütün mükelleflerin vergi ödeme güçlerinin

toplamı olarak tanımlanmakla birlikte, bu doğrultuda, bu gücün tüm bireylerin vergi ödeme gücünün başladığı nokta olarak ifade edilmektedir (Çiçek, 2006).

Vergi kapasitesi çeşitli değişkenlere bağlıdır, bu değişkenler toplumsal faktörler, ekonominin parasallaşması, gelir düzeyi, gelir dağılımı ve siyasi faktörlerdir. Bir ülkedeki vergi kapasitesini belirlemede temel faktörlerden biri kişi başına düşen gelirdir. Bu gelirin yüksek olması vergi kapasitesini artırmaktadır (Saraçoğlu, 2004). Gelir dağılımında adaletin korunduğu bir ortamda milli gelir artışı, vergi ödeme gücünde artışa neden olur böylelikle devletin harcamalarına kaynak sağlamak için gereken vergi geliri artmış olur (Eroğlu, 2018).

Ekonominin parasallaşması vergi kapasitesine etki eden bir faktördür. Ekonomide belirli bir dönemde üretim ve tüketimin kendi içerisinde gerçekleştiği durumlarda, özellikle harcamalardan alınan vergilerin kapsamı daraldığından vergi kapasitesi azalmaktadır. Ekonominin parasallaşması durumu sektörler ile de sıkı sıkıya ilişkilidir. Bazı sektörlerde para akışı ve alışverişi aktif iken kimi sektörden kendi içerisinde dönüşümü sağlamaktadır, daha genel bir ifade ile öz tüketimin yüksek olduğu tarım sektöründe vergi kapasitesi düşük iken sanayi sektöründe girdi çıktı ve para akışı daha fazla olduğundan vergi kapasitesi daha yüksektir. Dolayısıyla hizmet ve sanayi sektörünün geliştiği ülkelerde vergi gayreti daha yüksektir. Bir ekonomide yüksek vergi gayreti olması için toplumun her kesiminin vergi ödevini eksiksiz ve zamanında yerine getirebilmesi çok önemlidir, bu doğrultuda vergisel kayıp ve kaçaklar mutlak suretle ortadan kaldırılmalıdır. Bu süreçte idarenin sorumlulukları; etkin vergi denetimi, anlaşılır vergi mevzuatı, teknolojiye gelişmelere uygun uygulamalar, eğitilmiş personeller, şeffaflık ve adaletli uygulamalar şeklinde sıralanabilir. Aynı şekilde mükellef açısından değerlendirildiğinde, mükellefin vergi konusunda bilinçli olması çok önemlidir. Kayıt dışı gelir elde eden bireyler, vergi kaçırıcı bireyler ve henüz harekete geçmemekle birlikte vergiye karşı gerek adaletsiz olduğu düşüncesinde olup gerek vergiyi gelirinden kayıp olarak gören, gerek idareye güven sorunu yaşayan bireyler de vergi kapasitesinin düşük seviyede olmasına sebep olur. Mükellefte olumlu vergi bilinci yerleşmesi bakımından idareye önemli görevler düşmektedir, şeffaflık ilkesi ışığında bireyleri aydınlatarak vergiye etkin katılım sağlamalarını destekleyebilir dolayısıyla vergi kapasitesi önce bireysel sonra toplumsal bazda artış eğilimi gösterebilir (Saraçoğlu, 2004).

2.1.6.3. Vergi Gayreti

Bireylerin ödediği vergilerin kıymeti devletlere göre değişmektedir. Genel manada vergiler devletin kamusal hizmetlerini ve görevlerini yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyduğu yegâne kaynaktır. Devlet, eğitim, savunma, sağlık, ekonomik kalkınma, yatırımlar, sosyal güvenlik gibi görevlerini yerine getirmesinde vergi gelirlerinin payı önemlidir (Eren, Ergin Ünal ve Aydın, 2018).

Vergi gayreti potansiyel olarak elde edilebilecek vergi gelirin ne kadarının gerçekten tahakkuk ve tahsil edilebilmesi ile ilgili bir durumdur (Pehlivan, 2009). Devletin tahsil ettiği vergi geliri potansiyel vergi kapasitesine ne kadar yakın ise vergi gayreti o kadar yüksektir anlamına gelir. Bu nedenle, vergi gayretinin yüksek olması devletin vergi politikasının etkinliği ile yakından ilgilidir. Vergi gayretinin yüksek oranda olması vergi idaresinin potansiyel vergi kapasitesinden ne kadarını verimli bir şekilde vergi toplayabildiğini ifade eder. Vergi gayreti, toplam vergi gelirleri ile gayri safi milli hasılanın toplamı, toplanabilecek vergi gelirleri ile gayri safi milli hasılanın toplamına bölünmesi ile bulunur. Bu oransal çerçevede ortaya çıkan sonuç bir olursa vergi kapasitesinin tamamı kullanılıyor demektir, sayı birin üzerinde ise vergi kapasitesinin üzerinde bir gayret olduğu ifade edilebilir.

Vergi gelirlerinin artırılması, vergi oranlarının yükseltilmesine bağlı olmamakta birlikte bu durum bireylerin vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı eylemlerini gerçekleştirmelerine yol açabilir. Vergiden kaçınma ve kaçakçılık, ters etki yaparak devletin vergi gelirlerinde kayba neden olur. Devletin gelir kaynaklarını kayıp ve kaçak olmaksızın etkin şekilde tahsili için vergi gayretini artırıcı ve vergiye teşvik edici uygulamalar tercih etmesi gerekmektedir.

2.1.6.4. Vergi Baskısı (Tazyiki)

Vergi baskısı, vergi ödevinin bireyler üzerinde oluşturduğu olumsuz psikolojik etkidir. Mükelleflerce verginin, harcanabilir kazançtan bir kayıp olarak düşünülmesi, zorunlu ve karşılıksız bir değer olması bireylerde vergi ödeme noktasında isteksizlik yaratmaktadır. Vergi baskısı her toplumda aynı şekilde ve aynı ölçüde ortaya çıkmamaktadır. Toplumun gelişmişlik ve refah seviyesi, vergi sistemlerinin şeffaflığı, toplumun ekonomik gücü vergi baskısının düzeyinde etkili olmaktadır (Külekcı, 2011).

Vergi baskısını azaltmanın iki yolu vardır: Birincisi, vergi yükünün azaltılması; ikincisi ise alınan kamusal hizmetlerin artırılmasıdır (Demir, 2009). Bireylerin vergiler nedeniyle alım gücünün zarara uğramaması, devletin vergilerle yerine getirdiği hizmetleri somut ve verimli olması bireyin vergilere karşı direncini kırılmasını sağlar ve vergi baskısını minimum seviyeye düşürür.

2.1.6.5. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, vergi borcunun oluşmasına yol açacak vergiyi doğuran olaylardan kaçınma pratiğini ifade eder. Vergi kanunlarına göre, vergi borcunun doğuşu vergiyi doğuran olaya bağlı olduğundan, mükellefler bu olayları gerçekleştirerek durumlardan kaçınarak vergi yükümlülüklerinden kurtulabilirler.

Vergiden kaçınma pek çok şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Bireylerin, vergi yasalarının tanıdığı imkânlar dâhilinde, vergiye tabi olmayan kaynaklardan gelir elde etmesi, mevzuat bilgisine sahip olması münasebetiyle ilgili boşlukları kullanması veya vergiyi doğuran olaya sebebiyet vermemek için vergiden kaçınmaları, verginin konusu ile mükellefin ilişki kurmaması vergiden kaçınma yollarıdır. Vergiden kaçınmada resmen bir itaatsizlik söz konusu olmadığından herhangi bir suç değildir (Küleki, 2011). Bireylerin vergiden kaçınma yolunu tercih sebepleri, devletin izlemiş olduğu vergi politikaları, bireyler üzerindeki vergi baskısı, bireyin ekonomik ve mali durumu, toplumdaki sosyolojik ve psikolojik nedenler olarak sıralanabilmektedir.

Vergiden kaçınma, kanuni olarak bir ihlal olmayabilir fakat bireylerin vergi sistemini kendi çıkarları doğrultusunda istismar etmelerini ifade eder. Bu bağlamda toplumdaki olumlu bir vergi algısı oluşturulması için devletin, vergiden kaçınmaya sebebiyet verecek olan nedenleri belirleyip bu konuda önleyici adımlar atması, vergi politikalarının etkinliği açısından fayda sağlayacaktır (Sandalcı, 2020).

2.1.6.6. Vergi Kaçakçılığı

Vergi suçu, vergi yasalarında belirtilen yükümlülüklere uymamanın sonucunda ortaya çıkan hukuki ihlallerdir. Bu ihlaller; vergi ödememe, vergi kaçırma, eksik beyan

verme gibi eylemlerdir. Bu eylemler vergi kaçakçılığı suçunu meydana getirmektedir. (Ömercioğlu, 2022).

Vergi kaçakçılığı literatürde pek çok biçimde tanımlanmaktadır, en genel haliyle vergi yasalarına uygun olarak beyan edilmesi gereken gelirleri, malları veya faaliyetleri gizleyerek vergi kaçırmayı ifade eder. Vergi kaçırma olayı kişilerin yasalara karşı koyarak idareyi zarara uğratmasıdır. Vergi kaçırma olayı kişi iradesiyle idareye zarar eylemi olduğundan suç teşkil eder (Sabankaya, 2019).

Vergi kaçakçılığı, vergi yükünün paylaşımını olumsuz etkilediğinden, vergi yasalarına uyum sağlayan mükellefler için ek bir maliyet unsuru yaratmaktadır. Devlet vergi kaçakçılığından dolayı ortaya çıkan gelir kaybından dolayı kamu hizmetlerinde aksama olmaması için vergi oranlarını artırma, borçlanma, yeni vergiler koyma yoluna gidebilir bu da vergi ödevini eksiksiz yerine getiren bireyler açısından külfet oluşturabilmektedir. Vergi kaçakçılığı devletin gelir kaybı yaşamasına yol açarken vergi adalet sistemine de zarar vermektedir (Bülbül ve Özay, 2016).

Vergi kaçakçılığının başlıca nedenleri;

a. Ekonomik ve Mali Nedenler:

Mükellefleri vergi kaçırmaya yönlendiren ana neden ekonomiktir. Vergi, bireylerin kendi mal varlıklarından ve kazançlarından, devlete ödedikleri maddi bir miktarı temsil eder. Bu miktarın verilmesiyle alınacak hizmetlerin kişilere geri döneceği söylene de çok kısa vadede somut şekilde geri dönüş gözlemlenmemektedir. Vergi verenler genellikle ödenen vergilerin karşılığını somut olarak görmek isterler (Bahşi, 2019). Bireylerin kısa vadede karşılığını alamadığı hizmetler sebebiyle vergiyi bir kayıp olarak algılar ve ödemek istemez, bu tutumun oluşmasında verginin zorunlu bir ödev olmasının yanı sıra artan vergi oranları, devletin yürüttüğü vergi politikaları ve bireylerin maddi imkânları gibi nedenler de etkindir.

b. Tarihsel Nedenler:

Bireyler artan vergi yükleri karşısında, idareye karşı vergileme hususunda pasif ve aktif direnç göstermektedirler. Pasif vergi direnci, kişilerin vergiyi doğuran olayı meydana getirmemeleri neticesinde, vergi yükünden kurtulmalarını ifade eder. Aktif vergi direnciyse kişilerin vergi yüklerinin artmasından dolayı, vergi yasalarına aykırı tutum ve davranış sergilemelerini ifade eder (Yoruldu, 2022).

Verginin halktan zorla alınması tüm dönemlerde vergiye bir tepki oluşturmuştur. Devletlerde var olan yönetim şekline ve iktidar sahibine bağlı olarak da bireylerin davranış ve düşünce tarzı değişiklik göstermiştir. Tarih boyunca vergi sebebiyle yaşanan birey devlet çatışmasının temel nedenleri, birey tarafından hükümdarların halkın kazançlarını kendi kazançlarına katmaları veyahut bireyin bulunduğu toplumda adaletsiz bir yönetim olduğu düşüncesi gibi nedenler ile vergiye, dolayısıyla da devlete karşı başkaldırı sergilemişlerdir (Bahşi, 2019).

Tarihsel süreçte vergi adaleti veya diğer ekonomik nedenler ile çeşitli vergi isyanları çıkmıştır. Yaşanan isyanların bazılarında ise yönetim şekline ve hükümdara karşı olan halk, vergiyi bir araç olarak kullanıp vergi ödemeyerek devlete isyan etmiştir ve hazinenin kayba uğramasına sebep olmuştur. Var olan her durumda geçmişten günümüze kamu giderlerinin en önemli finansmanı olan vergiler ülke ekonomileri için önemli bir kaynaktır.

c. Kişisel Nedenler:

Vergiler nedeniyle harcanabilir gelirlerinin azaldığı hissine kapılan bireyler, bu yükten kurtulmak için vergi kaçakçılığı gibi yasa dışı yollara başvurabilmektedirler (Yoruldu, 2019).

Bireyler, vergi kaçırma eyleminin getireceği olası yaptırımları ve kaçak durumun kendilerine sağlayacağı avantajları değerlendirerek kişisel bir karar verirler. Bu kararda, gelirin sahibine ait olduğu düşüncesi, verginin yeterince karşılığını alamadıkları, vergilerin haksız biçimde uygulandığı, harcamaların doğru şekilde yapılmadığı, vergilerin tasarrufları azaltacağı gibi kişisel inançlar etkili olabilir (Bahşi, 2019).

Vergi kaçakçılığına sebep olan bireysel olumsuz düşüncelerin oluşmaması için bireylerin vergi sistemi hakkında bilgilendirilmesi ve şeffaflık ilkesi doğrultusunda devletin harcamaları konusunda aydınlatılmaları gerekmektedir.

d. Hukuki Nedenler:

Bireylerin vergi kaçakçılığı girişiminde, kast göz önünde bulundurulur ve kasıtlı olarak bu ödevi ihlal etmek ve idareyi zarara uğratmak söz konusudur. Fakat vergi kaçakçılığı ile farkında olmadan vergi kaçırma arasındaki fark ise bireylerin gerçekten vergi kaçırma girişiminde bulunup bulunmadığıyla alakalıdır. Mükellef beyanname verirken istemeden küçük hesaplama yanlışları veya vergi kanunları

hakkındaki bilgi eksikliği sebebiyle gelirini olduğundan daha az beyan edebilir. Dolayısıyla her durumda devletin zararı söz konusudur. Bu doğrultuda bireylerin vergi mevzuatı konusunda aydınlatılması kanun ve hükümlerin net olması önemlidir (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004). Bireylerin vergi kanunlarına tam anlamıyla hâkim olması sonucu negatif bir yaklaşım ile hukuki boşluklardan faydalanarak da vergi kaçakçılığı durumunu gerçekleştirebilmektedir. Söz konusu durumlarda kastın belirlenmesi gerekmektedir.

Vergi kanunları çerçevesinde birey ve idare arasında olumsuz iletişimi kırmak ve vergiye uyumu artırmak amaçlı uygulanan vergi aflarının sık uygulanması vergi kayıp ve kaçaklarına neden olan sebeplerdendir. Bu doğrultuda mükellef af yolunun varlığından emin şekilde kaçakçılık girişiminde bulunabilecektir ve vergi cezalarının caydırıcılık durumu zayıflayacaktır (Bilginer ve Yardımcıoğlu, 2022).

e. Sosyal Nedenler:

Sosyal ve toplumsal açıdan bakıldığında, bireyler bulunduğu sosyal çevreden etkilenir ve yaşadığı toplumu kendisine örnek edinir, vergi kaçakçılığı hususunda bu yola başvurmuş bireyler etrafındaki kişileri de etkileyebilir ya da vergi ödevinin farkında olan bireyler vergi kaçakçılığı girişiminde bulunmuş, bulunabilecek kişileri olumlu yönde etkileyebilir. Vergi kaçakçılığı bir suç unsuru teşkil ettiğinden bireyler diğer bireylerden çekindiği ve toplumdan dışlanabileceği düşüncesiyle suçtan uzak durabilir.

Vergiler kaçakçılığı hususunda bireylerin vergiye karşı geliştirdiği içsel motivasyonun etkisi yadsınamaz. Bu nedenle, bireylerin vergi ahlakı ve algısı, mükelleflerin vergi davranışlarını belirleyerek vergi ödemeye karşı direnişlerini azaltmada önemli bir rol oynamaktadır (Bahşi, 2019).

Vergi ahlakı bireylerin vergisel ödevleri hususunda kanunların öngördüğü zamanda ve şekilde sorumluluklarını yerine getirmesi ve bu eylemdeki dürüstlüğünü ifade etmektedir. Vergi algısı ise bireylerde verginin haklılığına olan içselleşmenin yerleşmesi dolayısıyla verginin gerekliliğinin farkındalığı durumudur. İki olgu vergi kaçakçılığı ile ilişkilidir. Vergi bilinci ve algısına sahip bireyler vergi ödevi konusunda hassasiyet gösterir, bu durumu ailesine ve çevresine de aşılar (Yoruldu, 2019).

Bireylerde çocukluk dönemlerinde bilinçlerinde, vergi ahlakı ve vergi algısı kavramlarının yerleşmesi gelecekte görevlerinin bilen ve hukuk dışı yollara başvurmaktan çekinen vergi mükelleflerinin varlığını sağlar.

2.1.6.7. Verginin Telafisi

Vergi mükellefleri, ödedikleri vergilerin yol açtığı etkileri hafifletmek için çeşitli yöntemlere başvurabilmektedirler. Vergi ödemeleri nedeniyle maddi durumu zayıflayan bireyler, eski finansal güçlerini yeniden kazanabilmek için çeşitli adımlar atabilirler. Bu adımlar arasında tüketim alışkanlıklarını gözden geçirmek, yatırımları ve tasarrufları yeniden düzenlemek ve harcamalarda daha temkinli davranmak yer alabilir. Bu durum verginin telafi etkisidir (Pehlivan, 2009).

2.1.6.8. Verginin Gelir Etkisi

Verginin gelir etkisi; ödediği vergiden dolayı gelir miktarı düşen bir kişinin daha fazla emek harcayarak gelirini artırma yoluna gitmesidir (Pehlivan, 2009). Verginin gelir etkisi, bireyin ödediği vergiyi telafi ederek vergi kesintisi olmadan önceki kazanacağı ilk gelirine sahip olmaktır.

2.1.6.9. Verginin İkame Etkisi

Vergi, ekonomik, sosyal ve mali açılarından toplumda farklı tepkilere yol açan bir yapıya sahiptir. Verginin ikame etkisi ise bireylerin ödedikleri vergiler nedeniyle gelirlerinde bir azalma olduğu algısıyla çalışma isteğini azaltarak boş zamanı tercih etmeleridir (Akdoğan, 1999).

Bireylerin gelirleri üzerinden vergi alınması bireylerin zamanlarını çalışma ve dinlenme arasında nasıl paylaşacakları noktasında belirleyici olabilir. Gelirlerinde vergiden dolayı azalma veya mevcut vergi oranının artırılması sonrası kazancının düşmesi bireylerin iş gücü arzına yönelik kararlarını etkileyebilmektedir (Turan, 2008).

Vergilerin devlete gelir sağlama göreviyle birlikte emek ve arz üzerinde etkileri bulunmaktadır. Verginin gelir ve ikame etkilerinin üretim faaliyetleri üzerinde artırıcı

ve azaltıcı etki yaratabilmektedir. Bireyler daha çok üretip daha çok kazanıp vergi kaybından daha az zarar görmeyi amaçlayabilir ya da ikame etkisi nedeniyle daha çok çalışıp daha çok kazanıp bir üst vergi diliminden vergilendirilme endişesi ile boş zamanı tercih edebilir. Vergi sisteminin üretim yatırım ve tüketim faaliyetlerini olumlu yönde etkilemesi için doğru bir zeminde sebep sonuç ilişkisi göz önünde bulundurularak oluşturulması gerekmektedir. Doğru hazırlanmış bir vergi sistemi, devlete verimli bir kaynak sağlarken aynı zamanda bireyler tercihlerini olumlu yönde etkiler yatırımları artırır işsizliği azaltır, refah seviyesini yükseltir ve milli geliri artırır (Balseven, 2003).

2.1.6.10. Vergi Harcamaları

Sosyal devlet olmanın gerektirdiği ölçüde devlet muafiyet, istisna ve vergi indirimleri gibi uygulamalar ile vergi alacağının bir kısmında vazgeçmektedir. Söz konusu durum literatürde vergi harcaması olarak adlandırılmaktadır (Yoruldu, 2021).

Devlet vergi harcaması ile birlikte ekonomik kalkınmayı üretimi ve yatırımı teşvik etmeyi amaçlar, vergi harcaması sayesinde ilerleyen süreçte meydana gelecek atılımlar milli gelirin artışı olarak yine devlete katkı sağlayacağı için devlet vergi harcaması ile fedakârlık cihetine gider.

2.1.6.11. Verginin Yansıması

Vergi yansıması, ödenen vergilerin bir kısmının veya tamamının bir ya da birkaç aşamada başka bireylere devredilmesi hususudur. Vergi yansımasında verginin esnekliği, türü ve yapısı önemlidir. Dolaylı vergiler kolay yansıtılabilirken gelir vergileri zor yansıtılmaktadır (Taşkın, 2010).

Vergi yansımasının toplumsal niteliği vardır, söz konusu kanuni mükellef yükü aktarır, fiili mükellef ise bu borcu yüklenir. Vergi yansımasının ortaya çıkışında bireysel, psikolojik ve ekonomik pek çok faktör etkindir. Bireyin vergi baskısından kurtulmak istemesi, kanuni boşluklardan faydalanarak vergiden kaçınması gibi durumlar vergi yansımasının temelinde yatan hususlardır (Pürsünerli Çakar, 2013).

2.1.7. Mali Psikoloji, Vergi Psikolojisi, Mali Sosyoloji ve Vergi Sosyolojisi

Bu başlık altında mali psikoloji, vergi psikolojisi, mali sosyoloji ve vergi sosyolojisi kavramları ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.1.7.1. Mali Psikoloji

Mali psikoloji, insanların mali kararlarını ve davranışlarını anlamaya odaklanan bir alandır. Bu alanda incelenen konular arasında bireylerin gelir, harcama, tasarruf alışkanlıkları, borçlanma tercihleri, yatırım kararları gibi mali konular yer alır. Mali psikoloji, insanların mali durumlarıyla ilgili duygusal ve psikolojik etkenleri analiz ederek, bu etkenlerin kişilerin mali kararlarını nasıl etkilediğini anlamaya çalışır. Bu çerçevede, risk algısı, para yönetimi becerileri, tüketim alışkanlıkları, mali hedefler ve motivasyon gibi konular da mali psikolojinin incelikleri arasında yer alır (User, 1992).

Mali psikolojinin kaynakları, her şeyden önce tüm ülkelerin, devirlerin maliye politikası ve bu değişken politikaların halk tarafından algılanış biçimi ile ilgili pratik tecrübelerdir (Schmölders, 1968). Mali psikoloji 1950'li yıllardan itibaren gelişen iktisat psikolojisinin bir branşıdır (User, 1992). İktisat temel süjesi insan olan ve sosyal alanda bulunan bir disiplindir. İhtiyaçlarını giderme çabasında olan birey bir yanda doğa diğer yandan da çevresindeki bireylerle birlikte toplumsal ilişki içerisinde yaşamını idame ettirir ve bu ilişkilerin niteliği kesin olmayıp zaman içinde değişmiştir. Ekonomik ilişkiler içerisinde gelişen birey-sistem etkileşiminde bireyler gibi sistemlerde tarih boyunca değişkenlik göstermiştir (Önder 2012). Genel manada sistem bireyler ahlaki değer algılarından, geleneklerinden bakış açısından etkilenmiş, bireyler ise sistemde var olan kurallara karşı direnç uyum ve bakış açısı geliştirmiştir.

Mali psikolojinin gelişimini anlamak açısından tarihte iktisat alanında psikoloji ile ilgili yapılan araştırmaları dikkatle incelemek gereklidir. İktisat psikolojisi ile ilgili ilk ifadeler, 1881 yılında Gabriel Tarde tarafından yazılan ve yayımlanan bir makalede bulunmaktadır. Sonraki yıllarda, Tarde 1902'de iki ciltlik "La Psychologie Economique" adlı eserini yayınlamıştır. Ancak bu dönemden 1960'lara kadar, bu alanda literatürde pek fazla yayına rastlanmamıştır. 1961 yılına gelindiğinde, Amerikalı sosyolog Hughes, Tarde'nin düşüncelerini tekrardan toplum ile

paylaşmıştır. Sonraki yıllarda, Pierre-Louis Reynaud İktisat psikolojisi alanına dikkat çekerek çeşitli çalışmalar yapmıştır (Çiçek, 2006).

Mali psikoloji, maliye biliminin temellerini doğru ve daha geniş perspektiften değerlendirebilmek amacıyla ele alınmıştır, şöyle ki doğrudan insanı ilgilendiren vergi ve maliye kavramlarının insan bakış açısı ve psikolojisi dâhil edilmeyerek değerlendirilmesi durumunda etkin sonuçlar ortaya çıkamayacaktır.

2.1.7.2. Vergi Psikolojisi

Bireyler yaşamı boyunca birçok alanda devlet ile karşı karşıya gelir. Bireyin devlet ile olan ilişkilerinde vergi yükümlülüğü en önemli olanıdır. Birey doğumundan itibaren vergi hukukunun alanına girmekte ve devlet ile sürekli olarak vergisel ilişki halinde olmaktadır (Yereli ve Ata, 2011). Vergi psikolojisi, bireylerin vergilendirme konusundaki algıları, tutumları ve gösterdikleri tepkilere odaklanan bir araştırma alanıdır (User, 1992). Mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerini incelemesine rağmen, vergi psikolojisi sadece vergilerin birey davranışları üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Bu ayrımın temeli, her mali aracın bireyler üzerinde farklı etkilere sahip olmasından kaynaklıdır (Çiçek, 2006).

Devlet, toplumsal ihtiyaçların karşılanması için ihtiyaç duyduğu kaynağın büyük bir bölümünü vergilerden sağlar, bu bağlamda devlet ve bireyler arasındaki çift yönlü alışverişte bireylerin psikolojik durumlarının ele alınması sağlıklı bir vergi tahsilatı için önem arz etmektedir (Taşkın, 2010). Devlet tarafından yeni bir verginin konulması var olan vergilerde yapılacak oran, muafiyet, istisna değişiklikleri bireyleri vergiye karşı reaksiyon göstermelerine sebep olur. Bu nedenle ilgili düzenlemelerin mükellef psikolojisi göz önünde bulundurularak revize edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bireylerde vergiye karşı direnç durumu oluşabilmektedir (Çiçek, 2006).

Vergi psikolojisi kavramı bireyseldir, bireyin içsel motivasyonunu yansıtmaktadır, birey vergiye tepkili olsa da ki hatta kaçakçılık gibi girişimlerde bulduysa, toplumsal çerçevede bunu yansıtmayabilir. Fakat kendi iç dünyasında psikolojik olarak bu algısını devam ettirir. Bireysel olarak insan psikolojisi dikkate alınarak hazırlanacak olan vergisel uygulamalar toplumsal bazda da olumlu etkiler gösterecektir.

Vergiler bireylerden kamu kesimine geçen zorunlu ve karşılıksız iktisadi değerlerdir. Pek çok ekonomide vergilerin devlet gelirleri içindeki payı %60-90'a ulaşmaktadır. Vergiler bireylerin gelir, tüketim ya da servetleri üzerinden alındığından, birey nezdinde bu kaynakların her biri, alınan vergi kadar azalmaktadır. Bu sebeple, vergi mükellefleri bu zorunlu ödemeleri azaltarak daha yüksek bir reel gelir elde etmek için çaba sarf edeceklerdir. Bu tür davranış değişikliklerinin vergi politikası açısından önemli olması, adil ve etkin bir vergi sistemi oluşturmayı hedefleyen pratik vergi politikalarının geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır (Aydoğdu, 2014).

Vergiler toplumdaki çeşitli gruplar arasında farklı şekilde algılanabilmektedir. Bu durumun en önemli nedeni sosyal ve gelir düzeyi farkıdır. Vergi sistemi toplumun her kesiminin vergi psikolojisini dikkate alarak oluşturulmalıdır, aksi takdirde toplum ayrışma ve çatışma ortamı olması muhtemeldir (Demir, 2008).

Vergi ödevinin yerine getirilmemesi hususunda hukuki ve idari önlemler her zaman yeterli olmayabilir. Öncelikle, vergi mükellefleri vergi ödemeyi bir hukuki ve toplumsal sorumluluk olarak görmelidirler. Vergi kaçırmanın topluma karşı işlenmiş bir suç olduğu kabul edilmelidir. Belge düzenine uymayan, kanunları ihlal eden, toplumsal dengeye zarar veren, vergi kaçırma marifet sanan bir yaklaşımın vatandaşlık bilincine yakışmadığı, kişiliğin gelişmeye başladığı küçük yaşlardan itibaren yükümlülere anlatılmalıdır. Vergi ödemenin bir vatandaşlık görevi olduğu konusu vurgulanmalıdır. Vergi psikolojisi, vergi ahlakının oluşumunda kritik bir rol oynar ve vergi bilinci olmayan bir toplumda iyi bir vergi ahlakının var olması da beklenemez (Biberoğlu, 2006).

2.1.7.3. Mali Sosyoloji

Mali olaylar, devlet yönetim stratejileri ve siyaset ile sıkı sıkıya bağlı, toplumun her kesimini sosyopsikolojik yönlerden etkileyen iktisadi ve sosyal olaylardır (Çelebi, 2012).

Mali olay kavramı iktisatçılar tarafından çeşitli bakış açılarıyla açıklanmaya çalışılmıştır, J.Say ve E.Sax, devletin bireylere hizmet sunması için çeşitli harcamalar yapması gerektiğini savunmuşlardır ve bu doğrultuda mali olayları piyasadaki tüketim olayları olarak nitelendirmişlerdir. Wagner ise devletin bireylere fayda sağladığı ve bu

hedefe yönelik çalıştığı gerekçesiyle mali olayları toplumdaki ekonomik büyüme ve üretim olarak açıklamışlardır. Vergilerin kamu hizmeti karşılığı olduğunu savunan görüş ise mali olayları piyasadaki mübadeleye benzetmiştir (Balkaya Akça, 2000).

Sosyoloji bilimi, toplumsal hayatta meydana gelen, sonuçları tüm toplumu etkisi altına alan iktisadi, kültürel, siyasi vb. olayların toplum davranışları üzerindeki etkileri incelemektedir (Yoruldu, 2022). Sosyoloji biliminin devlet yönetimi ve istikrar için önemi yadsınmamaktır. Çağdaş, demokratik devlet yapısında, devlet pek çok girişimde sosyoloji biliminden faydalanarak toplum reaksiyonları dikkate alınmalı ve çalışmalar bu şekilde sürdürülmelidir.

Mali sosyoloji, mali olayların toplumun geneli üzerinde bıraktığı tesiri ifade eder. Devletin başta vergiler olmak üzere, kamu harcamaları, kamu bütçesi ve kamu borçlanmasını kullanarak neden olduğu mali olayların toplumdaki bireyleri ve bireylerin kendi aralarındaki iletişimine nasıl etkilediğinin saptanması, maliye disiplininin bir alt dalını oluşturan mali sosyolojinin inceleme alanını oluşturmaktadır (Yoruldu, 2022).

Sosyoloji bilimi insan topluluğunun ortak davranış biçimleri üzerine çalışırken, mali sosyoloji kavramı, mali olaylara ve devlet ile birey ilişkisinin en sık yaşandığı alan olan vergilendirmeye karşı toplumun tutumunu çeşitli yönlerden ele alarak incelemektedir. Sosyal bir varlık olan bireyleri doğrudan etkileyen vergilere karşı toplumun gösterdiği direnç ve uyum mali sosyolojinin konusu olmuştur (Atabey, 2013).

2.1.7.4. Vergi Sosyolojisi

Toplumu oluşturan bireyler ortak kültür, ortak yaşam tarzı ve ortak geçmişe sahiptir. Vergiler devlet ile bireyin en sık iletişimde olduğu kanaldır, dolayısıyla vergi politikaları tasarlanırken ve uygulanırken toplumun psikolojik ve sosyolojik yapısı dikkate alınmalıdır (Dayıoğlu Erul, 2020).

Vergi sosyolojisi, toplumun genelinin vergi sistemine karşı olumlu veya olumsuz bakış açısını inceler, vergisel değişikliklerin toplum üzerinde nasıl bir etki yarattığı ve bunun çıktıları üzerine çalışmalar yapar (Yoruldu, 2022).

Devlet egemenlik ve iktidar gücüne dayanarak yeni vergiler yürürlüğe koyabilir veya vergileri artırıp azaltabilir bunun sonucunda toplumda çeşitli reaksiyonlar ortaya çıkar, bireylerin tüketim ve yatırım tercihleri değişebilir veya çeşitlenebilir. Bu davranışsal değişimlerin sebep-sonuçlarının araştırılması vergi sosyolojisinin faaliyet alanını ifade etmektedir (Ay ve Haydanlı, 2015).

Mali sosyoloji, devletin uygulayacağı maliye politikaların tasarlanmasında önemli bir etkiye sahiptir. Devlet borçlanma, para basımı vergiler gibi kaynaklardan gelir elde etmektedir. Devletin gelir elde etmek için ağırlık vereceği kaynağın hangisi olacağı veyahut yatırımlar ve harcamaların hangi kalemlere yapılacağı ekonomik nedenlere ilave olarak toplumun mali sosyolojisi de dikkate alınarak yürütülmelidir. Vergi sosyolojisi mali sosyolojinin bir alt dalı olarak sadece vergilemenin toplum üzerindeki tesirini inceler (Çiçek, 2006).

Devletin mali açıdan alacağı her karar ve yaptırım doğrudan bireyleri dolayısıyla da toplumu etkiler. Devletin uygulamaya alacağı mali politikalarda, toplumun vereceği tepkileri veya toplumsal uyumu dikkate almaması noktasında çeşitli toplumsal tepkilerle karşılaşması muhtemeldir (Karakoç, 1995).

Tarih boyunca pek çok toplumda vergilerin yürürlüğe konulması, tahsilatı hususunda tepkilerle karşılaşmıştır. Bunun nedeni ise vergilerin, bireyler tarafından harcanacak gelirlerinde eksilme ve ekonomik refahlarında azalma yaratacağı düşüncesidir. Geçmişten bugüne bireylerin vergiye iradi ve gönüllü şekilde uyum göstermesi oldukça zor olmuştur.

Vergi ödememe, vergiye karşı isyan halinde olma veya üzerine vergi borcu oluşturabilecek faaliyetlerden kaçınma durumu vergi direnci olarak adlandırılmaktadır. Vergi direnci aktif ve pasif olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Pasif dirençler incelendiğinde; vergiye karşı gönülsüzlük, geliri azalan mükellefin boş zamanını arttırıp üretim ilişkilerinden çıkması, vergilere karşı olumsuz tavır geliştirilmesi, vergiden kaçınma yollarına başvurulmak istenmesi, çıkarılan yeni vergilerin içselleştirilememesi gibi durumlar ile karşılaşılır. Aktif dirençte, genel manada mükellefler otoriteye itaatsizlik gösterir. Aktif direnç pasif direncin harekete geçmiş hali olarak tanımlanabilmektedir. Aktif dirençte bireyler, çıkarılan yeni vergilere veya üzerinde değişiklik yapılan vergilere karşı direniş gösterir, vergiden kaçınma hatta vergi kaçakçılığı yollarına başvurabilirler. Toplum denilen yapı

bireylerden meydana gelir ve bireyler birbirinden etkilenir. Aktif vergi direnci ortaya çıkışı itibariyle ilk etapta bireysel olsa da, bireyler arası etkileşim ile toplumsal hale dönüşmesi halinde devletler güvenlik, ekonomik, istikrar yönünden büyük zararlara uğrayabilir (Gök, 2007).

1215 yılında Avrupa’da yayınlanan Magna Carta sonrasında Rönesans ve Reform hareketleri ile toplumsal adalet, eşitlik ve özgürlük olgularının önemi artmıştır. Bu dönemde devletlerin yönetim sistemleri adaletsiz ve gayri meşru yaptırımlar sorgulanmıştır, bireyler hak ve özgürlükleri noktasında devlet yönetimine başkaldırmışlardır. Bireylerin vergiye karşı gösterdiği ilk reaksiyonlar; İngiltere’de 1381 yılında baş vergisine karşılık çıkan Wat Tyler isyanı, Kralın parlamentoyu devre dışı bırakarak vergi tarh etmek istemesinden kaynaklı ortaya çıkan Hampden Harekâtı (1624-1629) ve Fransa tarihinde yaşanan “Poujade Hareketi” bilinen vergi isyanı örneklerden bazılarıdır (Gök, 2007). Poujade Hareketi, Fransa’nın içerisinde bulunduğu enflasyonist ortam, Vietnam Savaşı nedeniyle devletin vergileri artırması ve yeni vergiler eklemesi üzerine ortaya çıkmıştır. Fransa’nın sosyo-ekonomik yönden az gelişmiş ve göç veren bölgesi olan Lot vilayeti Saint Cere kasabasında bir kırtasiye dükkânı olan Pierre Poujade, diğer tüm vatandaşlar gibi ekonomik yönden sıkıntı yaşamaktaydı, hareketi başlatan olay ise Poujade’nin vergi tahsili ve denetimi yapan vergi müfettişlerini dükkânına almayarak vergi vermeyi reddetmesi ile başlamıştır. Olay çıkış itibariyle plansız biçimde sadece Poujade’nin ekonomik sıkıntıdan dolayı psikolojik bir tepkiyken, diğer vatandaşlarda aynı durumdan muzdarip olduğu için kısa sürede kitlesel bir hal almıştır (Bulutoğlu, 1958). Poujade hareketi, bir siyasi parti haline dönüşmüş, parti ekonomik yönden alt tabakadaki bireylerin katılımı ile güçlenmiştir. Bu partiden 1956 yılında yapılan seçimlerle 600 kişilik Fransız Parlamentosuna 52 parlamenter katılmıştır (Bulutoğlu, 1958). Poujade hareketinin özelliği bireylerin kısa bir zaman zarfında spontane şekilde aynı sosyal tepkimenin içerisinde yer alması ve isyan aleyhtarının kitlelerin desteği ile parlamentoda yer edinmesidir.

Fransa’nın Paris Şehrinde 2018 yılında “Sarı Yelekliler Eylemi” olarak adlandırılan toplumsal eylemde, artan vergiler ile devlet yönetiminin yanlış mali politikalar yürütmesi gerekçesiyle ekonomik yönden sıkıntı yaşayan halk ayaklanmıştır. Bu ayaklanmaya kısa sürede pek çok paydaş eklenmiş ve halk devletten mali, ekonomik ve sosyal yönden pek çok talepte bulunmuştur (Temel, 2019).

1600'lü yıllarda İngiltere sömürgesindeki Amerika'da yaşanan vergi isyanları dağınık haldeki Amerikan kolonilerini birleştirerek Amerika'nın bağımsızlığını kazanmasına sebep olmuştur. Bu yönüyle de toplumsal olayların birleştirici yönünün kuvveti ortaya çıkmaktadır (Özkanca Andıç ve Erasa Akça, 2019).

Türk tarihinde de benzer durumlar yaşanmıştır. Osmanlı döneminde yaşanan Celali isyanları, Patrona Halil isyanı gibi isyanların çıkış noktaları halkın vergiler nedeniyle geçim sıkıntısı yaşaması, devletin politikalarından rahatsız olmasıdır. Osmanlı Devleti'nde vergileme yetkisinin devri ile vergi tahsildarlarının keyfi yaptırımları ve baskısı halkı vergilere isyan noktasına getirmiştir. Bu duruma örnek olarak, Aydın çevresinde yaşanan Atçalı Kel Mehmet İsyanı gösterilebilir. Bölge halkı gelen vergi tahsildarlarının halktan yüksek vergi almasından ve buna itiraz edenlerin cezalandırılmasından muzdaripti, halkın bu rahatsızlığı üzerine Atçalı Kel Mehmet, etrafına topladığı kişiler ile vergi tahsildarlarına başkaldırmıştır ve halkı korumuştur, ancak yaşanan olumsuzluklara rağmen devlete ödenecek vergileri toplayıp saraya göndermiştir. Yaşanan isyanın yönetime karşı bir başkaldırı değil, kendilerine vergileme yetkisi verilen ve bu yetkiyi kötüye kullanan görevlilerin haksız muamele ve zulmüne karşılık bir isyan niteliğinde olduğu vurgulanmıştır (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002). Erzurum isyanında da benzer şekilde bir durum gerçekleşmiş olup savaşlar nedeniyle zor durumda olan halk vali tarafından alınan usulsüz vergileri fark etmiş ve ayaklanmış, bunun sonucunda vali görevden alınmıştır (Andıç ve Akça, 2019).

Vergi isyanlarının ortaya çıkışı yüksek oranlı vergilerden veya keyfi olarak çıkarılan vergilerden ötürü halkın geçim sıkıntısı yaşamasıdır, tarih boyunca yaşanan bu tepkilerden bazıları, isyan sonrası dış mihrapların provakatif yönlendirmelerine maruz kalarak zaman zaman asıl amaçlarından uzaklaşma durumunda kalsalar bile birçok kez kitlesel taleplerini devletlere kabul ettirebilmişlerdir. Genel manada ortaya çıkan bu durum, toplumu oluşturan bireylerin birbirinden etkilenmesine bağlı olarak verginin önce bireysel sonra toplumsal etkilerinin varlığını ortaya koyar.

Mali ve vergi sosyolojisinin konusu; devlet tarafından uygulanan mali politikaların sosyal olgu ile iç içe olması durumudur. Tarihsel boyutta gerek yaşanan olumsuz tecrübeler ile gerekse düşünürlerin öngörülleri ve yorumları ile birçok kez gündeme gelmiştir. Başka bir ifadeyle mali sosyoloji disiplininin dünya genelinde ilk ortaya çıkışı İbn-i Haldun'a dayanmaktadır. Batı'da ise Dolayısıyla mali olaylar ile

toplum arasındaki etkileşimin Batı'dan önce İslâm dünyasında kurulduğu ve mali sosyoloji kavramının temellerinin ilk olarak “Mukaddime” adlı eserle İbn-i Haldun tarafından atıldığı ifade edilebilir.

İslâm dünyasının en önemli düşünürlerinden olan İbn-i Haldun, 14. Yüzyılda, devlet politikaları ve mali olayların toplum üzerindeki etkileri ile birey-toplum etkileşimi üzerine “Mukaddime” adlı eseri yazmıştır. Batıda ise Goldscheid ve Schumpeter gibi iktisadi düşünürlerin çalışmalarıyla ilk olarak 20. yüzyılın başlarında mali sosyoloji kavramı dikkate alınarak, geliştirilmeye çalışılmış ve konunun önemine dikkat çekilmiştir (Yoruldu, 2022). Geçmişten günümüze pek çok yazar ve araştırmacı mali sosyoloji konusuna değinmiş, devletlerin politikalarını uygularken sosyolojik etkenleri göz ardı etmemeleri hususunda dikkatlerini çekmeye çalışmışlardır.

2.1.8. Vergi Algısı ve Mükelleflerin Vergi Algılarını Etkileyen Faktörler

Algılama olayı, dışarıdan gelen tüm uyarıcıları çevre, geçmiş tecrübeler ve psikolojiyi göz önünde bulundurarak anlamlandırmaktır (Demir, 2008). Bu bağlamda bireylerin vergiye karşı takınacağı tavır doğrudan doğruya vergiyi nasıl algıladığı ve bilincine ne şekilde yerleştirdiği ile bağlantılıdır. Vergilerin haklılığı, vergilerin kamu hizmeti karşılığı olarak devlete bir finansman kaynağı olduğu düşünülmesi durumunda vergiyi doğru algılama eylemi gerçekleşmiş olur (Yanık ve Doğan, 2022). Bu sebeple bireylerin vergileri nasıl algıladığı tam olarak anlaşılırsa, vergi reddi ve olası sorunların önlenmesi çok daha kolay olacaktır (Demir, 2008).

Vergi algısı, devletin görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli kaynak olan vergilerin öneminin bireyler tarafından içselleştirilmesidir. Aynı zamanda vergi algısı pozitif yönde oluşmuş kişiler, vergi ödeme konusunda isteklidir. Bireyin vergilere karşı istekli olması, vergiden kaçınma, vergi kaçırma, vergi isyanı ve kabullenmeme gibi yollara başvurmaması, hem toplumsal sosyokültürel ve ekonomik açıdan hem de toplumsal dengenin sağlanması açısından önemlidir.

Devletin yegâne finansman kaynağı olan vergilerin etkin tahsilatı için mükellef bakış açısının önemi üzerinde durulan önemli bir nokta olmuştur. Toplumdaki vergi algılanmasının birincil noktası verginin anlaşılmasıdır. Bireyler sebep sonuç çerçevesi içerisinde sistemi doğru kavratsa idare vergi kaybı yaşamadan vergi tahsilatında etkinlik sağlar. Vergi algılanmasının başarısı için ise adaletli ve şeffaf bir vergi sistemi

elzendir. Aksi takdirde bireyler vergi sistemine ve vergi ödevine karşı önyargılı olabilirler (Cansız, 2015).

Vergi algısına göre, vergi ödenmesi zorunlu, ödenmediğinde cezai yaptırımı olan bir ödev şeklinde anlaşılmalıdır. Toplumsal açıdan bakıldığında "İnsanlar vergilerini düzenli ödüyorlarsa vergi bilinci yerleşmiştir." anlayışı efektif bir sonuç çıkarmayabilir. Vergi algısı, mükelleflerin ödediği vergilerin adalet çerçevesi içerisinde tahsil edildiği ve kendilerine kamu hizmeti olarak geri döndüğü şeklinde algılanırsa vergileme süreçleri daha başarılı olabilecektir (Şenyüz, 1994). Bireylerin vergi ödeme konusunda gönüllü uyumu ve isteğinin oluşabilmesi için vergilerin boşa giden ödemeler olmadığını anlaşılması, toplanan vergilerin harcama kalemlerinin açıkça paylaşılması faydalı olacaktır (Yereli ve Ata, 2011).

Bu kapsamda vergi algısı kavramlarıyla alakalı iki durum önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi mükelleflerin, verginin ne olduğu, niçin toplandığı durumunu anlaması ve içselleştirmesidir. Diğeri ise, toplanan vergilerin efektif kullanılıp kullanılmadığının anlaşılması ve mükellefin vergi harcamasında idarenin rolünü kavrayabilmesidir.

Toplumdaki vergi algısının etkisi devletin kalkınması, bağımsızlığı, istikrarı noktasında önemlidir. Devletin ve sürdürülebilirliği için vergi gelirlerine ihtiyacı vardır. Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün de dediği gibi: "Devletin her kurumu, ancak güçlü bir maliye ile yaşar." Güçlü maliyenin varlığı mükelleflerin gönüllük esasına dayanır (Taytak, 2010).

2.1.8.1. Vergi Ahlâkı

Ahlâk, toplumda inanç gelenek görenek ve çevresel faktörler ile kalıplaşmış ve benimsenmiş olan, bireylerin aralarındaki ilişkileri düzenleyen toplumun bütünü kapsayan geleneksel davranış kurallarının ve ilkelerinin tamamı şeklinde tanımlanabilmektedir (Demir, 2008). Toplumda geçerli olan ahlak kuralları genel geçer ve toplumun tüm kesimleri tarafından kabul görmüş yazısız kurallardır. Bireyler genellikle eylemlerinde ahlak kurallarına dikkat eder ve bu kurallara karşı hassas ve bağlı şekilde olaylara bakış açılarını şekillendirir, bu kurallar doğrultusunda eylemlerini gerçekleştirme cihetine gider.

Torgler, (2004)'e göre vergi ahlakı, vergi ödevini gönüllü olarak yerine getirme, vergi kurallarına uyum konusunda içsel motivasyon şeklinde ifade edilmektedir (Özgün ve Yüksel, 2018).

Vergi ahlakı bireyi doğrudan içerisinde bulunduğu toplum ile değerlendirmelidir. Toplumda bir arada yaşayan bireyler, dışlanma veya ayıplanma gibi durumlardan ya da dini inancı ve toplumsal ahlaki kurallardan çekinerek de vergi kaçırma ve kaçakçılık yollarına başvurmaktan çekinmektedir.

Kültürel yönden ahlaki değerlerinin farkında olan ya da kültürel aşınmaya uğramamış ülkelerde vergi ahlak seviyesi yüksek olduğundan vergiye uyum fazladır. Dolayısıyla bu ülkelerde idarenin iş yükü hafifler herhangi bir kayıp yaşanmamış olur (Teyyare ve Kumbaşı, 2016).

Vergi ahlakı tam olan bireyler verginin haklılığını içselleştirmiş olup bu ödevden kaçınma yoluna gitmeyen kişilerdir. Vergi ödevinden kaçınma, vergi kaçakçılığı ve vergisel hileler pek çok ülkenin mücadele ettiği vergisel sıkıntılardır. Vergi algısı yüksek ve vergi ahlakı tam bireyler bu gibi gayri resmi yollara başvurmaz, vergi kaçırma imkânı olsa dahi bu eyleme yeltenmez. Bu erdemli davranışın altında yatan sebep dini inancı, devletine bağlılığı vb. pek çok neden olabilir. Vergi ahlakı kavramının çalışma alanı da bireylerin yasalar çerçevesinde görevlerini yerine getirmesindeki ahlaki boyutlardır (Kaynar Bilgin, 2011).

İnsanlar sosyal varlıklardır, dolayısıyla bireyler arası sürekli bir etkileşim hali mevcuttur. Vergi ahlakı incelemesi yapılırken bireyin sadece şahsi değerlendirmesi yapılmamalı, içinde bulunduğu toplum ile değerlendirilmelidir (Yayla, Özbek, Topal ve Cengiz, 2009).

Vergi tüm toplumu ilgilendiren bir ödevdir, bu doğrultuda kişiler öncelikle bireysel olarak ailesinde, sosyal çevresinde ve okulda eğitim ile toplumsal kurallara ve ödevlere karşı bir bakış açısı oluşturur. Okullar farklı görüş ve yaşayış tarzına sahip ailelerin çocuklarının bir araya gelmesi sebebiyle kozmopolit bir ortamdır ve toplumsal ahlakın çocuklarda ve gençlerde oluşturulmasında en etkin mekanizmadır. İlk eğitimini ailesinde alan çocuklar okul yaşamında ortak paydada buluşabilmektedir. Vergi ödevi özelinde düşünüldüğünde ailesinde vergi ödevi konusunda eksik bilgi sahibi veyahut negatif bakış açısına sahip kişiler okul eğitimi ile bu ödevin önemini kavrayabileceklerdir. Dolayısıyla toplumsal vergi ahlakının oluşumu açısından farklı

sosyokültürel çevreden gelen çocukların bir arada eğitim aldığı okulların önemi yadsınamaz.

2.1.8.2. Vergi Bilinci

Bilinç, insanın kendisini, çevresini ve çevresinde gerçekleşen olayları ve olguları algılama, anlama, kavrama, fark etme yetisidir, gerçekleşen durum ve olayları fark edebilme yeteneği doğrultusunda, gözlemleyerek, değerlendirerek, karar vererek ve çevreye karşı tavır koyarak, öznel olarak benliğinin farkındalığı durumudur. Bireyin bilinç dünyasının oluşumunda öznel algılamasına ek olarak bulunduğu sosyal çevre, yetiştirildiği aile yapısı, bulunduğu coğrafi bölgenin de etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Vergi bilinci, vergilerin neden alındığı, amacı ve haklılığı hususunu bireylerin içselleştirmiş anlamına gelmektedir. Vergi algısı ile vergi bilinci birbirine sıkı sıkıya bağlı iki olgudur, arasındaki küçük fark ise vergi bilincinde vergilerin salt biçimde, ne anlama geldiği, amacı, gerekliliğinin bireyler tarafından anlaşılmasıdır. Vergi algısında ise bireylerin vergiye yönelik bilinçlerinin oluşumunda çeşitli aile, çevre, ekonomik durum gibi değişkenlerin etkisinin varlığıdır (Yanık ve Doğan, 2022).

Vergi bilinci hakkında literatürde birçok tanımlama yapılmıştır;

Yüksel ve Özgün (2018)'e göre “vergi bilinci, kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla toplanan vergi gelirlerinin önemini idrak etmiş bireylerin, vergi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyini gösterir.” Yapılan tanımlamaya istinaden dikkate alınması gereken husus, verginin devlet için öneminin bireylerde içselleşmiş olmasıdır.

Akdoğan (2005)'a göre ise vergi bilinci, “kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından verginin önemini bilen toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyi” olarak ifade edilmektedir (Taytak, 2010).

Organ ve Yegen (2013), vergi bilinci, vergilerin kamu hizmetlerinin yürütülmesi için gerekli en önemli finansman olması durumunun bireyler tarafından anlaşılması ve toplumun genelinin vergilerini düzenli ödeme konusundaki gönüllüğü anlama gelmektedir (Teyyare ve Kumbaşı, 2016).

2.1.8.3. Eğitim Durumu

Bireylerin aldığı eğitim iyi bir geleceğe ve meslek sahibi olmasına ek, genel manada hayatı anlamlandırma olayları algılama biçimi ve kendisine dünya görüşü oluşturabilmesi açısından önem arz etmektedir. Günümüz teknoloji çağında bulunduğumuz yüzyıl gerekliliklerinde sonsuz bilginin kaynaklarına erişim, var olan haklarımız ödevlerimiz ve sorumluluklarımız iyi bir eğitim sayesinde kolay algılanır ve içselleştirilebilir. Vergi mükellefiyeti ve eğitim seviyesi ilişkisi incelendiğinde literatürde iki yönlü yorumlar bulunmaktadır, bunlardan ilki eğitim seviyesi yüksek toplumların vergi haklılığını algılaması ile vergiye uyumlarının daha yüksek olduğu böylelikle toplumda daha etkin bir mükellefiyet oluşacağı savunulmuştur, bir diğer görüş ise eğitim seviyesi yükseldikçe kanuni hakların ve yasaların daha iyi bilinebilmesi sebebiyle bireylerin vergi borcundan kaçınılabilecek durumlara hâkim olabilmesi, vergi kayıplarını artırmaktadır şeklinde açıklanmaktadır (İpek ve Kaynar, 2009).

Eğitim düzeyi ve vergi uyumunun ilişkisini tek başına değerlendirilmesi yeterli olamamaktadır. Net bir değerlendirme için bireyin ailevi, sosyal ve ahlaki değişkenleri hesaba katılarak sonuçlar incelenmeye çalışılmalıdır. Torgler (2003) ve Strielkowski ve Čábelková (2015) çalışmalarında eğitim düzeyi ile vergi uyumu arasında anlamlı ve kesin bir ilişkinin varlığını tespit edememişlerdir (Doğan ve Aktaş, 2023).

Taytak (2016) tarafından yapılan anket çalışmasında mükelleflerin eğitim seviyesinin artması sonucu vergi bilinçlerinin arttığı görülmektedir. Fakat vergi bilgisine sahip olmasına rağmen eğitim seviyesi arttıkça vergi uyumlarının düştüğü görülmüştür. Bu da göstermektedir ki bireyler vergi hakkında bilgi sahibi olsa da haklılığını kavrayamaması halinde efektif bir vergilemenin söz konusu olamayacağıdır.

Dikkate alınması gereken husus eğitimin yüksek nitelikte ve şeffaf olmasıdır. Yapılan araştırmalar eğitimin iki yönüne vurgu yapmıştır eğitim sayesinde kanunlara vâkıf olup kaçınma yollarına başvurabilecek bilgi düzeyine sahip olunması, diğer durum ise eğitim sayesinde verginin amacının içselleştirilmesi ve ödevinin eksiksiz yerine getirilmesidir. Aynı kararsız yapı eğitim seviyesi düşük bireyler içinde geçerlidir.

Toplumun eğitim düzeyinin, ülkenin kalkınmasında önemi çok büyüktür. Şöyle ki; eğitimin amacı, bilgi düzeyi gelişmiş, bireysel ve toplumsal bir kültüre sahip bilinçli toplum inşa etmektir (Öğdüm, 2019). Bireyin ahlaklı dürüst sorumluluklarının bilincinde olan bireyler haline gelmesinde okul ve aile içindeki eğitimin önemi inkâr edilemez bir gerçektir. Bu nedenle bireyin reşit olmadan ve aktif vergi mükellefi haline gelmeden mükellefiyete hazırlık sürecinde özellikle okullarda vergilendirmenin haklılığı ve önemi üzerinde çocukların ve gençlerin bilgilendirilmesi önem arz etmektedir.

2.1.8.4. Vergilemede Adalet ve Eşitlik

Vergilemede adalet toplumun tüm paydaşlarının vergi sistemlerine dâhil olması ve mali gücü oranında tüm bireylerin vergilendirilmesi anlamını ifade eder. Güçlü bir vergi sistemi için, verginin sosyolojik ve psikolojik yönün gelişiminde etkisi olan vergi adaletinin doğru zemine oturtulması gerekmektedir (Yaşar ve Genç, 2009).

Efektif ve verimli bir vergi sistemi oluşturulmasında verginin kapsayıcılığı, kaynakların optimal dağılımı ve optimal kullanımının etkinliği önemlidir. Vergi politikaları oluşturulurken adil bir sistem için bireylerin sahip olduğu özelliklerin tüm değişkenleri dikkate alınmalıdır (Soğukpınar, 2009).

Vergilerin bireylerce önyargıya yol açmayacak biçimde adil sistemin açıkça belirtildiği bir biçimde oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Vergilerin adil olmadığı düşüncesine kapılan bireyler ekonomik sosyal durumları fark etmeksizin vergiye karşı olumsuz önyargı geliştirmektedir (Özgün ve Yüksel, 2018).

Verginin adil olması uygulamaya konulacak vergi politikalarını toplumsal dengeyi bozmayacak ve eşitlikte şekilde tasarlanması ile sağlanır fakat vergilerin bireyler tarafından da adil algılanması önem arz etmektedir. Eğer yükümlüler vergilerin adil olmadığını düşünüyorlarsa ve vergi baskısı belli kesimler üzerinde daha fazla hissediliyorsa bireylerde vergiye karşı olumsuz tutum gelişir. Bu durum uzun süreli hale gelerek içselleştirildiğinde toplumsal vergi ahlakı olumsuz yönde etkilenir (İzgi ve Saruç, 2011). Bireyin adil olmadığı gerekçesi ile vergi ödemek istememesi, toplumun genelini ilgilendiren bir durumdur ve verginin sosyolojik ve psikolojik yönü ile doğrudan doğruya ilişkilidir. Bu noktada bireyin vergiye olan uyumunu sağlamak

için vergi yasaları hazırlanırken adaletli ve eşitlikçi vergi kanunları çıkarmak ve devlet tarafından toplanan vergilerin etkin bir şekilde harcanması önemlidir.

Devletin; kamu harcama kalemlerini şeffaflıkla bireyler ile paylaşması, talep esnekliği düşük olan zorunlu mallar üzerinden düşük vergiler alması, gelir üzerinden alınan vergilerde artan oranlı tarife kullanması ve kullanılan artan oranlı tarife dilimlerini bireylerin ekonomik durumları ve dönemin enflasyonu göz önünde bulundurularak hazırlaması gibi etmenler bireylerin vergiye uyumunu artırır.

2.1.8.5. Vergi Ceza ve Afları

Vergi sistemlerinin büyük oranda beyan esasına dayalı olmasından dolayı, etkili vergi tahsilatı için mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları, dürüstlüğü ve vergiye karşı olumlu bakış açısında olması büyük önem taşır (Akbelen ve Aydın, 2019).

Devlet vergi tahsilatında, alacağını zamanında ve eksiksiz tahsil etmek gayesindedir. Vergileme sürecinde ortaya çıkabilecek vergi kayıp ve kaçaklarına karşı devlet vergi denetim mekanizmalarını devre sokmaktadır. Vergi idaresi tarafından yürütülen süreçte; yoklama, arama, bilgi toplama gibi rutin denetleme yollarına başvurmaktadır (Yoruldu ve Zeybek Yoruldu, 2016).

Vergi denetimleri ve vergi cezalarının etkinliği, toplumsal vergi uyumunu doğrudan etkiler. Devlet düşük vergi beyanında bulunulması, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının önüne geçilmesi için düzenli denetimlerini yapar, idarenin zarara uğramasına neden olan bireylere vergi cezaları uygular, bu cezalar toplumda diğer bireyler için caydırıcı bir nitelik sağlar.

Devlet tarafından tespit edilen vergi suçlarına yönelik vergi cezaları mutlak suretle caydırıcı nitelikte olmalıdır, böylelikle hem idarenin zararı karşılanmış olur hem vergi suçu işleyen birey açısından ceza bir ders niteliği taşır hem de diğer mükelleflere emsal teşkil eder. Vergi cezalarının miktar ve büyüklüğü, bireyin vergi kaçırmaktan dolayı elde edeceği kazanımından küçük olursa, birey açısından bir caydırıcılık ifade etmez aksine eylemini sürdürme yoluna gidebilir. Dolayısıyla devletin vergi ceza sistemini çok yönlü tasarlayıp etkin bir biçimde uygulaması vergiye uyum ve vergi verimliliği konusunda fayda sağlamaktadır (Külekci, 2011).

Vergi cezaları maddi açıdan olduğu kadar psikolojik olarak da caydırıcı olabilir, vatandaşlık görevlerini tam ve zamanında yerine getiren dürüst bireyler devletin koyduğu kural ve kanunlara uyum gösterir ve kanunlara aykırı davranışlarda bulunmaktan, devletten ceza almaktan çekinirler.

Vergi ceza ve af sistemlerine yönelik Şanver (2017) tarafından yapılan çalışmada, vergi denetimi geçiren ve vergi cezası alan mükelleflerin vergi ödevi konusunda daha uyumlu oldukları; vergi cezası almamış veya denetim geçirmemiş mükelleflerin vergi uyumlarını etkilemediği saptanmıştır. İlgili çalışmalar sonuçlarına göre vergi ceza sistemleri ve denetimlerin etkili biçimde yürütülmesi bireylerin vergiye uyumu doğrudan etkilemektedir.

Devletin, kayıp ve kaçak olan vergi gelirlerinin bir kısmını tahsil edebilmek ve bireyler ve idare arasındaki vergi uyumsuzluğunu dengelemek için kullandığı çözüm yollarından biri de vergi aflarıdır. Vergi afları, vergi ödevini yerine getirmeyenlere devlet tarafından yapılan idari ve hukuki yatırımların ortadan kaldırılmasıdır (Ayrangöl ve Tekdere, 2011). Devlet vergi affi uygulamalarında, kayıt dışılığı ortadan kaldırmak, bireyleri sulh ortamı içerisinde vergiye uyumlaştırmak amaçlanmaktadır. Vergi aflarının hangi dönemlerde hangi miktarda ve hangi tür vergiler üzerine uygulanacağı siyasal mekanizma çerçevesinde gerçekleşir. Devletin vergi af süreçlerinde beklentisi, kısa vadede vergi gelirlerini artırmak ve uzun dönemde vergi sisteminden uzak bireyleri sisteme dâhil ederek gönüllü uyumlarını sağlamaktır (Aydın ve Akbelen, 2019).

Vergi aflarının genel amacı devlet ile bireyler arası sulh ortamı oluşturulması ve vergiye katılımın artırılmasıdır. Fakat bu durum çok sık söz konusu olduğunda durum amacından sapabilmektedir. Vergi aflarının sürekliliğine güvenen bireyler bu eylemlerine devam edebilir ve bu durum bir kısır döngü içine girebilir (Teyyare ve Kumbaşı, 2016)

Vergi aflarının yürütüleceği süreçte, vergisini tam ve zamanında ödeyen bireylerin vergi sisteminin adalet olgusuna olan inancı zedelenmemelidir. Vergi affi sonrası bireylerin ilk durumlarına göre daha az vergi ödemesi vergisini zamanında ödeyen bireylere karşı eşitsizlik olacağından vergi af sistemi oluşturulurken topluma psikoloji yönden etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

2.1.8.6. Devlet Yönetimine Güven

Ekonomilerde yaşanan değişimler, devletlerin uyguladığı vergi politikaları bireyleri mali açıdan doğrudan etkisi altına almaktadır. Bireylerin uygulanan yeni politikalara uyum, yaşanan sistemsel değişimlere adaptasyonu kolaylıkla yürüten süreçler olamamaktır. Devletler milleti ve egemenlik gücü ile bir bütündür. Bireyin devlet politikalarına uyumu devlete karşı görevlerini yerine getirmesi için içsel motivasyonu en önemlidir (Öğdüm, 2019). Devlete güven, vatan ve millet sevgisi, vatandaşlık bilinci ve ahlaki kurallar gibi kavramlar vergiye gönüllü uyum ile doğrudan doğruya ilintilidir.

Bireylerin ülkedeki iktidarı destekleyip desteklememe durumu da devlete güven duygusu, vergi algısı ve vergi ahlakı üzerinde etkili bir durumdur. Parlamenter sistemi benimsemiş demokratik toplumlarda seçimle iktidara gelenler kendi stratejileri doğrultusunda yürütme görevlerini yerine getirmektedir. Toplumun tüm fertleri iktidar yanlısı olsun olmasın, iktidar sahiplerince alınan kararların muhatabı olurlar. Bu süreçte bireyler psikolojik, mali ya da çıkar çatışması sebepleriyle devletin kurallarına ve hükümete olumsuz tavır alabilirler. Vergisel ödevler özelinde değerlendirilirse bireyler vergilerini ödeme konusunda çekimser davranır veyahut vergi ceza ve denetimlerinin muhatabı olmamak için ödevlerini yerine getirirler de içsel olumsuz düşüncelerini taşırlar (İzgi ve Saruç, 2011). Bireyler herhangi bir siyasi mekanizmadan bağımsız şekilde bilinçli ve ahlaklı vatansever bir tutum ile devletin kanunlarına, yasama ve yürütme organlarının kararlarına saygılı biçimde davranış göstermesi sonucu vatandaşlık görevlerini olağan şekilde yerine getirirler.

Bireylerin devlete bağlılığı ve güven duygusu içerisinde olması hususunda çeşitli faktörler vardır. Devlet çatısı altındaki tüm paydaşların kamusal mal ve hizmetlerden eşit ve sürekli faydalanması, devletin sosyal hizmetlerini adaletli biçimde yerine getirmesi, devlet tarafından vatandaşların refah bir yaşam sürmesi için gerekli koşulların sağlanması durumları bireylerin devlete bağlılığını artırır.

Vergi algısı ve bilinci çerçevesi açısından bakacak olursak, bireylerin harcanacak gelirinde eksilme meydana getiren vergiler bireyler açısından bir kayıp olarak algılandığı için vergi ödevinin yerine getirilmesi hususunda isteksiz olunması muhtemel bir durumdur.

Bireyler, devlet tarafından vergi gelirlerinin doğru biçimde doğru alanlara harcanmadığı veya kendilerinin kamu hizmetlerinde eksiklik gördüğü durumda ödediği vergileri sorgular dolayısıyla vergi verme noktasında çekimser kalabilir (Özkanca Andıç ve Erasa Akça, 2019).

Vergilerin birey tarafından gelir kaybı olarak görülmemesi için vergiyi anlamaları ve devlet politikalarına güven duymaları gereklidir. Devlet tarafından toplanan vergilerin harcama alanları, vergi kanunları ve vergi mevzuatı hakkında bireylere şeffaf olunur ve vergi bilgi verilirse olumsuz algıların yıkılması sağlanır (Şahpaz, Akgül ve Yardımcıoğlu, 2014).

Bireyler tahsil edilen vergiler karşılığında gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimlerde adaletli bir sisteme dayalı olarak somut, faydalı, kapsayıcı hizmetler alabilirse, ödediği vergi karşılığı kazanımlarının tatmin kârlığına ulaşır dolayısıyla devletin vergi sistemine olan olumsuz direnci kırılabilir. Ödenen vergilerin etkin şekilde kullanılması, devletin millettten toplanan vergileri yine millet hizmetine harcadığının görülmesi çekimser kalan vatandaşları vergi ödeme konusunda teşvik eder. Tüm bu güven duygusunun oluşumunda vergilerin, her eğitim seviyesinden ve her sosyal çevreden bireylerin anlayacağı vaziyette olması da önemlidir. Gerek vergi kanunları gerek vergi mevzuatı her yaş ve eğitim düzeyinden bireyin algılamasına fırsat tanıyacak şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.

Bireylerin vergiler ile kamu harcamalarına katılımı sonucunda devletten güvenli bir gelecek, sosyal hizmet, sağlık, adalet, eğitim gibi hizmetler bekler bu hizmetlerde aksaklık olması ya da bireyin gelecek ile ilgisi kaygı içerisinde bulunması vergisel açıdan da isteksizliği ile sonuçlanır (Öğdüm, 2019). Devlete güven hususu birey ve devlet arasında karşılıklı bir alışveriş niteliğindedir. Bireyler yetiştiği sosyal çevre, aile yapısı, okul yaşamı boyunca aldığı eğitim ile devletin ve ırkının kutsallığı vatandaşlık bilinci ve vatan sevgisi olgularını bilinci oluşturarak devletin varlığını idame ettirebilmesi büyümesi ve gelişmesi için vergi gelirlerinin önemini algılar, vergi ödevini yerine getirir. Devlet ise aynı özveri ile vatandaşlarına topladığı vergilerle sonucunda sosyal güvence vaat eder. Bireyde vergi bilinci tam yerleşmiş olsa dahi devletin vergi gelirlerini toplamadaki adaletsiz stratejileri, vergi gelirlerinin yersiz ve müsrif harcanması, devletin şeffaflık ilkesine aykırı davranması gibi durumlar bireyin vergiye karşı olumsuz psikoloji geliştirmesini ve olumlu vergi algısını olumsuzla çevirmesine neden olur. Bu nedenle vergi ödevi hususunda devlete güven duygusu

üzerinde durulması gereken en önemli husustur ki bu durum ancak devletin gerek eğitim gerek maliye gerek sosyal güvenlik alanlarındaki doğru yönetim stratejileri ile sağlanabilmektedir.

2.1.8.7. Mükellef İdare İlişkisi ve Mükellefin Vergi Bilgisi

Etkin ve verimli vergi sistemi oluşumunda insan ihtiyaçları, toplum sosyolojisi, birey psikolojisi gibi etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Sorunsuz işleyen bir sistem oluşturulması için birey davranışları vergisel politikaların merkezine alınmalıdır. Devlet ve birey ilişkisinde bireylerin ihtiyaçları, olaylara verecekleri reaksiyonlar göz önünde bulundurulduğu takdirde vergi yönetimi açısından başarı sağlanabilecektir.

İnsan odaklı oluşturulan vergi sistemlerinde mevzuat ve içerik anlaşılabilir olmalı ve vergi süreçleri şeffaflık ve adalet olguları çerçevesinde oluşturulmalıdır. Bu hususlar sulh ortamı içerisinde vergilendirme süreçlerinin oluşumu sağlamaktadır ve gönüllü uyumu desteklemektedir (Saygın, 2013). İdare tarafından oluşturulan vergi sistemi her çevreden bireyin anlayacağı şekilde oluşturulmalıdır. Vergisel ayrıcalıkların ve vergi harcama kalemlerinin sayısal olarak artması, vergi sistemini karmaşıktırır bu durum basitlik ilgisine aykırıdır ve aynı zamanda anlaşılabilirlik ve belirlilik ilkelerinin de yıpranmasına sebep olur (Saraç, 2010). Bireyler anlayamadığı vergi sistemi içerisinde ödevini doğru şekilde yerine getiremeyebilir.

Vergi bilgisi yetersiz olan veya karmaşık vergi sistemleri nedeniyle vergi ödevleri hakkında eksik bilgi sahibi olan bireyler, vergiler üzerine olumsuz görüş ve duruş oluşturabilir. Bunun yanı sıra vergi kanun ve kurallarına tam anlamıyla hâkim bireyler ise oluşabilecek kanun boşluklarından faydalanarak veya idarenin sağladığı istisna ve muafiyetleri kullanarak iş ve işlemlerini uygulamaya çalışabilir. Kanunca uygulanan istisna ve muafiyetlerden faydalanmak bir suç değildir fakat verginin gerekliliğini kavrayamamış, vergi bilincini oluşturamamış ve vergiye olumsuz bakış açısına sahip bireyler, vergisel yönden detaylı bilgi sahibi ise işlemlerinde vergisel yükün en az olduğu alanlara eğilim gösterebilir ve minimum vergi yükü altına girebilecek yolları tercih edebilirler.

Bireylerce olumsuz vergi algısının düşünceden eyleme geçmiş hali olan kayıt dışı ekonomi, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eylemleri devletlerin

ekonomilerinde yaşanan büyük problemlerden biridir (Didinmez ve Seçilmiş, 2018). Kayıt dışı ekonomide vergiye tabii işlemlerin gayri resmi biçimde yürütülür, bu işlemler idarenin bilgisi dışında yürütüldüğü için vergisel alan dışında kalır, bu durum hem vergisini ödeyen mükellefe hem de devlete külfet olur (Biberoğlu, 2006). Vergi kaçırma eylemi ile bireylerin vergi yasalarına aykırılık eylemidir. Vergi kaçakçılığı suçunun tanımında bireyin suçu bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi üzerinde durulan noktadır (Sabankaya, 2019). Vergiden kaçınma hususu ise vergi mevzuatındaki hukuki boşluklardan faydalanarak bireylerin kendine avantaj sağlaması durumudur. Bu avantajlar devlet tarafından planlı bir istisna muafiyet durumu değildir. Vergiden kaçınma bir suç değildir fakat sonuç olarak bakıldığında dürüst karşılanmamaktadır (Şengül Çelikay, 2019). Vergisel kayba neden olan üç durum da göz önüne alındığında bireyin vergi algısındaki uyumundaki eksiklikler ve idarenin gözlem ve denetim süreçlerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Oluşan tüm bilinçli kayıt dışılık faaliyetlerinin yanı sıra vergi bilgisi eksik olup vergi ödevini bilgisizlik nedeniyle kasıtlı olmadan yerine getiremeyen mükellefler de mevcuttur. Bu noktada bireyin mevzuat hakkında bilgilendirilmesinin gereği ortaya çıkmaktadır. Vergi sistemleri adalet, basitlik, kanunilik gibi vergileme ilkelerine ters düşmeyecek biçimde tasarlanmalıdır (Külekci, 2011).

İdare-mükellef ilişkilerinin karşılıklı olarak güvenli ve adil ortamda şekillenmesi, mükelleflerce kendilerine eşit, şeffaf ve objektif olarak yaklaşıldığının düşünülmesi uyum sürecinde önem arz etmektedir. Devlete güven duygusu kapsamında idarenin mükelleflere yaklaşımı verginin toplumun her kesiminde olumlu bir biçimde algılanmasında önem arz etmektedir. Vergiyi oluşumundan, verginin tahsiline kadar her aşamada vergi mükellefi ile yüz yüze gelen vergi idaresi personelinin, mükellef psikolojisi üzerindeki etkisi önemlidir. Vergi idaresi çalışanlarının vergi mevzuatı bakımından gerekli donanımda olması ve bireyleri süreçler hakkında aydınlatması verimli bir vergi sürecinin işletilmesi için önemlidir (Biberoğlu, 2006).

Cansız (2015) tarafından vergi idaresi çalışanlara yapılan anket çalışmasında, büyük bir kesim vergi sisteminin anlaşılır olmadığından söz etmiştir. Ayrıca vergi idarelerinin etkinliği konusunda olumlu olumsuz görüşler eşit düzeyde çıkmıştır. Vergi idaresi çalışanları vergi eğitimlerin küçük yaşlarda verilmesiyle vergi algısının

gençlerde oluşturulabileceği bu da gelecek nesillerin vergiye uyumlu bireyler olabileceği hususunu paylaşmışlardır.

2.1.8.8. Ailenin Gelir Düzeyi ve Aile Ölçeği

Mükellefin gelir düzeyi ile vergi mükellefiyeti arasındaki ilişki incelendiğinde kesin sonuçlara ulaşılamamaktadır. Literatürdeki bazı görüşler ekonomik yönden düşük gelir grubundakilerin geliri yetmediğinden vergi yükünden kaçındığını savunurken, diğer bir görüş geliri yüksek olan bireylerin vergisel kolaylıkları kullanabilmesi, vergi borcunun daha düşük hale getirilmesi hususunda çeşitli danışmanlıklar alabilmesi ile vergi borcunu minimuma düşürmeye yatkın olabileceğini savunmuştur (Doğan ve Aktaş, 2023).

Bireylerin aile yapıları ve ailede bulunan birey sayısına göre vergiyi hissetme şekilleri farklılık göstermektedir. Aynı ücret ile aynı gelir vergisi diliminde bulunan bekâr bir birey ile evli çocuklu bir bireyin tepkileri aynı şekilde olamamaktadır (Biberoğlu, 2006). Vergilere aile ölçeğinden bakıldığında, en önemli nokta toplam gelirden ziyade, kişi başında düşen gelirin aile bireylerinin asgari ihtiyaçlarına cevap verip veremediğidir (İpek ve Kaynar, 2009).

Bireylerin medeni hali göz önünde bulundurulduğunda bekârların evlilere göre, risk alabilme noktasında daha cesur olabilecekleri düşünülmektedir. Evli bireyler diğer fertlerinde sorumluluğunu üzerlerinde taşıdıklarından mütevellit vergi kurallarına uyum noktasında bekârlara göre daha uyumlu olabilmektedirler (İpek ve Kaynar, 2009). Evli bireylerin bakmakla yükümlü oldukları aileleri olması sebebiyle vergi cezalarından ve hukuka aykırı tutumlardan kaçınacağı belirtmektedir. Bir kısım görüşe göre ise aksine ailelerin vergiye uyumsuzluklarının daha yüksek olduğunu hane halkı sayısı arttıkça ödeme güçlüğü çekebilecek olan bireyin vergi ödevinden kaçınabileceği ifade edilmektedir (Çiçek, Çiçek ve Şahin İpek, 2018).

Aile yapısı açısından değerlendirildiğinde, gençlik ve çocukluk döneminde yetiştiği ailede vergi ahlakı tam, yasalara saygılı, devletten ceza alma konusunda çekimser olarak yetişen bireyler gelecekte de bu bilincini devam ettirmektedir. Durumun parasal yönünden ziyade bireyler ailesinden almış olduğu ahlaki duygu ile hareket etmektedir, dolayısıyla ailesinde verginin amacını ve önemini kavramış devletin ve kanunların üstünlüğünü içselleştirmiş bireyler maddi sebepleri göz ardı

ederek görev bilinci ile vergi ödevini yerine getirme eğiliminde olurlar. Buna ilave olarak ebeveyn olan bireyler ailesine örnek teşkil etmek açısından yasalara aykırı davranmaktan geri durur. Vergi denetimi esnasında vergi ödevini eksik yerine getiren ya da hiç getirmeyen bireylerin, gerçeğe aykırı beyanının ortaya çıkması sonucunda cezai işleme uğraması mükellef ve ailesini toplumdaki sosyal çevresine karşı mahcup duruma düşürür. Bu durum utanma duygusunun ortaya çıkması halidir.

Bireyler sorumluluk bilinci yüksek, iyi eğitilmiş, davranışlarında dürüst olsa dahi vergileme hususunda kaçınma arayışına girebilmektedir, bu durumun kaynağı bireyin, vergilemenin adaletsiz olduğu kanısına kapılarak vergiye tepki göstermesi, çevresinde vergiden kaçınan insanlardan etkilenmesi, maddi sıkıntılar içerisinde olması gibi nedenler şeklinde sıralanabilmektedir. Bu durum bireysel ahlak ve vergi ahlakının çelişmesini ortaya koyar. Bireyin yetiştiği ailede verginin haklılığı, devletin kanunlarının üstünlüğü görüşü ile ebeveynlerinden alacağı etkileşim çocukluk çağında vergiyi anlamlandırmasına gelecek de olumlu vergi psikolojisi içerisinde olmasını destekler.

2.1.8.9. Demografik Özellikler

Mükelleflerin vergiye uyumu hususunda demografik faktörlerin etkisi oldukça yüksektir, bu faktörler yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet gibi çevresel olmayan ve bireysel etmenlerdir.

Yapılan araştırmalarda yaş faktörü göz önüne alındığından genç vergi mükelleflerinin daha kolay risk aldıkları ve yatırımdan ziyade kazançlarını harcama eğiliminde olmalarından dolayı orta yaş ve üzeri vergi mükelleflerine göre vergiye uyumları daha düşüktür. Orta yaş ve üzeri mükelleflerin, kanunlara aykırı davranma konusunda çekimser kaldıkları ve ceza almaktan imtina ettikleri için vergi ödevlerini yerine getirmeyi tercih ettiklerini gözlemlenmiştir. Buna karşılık ilerleyen yaşlardaki bireylerin tecrübeleri sayesinde vergisel boşluklardan faydalanarak vergiden kaçınmaları da muhtemel kabul edilebilmektedir (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004).

Taytak (2016) tarafından yapılan araştırmaya göre mükelleflerin yaşlarını ikili gruplandırarak yapılan analizde 35 yaş altı ve üstü olarak gerçekleştirilmiştir. Yaşa göre elde edilen sonuçlarda 35 yaş üstü mükelleflerin vergi algısı ve de vergiye uyumları gençlere göre daha yüksek çıkmıştır. Her iki durumda da vergi idareleri için

vergiye uyum ve uyumsuzluk konusunda mükellefin yaşı ayırıcı bir veri oluşturamamaktadır.

Yaş olarak insanın düşünce dünyasının geliştiği ve ahlaki değer yargılarına uygun davranış sağlayabildiği düşünülebilir. Ahlaki kuralların oluşumunda aile içi tutum, sosyal çevre, okul eğitimi gibi etkenler önem arz etmektedir. Vergilemeye ilişkin olarak verginin amacı, gerekliliği gibi noktaların çocukluk ve gençlik döneminde eğitim hayatı içerisinde anlatılması ve öğretilmesi ilerleyen süreçte temelde bu algının oluşumunu sağlar (Saygın, 2013).

Bireyleri sadece vergi cezaları ile vergiye uyumlu hale getirmeye çalışmak etkili sonuçlar doğurmayabilir. Özellikle genç mükelleflerce vergiye isyan şeklinde bir tepkime ortaya çıkabilir fakat çocukluk ve gençlik dönemlerinde okul ve ailede verilecek vergi eğitimi ve bilgisi bireyde temel vergi algısının oluşumunu sağlar ve ilerleyen yaşlarda okul eğitimi ve aldığı yaşın olgunluğu ile vergi ahlaki bireyde bir disiplin haline gelir.

Cinsiyete göre de vergi uyumunda farklılık olduğunu ortaya koyan görüşler söz konusudur.

İpek ve Kaynar (2009) çalışmaları sonucunda kadın mükelleflerin erkeklere göre vergi uyumunun daha yüksek olduğunu savunmuştur Kadınların genelliklere erkeklere nazaran suça karşı uzak durmaya çalıştığı düşünülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların erkeklere karşı vergi uyumunun yüksek olduğu düşünülürken, gelişmiş ülkelerde kadın ve erkek arasında yüksek bir farklılık tespit edilememiştir. Buna sebep olarak da gelişmiş ülkelerde kadınların iş dünyasında aktif olması nedeniyle gelir sahibi olması, vergisel sorumlulukları olması ve kanunlara hâkim olması bu nedenle erkekler ile benzer vergisel uyuma sahip oldukları düşünülmektedir. (Saygın, 2013). Fakat bireylerin cinsiyet farklılığı da vergiye uyum sürecinde kesin bir yargı oluşturamamaktadır. Yapılan araştırmalar ve bulgular anket çalışması yapılan alan ile sınırlı olup yaradılış gereği farklı özelliklere sahip kadın ve erkeğin bireysel düşüncesi açısından netlik oluşturamamaktadır.

İpek ve Kaynar (2009) tarafından Çanakkale ilinde yapılan çalışmada genel olarak, eğitim düzeyinin yüksekliğinin vergiye uyumu kolaylaştırdığı, yükümlünün eğitim düzeyi ile vergi algısı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu kabul edilmiştir.

(Öğdüm, 2019) tarafından çalışmada eğitim ve bilinç seviyesinin yüksek olması vergilemede iki yönlü durum ortaya çıkarmaktadır. İlki; eğitim seviyesi arttıkça bireylerin vergi sistemi ve kanunları hakkında daha çok bilgi sahibi olmaları kanuni boşlukları bilmeleri, vergiyi kaçırmak veya vergiden kaçınmak için fırsatları yakalama konusunda bilgiye sahip olmalarıdır. İkinci durum ise eğitim seviyesinin yükselmesiyle mükellefin vergi bilinci artar ve vergi kanunlarına uyumu kolaylaşır. Eğitim ile bireylerde vergiyi anlama algılama, kamu hizmetleri gerçekleştirilmesi noktasında vergiye duyulan ihtiyaç içselleştirilir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar da eğitim seviyesi arttıkça vergi uyumunun arttığını göstermektedir.

Eğitim seviyesi diğer demografik değişkenler gibi verginin algılanması ve vergiye uyum noktasında kesin bir veri oluşturamamaktadır. Bu bağlamda kabul edilebilir ortak görüş şudur ki toplumların gelişmesi ve kalkınması eğitilmiş bireylerin yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Vergisel ödevler konusunda gönüllü uyum için öncelikle verginin algılanması anlaşılması ve toplumun verginin amacı hakkında eğitilmesi gerekmektedir buna bağlı olarak vergiyi içselleştirmiş bireyler vergi ödevini tereddütsüz yerine getirecektir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Araştırma konusunda yönelik ilgili literatür incelendiğinde öğrencilerin vergi algılarının ölçülmesine yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Konu bakımından birçok çalışma olmasına rağmen lise öğrencilerine yönelik çalışma oldukça azdır. Bu kapsamda literatürde yer alan çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

Yıldız ve Bakır (2019) tarafından benzer bir çalışma Eskişehir ilindeki lise öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışmanın amacının geleceğin mükellefi olan gençlerdeki vergiye bakış açısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Uygulanan çalışmanın sonuçlarına göre; ankete 123 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin genel görüşü bireylerin vergi ödememesi durumunda kamu hizmetlerin aksayacağıdır. Öğrencilere verginin anlamı sorulduğunda devletin vatandaşlara hizmet sağlamak için ihtiyacı olan kaynak olduğu bilincinde bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Yoruldu (2020) tarafından maliye bölümü öğrencileri üzerine yapılan çalışmada okulda verilen vergi eğitimlerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Maliye ve vergi eğitimi alan öğrenciler ile henüz

almaya başlamamış ya da yeni başlamış öğrenciler arasında vergi bilinci noktasında farklılıklar tespit edilmiştir. Vergi eğitiminin vergi bilincinin oluşumunda etkisinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Gür ve Yıldız (2017) tarafından yapılan çalışmanın amacı Bingöl Üniversitesi Medya ve İletişim ile Maliye bölümleri öğrencilerinin vergi hakkındaki bilgi seviyelerinin ölçülmesidir. Öğrencilerin cinsiyet, anne baba öğrenim durumu, vergi olgusunu öğrendikleri yere göre anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Demir (2023) tarafından Antalya ilindeki üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin vergi konusunu olumlu algıladığı ve orta düzeyde bir vergi bilincine sahip oldukları belirlenmiştir. Öğrenciler vergiye karşı olmadıklarını ancak ülkedeki vergi politikalarına karşı olduklarını göstermişlerdir. Araştırma, sık sık yapılan vergi afları, kayıt dışı ekonominin boyutları ve denetim ve cezaların yetersizliği gibi sorunların vergi sisteminin adaletsiz yapısı ve yüksek vergi oranları nedeniyle tepkilere yol açtığını ortaya koymuştur. Türk Vergi Sistemi'nin bu yapılanması, verginin sosyal amaçlarıyla uyumlu değildir. Araştırma, vergi sistemindeki problemlerin çözülmesi durumunda, toplumda vergi adaleti algısının oluşabileceğini ve vatandaşların vergi bilinci düzeylerinin artabileceğini öne sürmektedir.

Demir ve Cigerci (2016) Afyon'da 3. ve 4. sınıf öğrencileri üzerine yapılan çalışmada vergi algısının artırılmasına yönelik olarak verilen özel eğitimlerin, henüz eğitim hayatının başındaki öğrenciler üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Henüz vergisel bilgi düzeyi oluşmamış çocukların seçilmesi vergisel eğitimlerin ilkokulda verilmesinin çocukların bilinçaltında yer edinebileceğine dikkat çekmek amaçlı yapılmıştır.

Sağlam (2013), üniversite son sınıf öğrencilerine yönelik yürütülen çalışmada öğrencilerin hem yaşlarının belli olgunluğa erişmiş olması hem de okudukları bölümlerin vergi ile iç içe olması sebebiyle vergi bilinç ve algıları pozitif yönde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Vergilerin haklılığı öğrenciler tarafında ortak görüş ise de vergi sistemindeki şeffaflık, hesap verilebilirlik, aksakların giderilmesi hususuna değinilmiştir.

Taytak (2010), Uşak ilinde ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerine yönelik vergi hususunda yapılan anket çalışmasında vergi kelimesini ilk olarak ailelerinden

duydıklarını ve kavramsal olarak vergi anlamını ailelerinden öğrendikleri saptanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin birçoğu vergi ödevini yerine getirmeyen bireyleri kötü vatandaş olarak görmeleri ve vergiyi bir gereklilik olarak düşünmeleri vergisel açıdan yaş grubuna göre bilinçli olduklarını göstermektedir.

Çiçek ve Bitlisli (2017)'ye göre okulda ya da ailesinde vergi kelimesini duyan, verginin amacını öğrenen öğrencilerin vergiye daha ılımlı baktığı görülmüştür.

Cansız (2015) tarafından vergi idaresi çalışanları üzerine yapılan çalışmada %75lik bir kesim verimli bir vergilendirme sistemi için yaş grubuna uygun biçimde anaokulundan başlayarak öğrencilere vergi eğitimin verilmesini savunmuştur.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümü, araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve toplanan verilerin analiz aşamaları hakkındaki bilgilerden oluşmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada lise öğrencilerinin vergi algılarının ölçülmesi ve analiz edilmesi amacıyla sayısal verileri toplamak, analiz etmek ve sonuçları genelleştirmek için kullanılan nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, genel olarak mevcut durumu inceleyerek geniş bir bakış sunmayı amaçlar (Karasar, 2011). Bu çalışmada tarama modeli, belirli bir konu veya sorunu daha derinlemesine incelemek için kullanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı tüm resmi ve özel eğitim kurumlarında eğitim faaliyetlerine devam eden lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2022-2023 eğitim, öğretim yılında Balıkesir’de öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrenciler gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılan kişilerdir.

Araştırmada, verileri toplama sürecini hızlandırmak için araştırmacının verilere kolay ulaşabilmesini sağlamak amacıyla kolayda örnekleme (convenience sampling) yöntemiyle veriler toplanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi, ortaya çıkabilecek sorunlar (zaman, ücret, işgücü vb.) açısından araştırmacı tarafından en kolay yolla ulaşılabilir bir örneklem ile verilerin toplanmasıdır (Büyüköztürk vd., 2020).

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Araştırmada, öğrencilerin demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, vergi algılarının ölçülmesi amacıyla Yoruldu (2020) tarafından geliştirilmiş “Vergi Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Aşağıda ölçeklerin genel özellikleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

a. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu ile araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgilerine (cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf) yönelik bilgi sahibi olmak ve değişkenler arasındaki ilişkilerin bu bilgiler sayesinde ölçülmesi amaçlanmıştır.

b. Vergi Algısı Ölçeği

Yoruldu (2020) tarafından geliştirilen ve öğrencilerin vergi algılarını ölçmeyi amaçlayan ölçek 30 farklı madde içermektedir. Ölçeğin maddeleri, 5’li likert tipindeki seçeneklere sahiptir. Bu seçenekler, hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve çok katılıyorum (5) şeklindedir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırma kapsamında 2022-2023 eğitim, öğretim yılı birinci yarıyıl dönemi içerisinde Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonundan etik kurul izni (01.03.2023-E-19928322-3002.99-233763) ve Balıkesir İl Millî Eğitim Müdürlüğü’nden araştırma izni (06.04.2023-E-99191664-605.01-73926960) alınmıştır. Veri toplama araçları tek bir Google Forms dosyası üzerinden 2 bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci bölümde araştırmayla ilgili açıklamalar ve kişisel bilgi formu, ikinci bölümde ise vergi algısı ölçeği ’ne yer verilmiştir. İzinlerin alınmasının ardından 15.05.2023 ile 06.06.2023 tarihleri arasında veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Bu süre içerisinde formun çevrimiçi ortam üzerinden bağlantı adresi farklı sosyal medya iletişim araçları aracılığıyla öğrencilere gönderilmiş ve okullar ile iletişime geçilerek elden kâğıt olarak öğrencilere ulaşması sağlanmıştır. Toplamda 1426 öğrenci forma cevap vermiştir. Veri toplama sürecinde öğrenciler araştırmaya tamamen gönüllülük esasına bağlı olarak katılım sağlamış ve herhangi bir zorlamaya maruz bırakılmamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler, istatistik analizlerinin gerçekleştirilmesi için SPSS 24 yazılımını kullanarak işlenmiştir. Öğrencilerden elde edilen veriler programa yüklenmiş, ortalama ve toplam puanlar hesaplanmıştır. Öğrencilerden toplanan verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek için ilk olarak normallik testi uygulanmıştır. Normallik testi analizi sonuçlarını yorumlamak için One Sample Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test puanlarına bakılmıştır. Tablo 1 elde edilen test puanlarına ilişkin bilgileri göstermektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan ğrencilerin Vergi Algısı lği Puanlarına İlişkin Normallik Testi Analizi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov (K-S)		Shapiro-Wilk (W)	
	İstatistik	p değeri	İstatistik	p değeri
VAÖ	0,071	0,000	0,949	0,000

$p < 0,05$

Tablo 1 incelendiğinde, lğin One Sample Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi anlamlılık değerinin $p < 0,05$ 'ten kk olduğu görülmektedir ve bu sebeple araştırma sonucunda elde edilen verilerin normal dağılım göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle analizlerde parametrik olmayan yöntemlere başvurulmuştur.

lğin analizinde, öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız iki gruptan toplanan puanların birbirinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterme durumlarını belirlemek için kullanılan (Büyüköztürk vd., 2020) Mann-Whitney U testi tercih edilmiştir. Bununla birlikte yaş, okul türü ve sınıf değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için ise bağımsız iki veya daha fazla gruptan toplanan puanlar arasındaki farkın birbirinden anlamlı bir şekilde farklılaşma durumlarını belirlemek için kullanılan (Büyüköztürk vd., 2020) Kruskal-Wallis testi tercih edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, yöntem kısmında ayrıntılı olarak açıklanan veri toplama araçları ile öğrencilerden toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. İlk olarak katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular (Tablo 2, Tablo 3) aktarılmıştır. Daha sonra örneklemin vergi algısı ölçeği puanlarına ilişkin genel analiz sonuçları sunulmuştur (Tablo 4). Sonrasında kişisel bilgi formundan elde edilen demografik değişkenlerin araştırmada kullanılan ölçek ile ilişkisini gösteren Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis testi sonuçlarına yer verilmiştir. Son olarak öğrencilerin vergi algısı ölçeğine vermiş olduğu cevaplar frekans ve yüzde değerleri ile sunulmuş ve vergi algısı düzeylerine ilişkin sonuçlar belirtilmiştir (Tablo 10).

4.1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmada elde edilen demografik bilgiler aşağıdaki tablolarda (Tablo 2 ve Tablo 3) katılımcı sayıları belirtilerek sunulmuş ve ortaya çıkan bulgulara yönelik en az ve en fazla katılımcı sayısına sahip gruplara yönelik açıklamalar yapılmıştır.

Tablo 2. Araştırma Grubunun Genel Yapısına İlişkin Veriler (n=1426)

	Sınıf								Toplam
	9		10		11		12		
Okul Türü	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
Anadolu Lisesi	49	47	42	14	39	30	29	24	274
Fen Lisesi	22	29	21	19	24	22	28	28	193
İmam Hatip Lisesi	67	32	44	23	62	39	34	36	337
Meslek Lisesi	56	49	45	48	41	53	19	29	340
Özel Eğitim Kurumu	32	41	37	29	42	30	37	34	282
Toplam	226	198	189	133	208	174	147	151	1426

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunu kız öğrenciler oluşturmaktadır (n=770, %53,9). Katılımcı sayısının en fazla olduğu sınıf düzeyi 9. sınıf (n=424, %29,7) en az olduğu sınıf düzeyi ise 12. sınıftır (n=298, %20,9). Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu resmi devlet okullarında eğitim görmektedir (n=1144, %80,2).

Tablo 3. Yaşların Cinsiyete Göre Dağılımı (n=1426)

Yaş	Kız	Erkek	Toplam
14	163	149	312
15	227	163	390
16	184	161	345
17 ve Üstü	196	183	379
Toplam	770	656	1426

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerinde bakıldığında en az katılımcı sayısının olduğu yaş 14 (n=312, %21,8) ve en fazla olduğu yaş 15'tir (n=390, %27,3). Ayrıca 17 yaş ve üstü öğrenci sayısı 15 yaşındaki öğrenci sayısına oldukça yakındır.

Tablo 4. Vergi Algısı Ölçeği ve Demografik Değişkenlere Ait İstatistiksel Veriler (n=1426)

		Katılımcının Sınıfı							
		9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		12. Sınıf	
		Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Anadolu Lisesi	Ortalama	3,484	3,482	3,438	3,49	3,479	3,577	3,52	3,539
	Standart Sapma	0,47	0,6	0,473	0,443	0,466	0,397	0,666	0,593
	En Küçük	2,2	1,4	2,567	2,6	2,8	2,667	1,9	2,633
	En Büyük	4,833	5	5	4	5	4,433	5	5
Fen Lisesi	Ortalama	3,347	3,425	3,411	3,442	3,426	3,306	3,411	3,394
	Standart Sapma	0,77	0,654	0,607	0,428	0,617	0,857	0,497	0,835
	En Küçük	1,267	1,533	1,9	2,167	1,533	1	2,6	1
	En Büyük	4,933	5	4,433	4,033	4,4	4,467	4,433	5
İmam Hatip Lisesi	Ortalama	3,495	3,518	3,415	3,571	3,564	3,615	3,46	3,356
	Standart Sapma	0,39	0,654	0,524	0,32	0,426	0,447	0,54	0,621
	En Küçük	2,067	1	2,167	2,833	2,833	2,767	2,2	1,4
	En Büyük	4,6	5	4,367	4,133	4,6	5	5	4,9

Tablo 4-devamı

Meslek Lisesi	Ortalama	3,454	3,346	3,414	3,358	3,411	3,341	3,467	3,375
	Standart Sapma	0,385	0,613	0,471	0,727	0,46	0,765	0,522	0,64
	En Küçük	2,467	1,467	2,067	1	2,167	1	2,767	1,533
	En Büyük	4,333	5	4,9	4,467	4,167	4,633	5	4,667
Özel Eğitim Kurumu	Ortalama	3,609	3,622	3,409	3,587	3,46	3,48	3,577	3,628
	Standart Sapma	0,539	0,443	0,523	0,644	0,441	0,469	0,599	0,465
	En Küçük	2,833	2,7	2,2	1,4	2,567	2,5	1,4	2,633
	En Büyük	5	5	4,4	5	5	4,967	5	5

Tablo 4 incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin vergi algıları arasında hemen hemen fark olmamakla birlikte istatistiksel olarak kız öğrencilerin vergi algıları puan ortalamalarının erkek öğrencilere oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($3,47 > 3,46$). Ayrıca özel eğitim kurumlarındaki öğrencilerin vergi algıları puan ortalamalarının diğer okul türlerindeki öğrencilere göre fazla olduğu sonucuna varılmıştır ($3,54$). Son olarak 9. sınıf öğrencileri ile 12. Sınıf öğrencilerinin vergi algıları puan ortalamaları birbirine çok benzer ve 10. ve 11. sınıf öğrencilerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Vergi Algısı Ölçeği Puanlarının Demografik Özellikler Açısından Farklılaşma Durumlarını İçeren Bulgular

Bu bölümde vergi algısı ölçeği puanlarının öğrencilerin demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf) açısından farklılaşma durumlarını belirlemek amacıyla bu araştırmada kullanılan Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis testi sonuçları ayrıntılı sunulmuştur.

4.2.1. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında cinsiyet değişkenine göre anlamli bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. Lise öğrencilerinin vergi algılarına ilişkin cinsiyet değişkenine farklılaşma durumunu belirlemek için Mann-Whitney U testi ile analiz yapılmıştır. Bu soruya yönelik test sonuçları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. VAÖ Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumuna Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları (n=1426)

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	p
Kız	770	700,19	3,469	0,186
Erkek	656	729,12	3,467	
Toplam	1426			

p<0,05, df=1

Tablo 5 incelendiğinde, kız öğrencilerin ölçek puan ortalamalarının erkek öğrencilere oranla çok az farkla yüksek olduğu tespit edilmiş olsa da ölçek puanları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmadığı gözlenmektedir.

4.2.2. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Yaş Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Var mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. Lise öğrencilerinin vergi algılarına ilişkin yaş değişkenine farklılaşma durumunu belirlemek için Kruskal-Wallis testi ile analiz yapılmıştır. Bu araştırma sorusuna ilişkin test sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. VAÖ Puanlarının Yaşa Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (n=1426)

Yaş	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	p
14 Yaş	312	731,02	3,500	0,625
15 Yaş	390	712,12	3,472	
16 Yaş	345	690,78	3,431	
17 Yaş ve Üstü	379	721,18	3,471	
Toplam	1426			

p<0,05, df=3

Öğrencilerin ölçek puanları ile yaşlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Tablo 6). Bu sebeple değişik yaş gruplarındaki öğrencilerin vergi algıları arasında fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.3. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Okul Türü Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Var mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. Lise öğrencilerinin vergi algılarına ilişkin okul türü değişkenine farklılaşma durumunu belirlemek için Kruskal-Wallis testi ile analiz yapılmıştır. Bu araştırma sorusuna ilişkin test sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. VAÖ Puanlarının Okul Türlerine Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (n=1426)

Okul Türü	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	p
Anadolu Lisesi	274	720,91	3,495	0,025*
Fen Lisesi	193	680,45	3,396	
İmam Hatip Lisesi	337	736,58	3,500	
Meslek Lisesi	340	663,92	3,391	
Özel Eğitim Kurumu	282	761,12	3,545	
Toplam	1426			

p<0,05, df=4

Tablo 7, öğrencilerin ölçek puanları ile eğitim-öğretime devam ettikleri okul türleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, çeşitli okul türlerinde öğrenim gören öğrencilerin vergi algılarında farklılık olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu farklılıklara ait post-hoc analizi sonuçları aşağıda (Tablo 8) gösterilmektedir.

Tablo 8. VAÖ Puanlarının Okul Türlerine Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Post-Hoc Analizi Sonuçları (n=1426)

Okul Türleri	Test İstatistiği	Standart Hata	p
Meslek Lisesi-Fen Lisesi	16,531	37,101	0,656
Meslek Lisesi-Anadolu Lisesi	56,991	33,420	0,088
Meslek Lisesi-İmam Hatip Lisesi	72,662	31,643	0,022*
Meslek Lisesi-Özel Eğitim Kurumu	-97,203	33,157	0,003*
Fen Lisesi-Anadolu Lisesi	40,461	38,685	0,296
Fen Lisesi-İmam Hatip Lisesi	-56,132	37,161	0,131
Fen Lisesi-Özel Eğitim Kurumu	-80,672	38,458	0,036*
Anadolu Lisesi-İmam Hatip Lisesi	-15,671	33,487	0,640
Anadolu Lisesi-Özel Eğitim Kurumu	-40,212	34,920	0,250

Tablo 8-devamı

İmam Hatip Lisesi-Özel Eğitim Kurumu	-24,540	33,224	0,460
--------------------------------------	---------	--------	-------

p<0,05

Tablo 8’de görüldüğü üzere meslek lisesi öğrencileri ile imam hatip lisesi öğrencilerinin ve özel eğitim kurumu öğrencilerinin vergi algısı ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır (p=0,022, p=0,003). Ayrıca fen lisesi öğrencileri ile özel eğitim kurumu öğrencilerinin vergi algısı ölçeği puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır (p=0,036).

4.2.4. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Var mıdır? Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. Lise öğrencilerinin vergi algılarına ilişkin sınıf düzeyi değişkenine farklılaşma durumunu belirlemek için Kruskal-Wallis testi ile analiz yapılmıştır. Bu araştırma sorusuna ilişkin test sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. VAÖ Puanlarının Sınıflara Göre Farklılaşma Durumlarına Dair Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (n=1426)

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	p
9. Sınıf	424	720,49	3,480	0,733
10. Sınıf	322	693,85	3,440	
11. Sınıf	382	726,46	3,473	
12. Sınıf	298	708,17	3,475	
Toplam	1426			

p<0,05, df=3

Tablo 9 öğrencilerin ölçek puanları ile sınıfları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum liseye yeni başlayan, ara sınıflarda okuyan ya da liseden mezun olacak öğrencilerin vergi algılarında farklılık olmadığını göstermektedir.

4.2.5. Lise Öğrencilerinin Vergi Algıları Ne Düzeydedir? Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algıları ne düzeydedir?” biçimindedir. Lise öğrencilerinin vergi algılarına ilişkin 30 sorunun her birinin istatistiksel değeri Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerin Vergi Algısı Ölçeği Maddelerine Verdiği Cevapların İncelenmesi

Vergi Algısı Ölçeği	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Çok Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Vergi devletin en önemli gelir kaynaklarından birisidir.	86	6	138	9,7	328	23	616	43,2	258	18,1
2. Vergi devletin sağladığı hizmetlerin bedelidir.	102	7,2	168	11,8	372	26,1	602	42,2	182	12,8
3. Vergi devletin egemenlik gücüne dayanarak zorla toplanmaktadır.	84	5,9	270	18,9	478	33,5	386	27,1	208	14,6
4. Devlet topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorundadır.	18	1,3	34	2,4	172	12,1	352	24,7	850	59,6
5. Vergi devlete mali kaynak sağlamak için toplanır.	60	4,2	130	9,1	420	29,5	600	42,1	216	15,1
6. Vergi devletin gelişmesi ve kalkınması için zorunlu bir ödemedir.	70	4,9	180	12,6	436	30,6	536	37,6	204	14,3
7. Bireyler vergi ödemezse kamu hizmetleri aksar.	76	5,3	156	10,9	416	29,2	600	42,1	178	12,5
8. Vergi bireylerin gelirini azaltır.	60	4,2	188	13,2	390	27,3	410	28,8	378	26,5
9. Vergi ödemek önemli bir vatandaşlık görevidir.	108	7,6	148	10,4	342	24	594	41,7	234	16,4
10. Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.	486	34,1	386	27,1	322	22,6	136	9,5	96	6,7

Tablo 10-devamı

11. Vergi kaçırısam ve bu yakın çevrem öğrense çok utanırım.	130	9,1	102	7,2	276	19,4	500	35,1	418	29,3
12. Ülkemizdeki vergi sistemi adaletsizdir, vergi yükü fazladır.	54	3,8	116	8,1	356	25	318	22,3	582	40,8
13. Ülkesini seven ve geleceğini düşünen bireyler vergilerini ödemeliler.	92	6,5	100	7	382	26,8	618	43,3	234	16,4
14. Bir mükellef için vergi ödemek, ahlaklı olmanın göstergesi sayılır.	126	8,8	196	13,7	482	33,8	468	32,8	154	10,8
15. Vergi ahlakı, bireyin vergiyi ödeme isteğidir.	104	7,3	192	13,5	542	38	442	31	146	10,2
16. Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi yükünü arttırır.	118	8,3	164	11,5	398	27,9	494	34,6	252	17,7
17. Vergi ahlakı önemli bir gelişmişlik göstergesidir.	122	8,6	158	11,1	468	32,8	508	35,6	170	11,9
18. Vergi sisteminin basit ve anlaşılır olması vergi ahlakı ve isteğini arttırır.	76	5,3	112	7,9	464	32,5	552	38,7	222	15,6
19. Vergi bilinci bireyin vergi ödemesi gerektiği konusunda sahip olduğu duygudur.	74	5,2	102	7,2	486	34,1	570	40	194	13,6
20. Vergi bilinci seviyesi eğitimle arttırılır.	122	8,6	198	13,9	464	32,5	454	31,8	188	13,2
21. Toplumda kişilerin vergilerini tam ve düzenli şekilde ödediklerini düşünmüyorum.	86	6	146	10,2	440	30,9	436	30,6	318	22,3
22. Vergi veriyor olmak bana vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkını verir.	74	5,2	124	8,7	366	25,7	360	25,2	502	35,2
23. Bireylerin eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma isteği de azalır.	128	9	178	12,5	486	34,1	406	28,5	228	16

Tablo 10-devamı

24. Kişilerin gelir seviyelerinin artması vergi bilinci düzeylerini etkilemez.	126	8,8	272	19,1	596	41,8	282	19,8	150	10,5
25. Bir vatandaş olarak vergi ödemezsem vicdanen rahatsız olurum.	178	12,5	166	11,6	404	28,3	462	32,4	216	15,1
26. Ödenen vergiler topluma hizmet olarak geri döner.	122	8,6	146	10,2	400	28,1	474	33,2	284	19,9
27. Ödenen vergilerin nereye harcandığının vatandaşa açıklanması vergi bilincini artırır.	44	3,1	40	2,8	282	19,8	392	27,5	668	46,8
28. Vergi dağılımının adil olması vatandaşların vergi bilincini artırır.	36	2,5	40	2,8	322	22,6	514	36	514	36
29. Kişiler devlete vergi vermeseler de devlet kişilere kamusal hizmetleri rahatlıkla sunabilir.	112	7,9	250	17,5	522	36,6	334	23,4	208	14,6
30. Vergi cezalarının caydırıcı olması vergi bilincini artırır.	164	11,5	134	9,4	476	33,4	402	28,2	250	17,5

Tablo 10 incelendiğinde ölçeğin tamamında sorulan sorulara ilişkin yapılan frekans ve yüzdeler hesaplamaları sonucunda örneklem grubunun %7,57 oranla hiç katılmıyorum, %11,06 oranla katılmıyorum, %28,73 kararsızım, %32,3 katılıyorum ve %20,33 çok katılıyorum olarak yanıtladığı görülmektedir. Yığılmanın % 32,3 ile katılıyorum seçeneği üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu bölümde bu araştırma için kullanılan araştırma sorularına yönelik elde edilen bulguların sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle bu araştırmanın sorularından elde edilen bulgulara yönelik sonuçlar açıklanmış benzer ve farklı araştırmalar ile zenginleştirilmiştir.

5.1.1. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın birinci araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında cinsiyet değişkenine göre anlamli bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. Kız ve erkek öğrencilerin vergi algılarına bakıldığında yapılan iki ilişkisiz örneklem için Mann-Whitney U testi sonrasında vergiye bakış açıları vergi algıları ile arasında istatistiksel olarak anlamli farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç yapılan benzer çalışmalarla benzerlik göstermektedir.

Demir (2023) yükseköğretimde okuyan öğrenciler üzerine yaptığı Türk vergi sistemine bakışın değerlendirilmesi çalışmasında kadın ve erkek öğrenciler arasında bakış açısının farklılaşma durumlarını bağımsız iki örneklem t testi ile test etmiştir. Yapılan testin sonuçlarında Türk vergi sistemine ilişkin tutumda kadın erkek arasında anlamli bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir.

Zorlu (2012) Ankara ilinde yaptığı değerlendirme de ilköğretim düzeyindeki öğrencilerinin vergi bilinçlerinde cinsiyetlerin etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

5.1.2. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Yaş Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Var mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın ikinci araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. 14-17 yaş aralığındaki öğrencilerin vergi algılarına bakıldığında yapılan üç ya da daha fazla ilişkisiz örneklem için Kruskal-Wallis testi sonrasında vergi algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin vergi algılarının farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Yani lise düzeyinde yaşın büyümesi ya da küçülmesinin vergi algısı üzerinde etkisi bulunmamaktadır çıkarımında bulunulabilir. Bu araştırma sorusuna yönelik farklı çalışmalarda çeşitli sonuçlar mevcuttur.

Zorlu (2012), Ankara ilinde ilköğretim öğrencileri üzerine yaptığı değerlendirmede yaş gruplarına göre vergi bilinci istatistiklerini incelemiş 9 yaş grubundaki öğrencilerin vergi bilincinin en yüksek, 14 yaş ve üzeri öğrenci grubunun ise en düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç ile öğrenciler arasında yaş büyüdükçe vergi bilincinin azaldığı gözlemlenmiştir.

Akkurt (2023) Tokat'ta ortaokul öğrencilerine yaptığı anket çalışmasında yaşın vergi bilinci üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir. 11-12-13-14 yaşlarındaki öğrencilerin vergi bilinçleri kıyaslandığında 12 yaşın 11 yaşa nazaran, 13 yaşın 12 yaşa nazaran 14 yaşın 13 yaşa nazaran vergi bilinci daha yüksektir çıkarımında bulunmuştur.

Yiğit Çetin (2022) tarafından Kütahya ilinde maliye bölümü öğrencilerine uygulanan anket çalışmasında, yaş ile vergi ahlakı arasında etki incelendiğinde ekonomik ve sosyokültürel faktörlere göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin yaş ve vergi ahlak düzeylerinin doğru orantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaş ve vergi algısı ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda çeşitli sonuçlar mevcuttur, fakat çalışma yapılan kitlenin yaşadığı çevresel, sosyal ve ekonomik etmenlerin göz önünde bulundurularak kıyaslama yapılması doğru olacaktır. Balıkesir ilinde yapılan değerlendirme göstermektedir ki lise düzeyindeki öğrenciler arasında yaş farklılığı vergi algısı oluşumunda anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır.

Bu bağlamda algılama seviyesi ve bireysel düşünce dünyasının oluştuğu lise çağındaki öğrencilerin vergi bilincini içselleştirmesinde yaşın büyük veya küçük olmasının bir farkı gözlemlenmemiştir.

5.1.3. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Okul Türü Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Var mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın üçüncü araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. Yapılan çalışma sonuçlarına göre Balıkesir ilindeki çeşitli okullarda okuyan öğrenciler arasında okul değişkenine göre büyük farklılıklar görülmemiştir fakat Balıkesir ilindeki özel okullarda okuyan öğrencilerin vergi algıları diğer okul türlerinde okuyan öğrencilere nazaran 3,54 ile yüksek bulunmuştur. Özel okulda okuyan öğrenci kitlesinin ekonomik imkânları iyi düzeyde olan bir çevrede yetişmiş olması tahmin edilmektedir. Buradan hareketle ekonomik açıdan rahat koşullarda yetişmiş öğrencilerin vergiyi anlama ve algılama seviyesi yüksek düzeydedir yorumunu yapabiliriz. Öğrencilerin velilerinin meslek grubu ve eğitim durumları bilinmemekle beraber ekonomik düzeyi iyi seviyede olan özel okulda okuyan öğrencilerin velilerinin üniversite düzeyinde mezuniyete sahip olduklarını varsayarsak eğitim seviyesi yüksek ve maddi kaygısı düşük olan ailenin vergiyi algılama ve aşılama etkisinin önemini vurgulayabiliriz. Özel okul öğrencilerinin akabinde küçük bir farkla vergi algısı yüksek olan diğer okul türü İmam Hatip Liseleridir. Verginin amacının işlevinin anlaşılması bağlamında İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin okulda aldıkları dini eğitim ile duruma günah-sevap algısı üzerinden de yaklaşmış olabileceklerini düşünebiliriz. Vergiler bir vatandaşlık görevidir. Vergiden kaçınma ve kaçakçılık hususunun hem vergi ceza kanunları karşısında hem de dini boyutta negatif bir durum olmasının etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda yine öğrencinin yetiştiği çevre ve ailenin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Benzer çalışmalarda çeşitli sonuçlar mevcuttur.

Yeşilyurt (2015) tarafından yapılan çalışmada, vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmada, Bülent Ecevit Üniversitesi'nde maliye ve ilahiyat bölümlerinde okuyan öğrencilere anket uygulanmıştır. Ankete toplamda 348 maliye bölümü öğrencisi ve 125 ilahiyat bölümü öğrencisi katılmıştır. Çalışmanın

amacı, maliye bölümü öğrencileri ile ilahiyat bölümü öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerini karşılaştırmaktır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ilahiyat bölümü öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakına yönelik ifadeler daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. İlahiyat bölümü öğrencileri, maliye bölümü öğrencilerine göre vergi ödememenin ahlaklı olmadığını, verginin topluma karşı bir sorumluluk olduğunu ve ödenen vergilerin toplumun gelişimi için önemli bir katkı sağladığını daha yüksek düzeyde benimsemişlerdir. Bunun yanı sıra, ilahiyat bölümü öğrencilerinin vergi bilincini artıran faktörler konusunda da maliye bölümü öğrencilerine göre daha olumlu puanlar elde etmişlerdir.

Örnek çalışmada bahsedilen maliye bölümü öğrencilerinin ilahiyat bölümü öğrencilere nazaran algısının daha düşük çıkmasının sebeplerinden biri de vergisel anlamda detaylı bilgiye sahip oldukları için vergisel boşlukları ve kaçınma yollarına hâkim olmalarıdır diyebiliriz. Bu nokta bireyler daha küçük yaşlarda bu vergi ödevinin önemi konusunda doğru bilinçlendirilirse ilerleyen dönemlerde, ekonomik güçlük içerisinde olsa da, devlete güven duygusunda eksiklik yaşasa da veya vergiden kaçınma fırsatı yakalasa da şartlar her ne olursa olsun sorumluluğunu bilen vatandaşlar olarak görevini yerine getirir.

Çetin (2022) tarafından Kütahya Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerine yönelik yapılan çalışmada akademik başarı ortalama düzeylerine göre öğrencilerin vergi ahlak düzeyi analiz edilmiştir. Analiz sonucunda maliye bölümü eğitiminde başarısı yüksek olan öğrencilerin vergi ahlak düzeylerinin daha gelişmiş olduğu tespit edilmiştir. Bölüm derslerinde başarılı öğrencilerin, aldıkların tüm derslerin içeriği olan vergi olgusunun önemini kavradığı gözlemlenmiştir.

5.1.4. Lise Öğrencilerinin Vergi Algılarında Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Anlamli Bir Farklılık Var Mıdır? Sorusuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın dördüncü araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algılarında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamli bir farklılık var mıdır?” biçimindedir. Öğrencilerin vergi algılarının sınıf düzeyleri bakımından incelendiğinde gerçekleştirilen üç ya da daha fazla ilişkisiz örneklem için Kruskal-Wallis testi sonrasında vergi algıları arasında istatistiksel olarak anlamli farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer çalışmalarda çeşitli sonuçlar mevcuttur.

Demir (2023) üniversite öğrencileri üzerine yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin vergi algısının 1. sınıf ve 4. sınıf düzeyindeki öğrenciler arasında farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

Akkurt (2023), Tokat ilinde ortaokul öğrencilerine yönelik yaptığı vergi bilinci anketi sonuçları incelendiğinde öğrencilerin verdiği cevaplar ışığında ortaya çıkan puan ortalamalarında sınıf düzeyinin etkili olduğu görülmüştür. 7. sınıf öğrencilerin puan ortalamalarının 6. Sınıf öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu ve 7. Sınıf öğrencilerin vergi bilinci farkındalıklarının 6. Sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Hayta (2022) tarafından Giresun ilinde lise ve MYO Fakülte ve Enstitü öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmada, okul türü ile vergi ahlakı ve bilinci algılarına yönelik olarak alt boyutların tamamında anlamlı derecede farklılık görülmektedir. Gruplar arasındaki bu farklılığı belirlemek amacıyla Tukey testine başvurulmuştur. Test sonuçlarına göre tüm alt boyutlarda vergi ahlakı ve bilinci algısı en yüksek olan okul türü “Enstitü” dür. Buradan yapılacak çıkarım hem hedef kitlenin yaşı hem okuduğu okul bazında bir üst grubun vergi konusunda daha bilinçli olduğu anlaşılmaktadır.

Balıkesir ilinde lise öğrencilerine üzerine yaptığımız çalışmada sınıf düzeyleri arasında bir farklılık saptanmamıştır. Bu saptamayla sınıf düzenin artması ya da azalmasının vergi algısı üzerinde etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

5.1.5. Lise Öğrencilerinin Vergi Algıları Ne Düzeydedir? Sorusuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın beşinci araştırma sorusu “Lise öğrencilerinin vergi algıları ne düzeydedir?” biçimindedir. Bu çalışmada öğrencilerin Vergi Algısı Ölçeğinde sorulan sorulara verilen cevapların ortalama puanları hesaplandığında Balıkesir ilindeki lise öğrencilerinin vergi algı düzeyleri 3,54 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca bakıldığında lise öğrencilerin vergi algılarının Balıkesir ili özelinde yüksek olduğu görülmektedir.

5.2. Öneriler

Literatürde farklı tanımlamalar yapılmakla birlikte vergiler, devletin kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmesi, mali iktisadi sosyal hedeflere ulaşabilmesi toplumsal adalet ve dengeyi sağlayabilmesi için ihtiyaç duyduğu en önemli finansal kaynaktır. Vergiler yerel ve merkezi yönetimlerce, bireylerden kanunlar çerçevesinde cebren tahsil edilir. Vergiden istenen verimin sağlanması ve toplumsal adalet ortamı oluşturulması için, bireylerden vergi sistemine tam katılımı beklenmektedir.

Bireyler perspektifinden bakıldığında vergiler bir vatandaşlık ödevidir. Bu ödevin maddi boyutuyla birlikte manevi boyutları da kişilerin vergi ödevini yerine getirmesinde belirleyicidir. Vergilerin amacının ve gerekliliğinin içselleştirilerek vergi sistemine gönüllü uyum sağlanması için bireylerde vergi algısının oluşması gerekmektedir. Toplumun genelinde vergi algısının oluşmasında etkili pek çok durum vardır. Bireyin iç dünyası ve düşünce yapısı hakkında kesin bir yargıda bulunamamakla birlikte vergi algısının eksikliği hususunda en önemli durumlardan biri bireylerin vergiler konusunda yeterli bilgiye sahip olmamasıdır.

Doğru ve etkili vergi politikalarının izlenebilmesi için bireylerin vergi ödevini yerine getirmek istememesinin altında yatan sebepler araştırılmalıdır. Bireyin yetiştiği çevre, eğitim düzeyi, gelir düzeyi gibi pek çok özellik davranışlarında etkindir. Devletin yürüttüğü politikalar ve vergiler konusunda bireylerin aydınlatılması bu demografik değişkenlerin baskınlığını azaltabilir.

Devletin yürüttüğü ekonomik politikalar, toplumsal adalet, vergi idaresinin etkinliği, bireylerin bilgi eksikliği, vergi harcamalarının şeffaflığı gibi etkenler vergi uyumunu doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda toplumdaki gönüllü vergi uyumunun artırılması için devlet vergileme süreçlerini düzenleme yoluna gitmelidir. Devletin vergi kaynaklarının büyük bir bölümünü oluşturan gelir vergisi kaçınmanın mümkün olmadığı ve kaynakta kesinti yoluyla tahsil edilen bir vergidir. Gelir vergisi toplumun neredeyse tamamını ilgilendiren bir vergi olduğu için toplumsal adaletin tesis edilmesinde önem arz etmektedir. Ayırma ilkesi ışığında emekten kaynaklanan ücret gelirlerinin sermaye gelirlerine göre korunması için gelir vergisi sisteminde düzenlemeler yapılmalıdır. Düşük gelir grubunu korumak maksatlı asgari ücretten gelir vergisi istisnası sağlanması vergisel adaletin bir örneğidir fakat vergi dilimi sınırlarında uzunluk ve yüksekliğin ücretler genel seviyesi doğrultusunda

artmamasından dolayı asgari ücret üzeri maaş alan bireyler bir üst vergi dilimine erken çıkmakta ve yıl içerisinde oldukça fazla vergi ödemektedirler. Toplumun büyük çoğunluğunu etkileyen bu noktada devletin düzenlemeler yapması faydalı olabilecektir.

Bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılarken ödemekte olduğu dolaylı vergiler kaçınılması mümkün olmayan vergilerdir. Dolaylı vergiler gelir ve mali güç fark etmeksizin tüm bireyleri kapsayıcı niteliktedir. Bireyin temel ihtiyaçları üzerinden alınan dolaylı vergilerin oranları devlet tarafından daha düşük seviyede tutulursa adil vergi sistemine katkı sağlanmış olacaktır.

Devlet harcama ve yatırım kalemlerini doğru planlamalıdır. Devletlerin sadece vergisel kaynaklardan kazanç elde ederek gelişmesi ve kalkınması mümkün olamamaktadır. Kalkınma için devletin üretim yatırım faaliyetleri içerisinde bulunması gerekmektedir. Devletin gelir ihtiyacının artması durumunda, kriz zamanlarında ya da ekonomik dar boğaz dönemlerinde vergi oranlarını artırma cihetine gitmesi bireyleri hem ekonomik yönden zora sokar hem de bireyler üzerinde vergi baskısı oluşur. Vergi süreçlerinin yürütülmesi devletin egemenlik gücüne dayanır fakat her politikada insan odak noktasında olmalı toplumun tepkileri göz ardı edilmemelidir.

Devlet tarafından, bireyler ile arasında sulh ortamı oluşturmak ve bireyleri vergi sistemi içerisine dâhil etmek için uygulanan vergi afları, ortaya çıkış itibarıyla olumlu bir süreçtir. Fakat bu durumun süreklilikle uygulanması bireylerde alışkınlık hali yaratabilir, dolayısıyla vergi cezalarının caydırıcılığı düşer, bireyler vergi aflarına güvenerek vergisel suçlara endişe etmeden dâhil olabilir. Vergi algısı düşük ve vergi uyumu konusu da zayıf bireylerin vergi aflarını bir kolaylık olarak görmesi ve vergilerini ödemekten kaçınmasının yanında vergi algısı yüksek ve vergiyi içselleştirmiş bireyler vergilerini ödemeye devam ederler. Zemini ve zamanı doğru planlanmadan uygulanan vergi afları vergilerini tam ve zamanında ödeyen bireyler açısından adaletsiz olarak algılanır. Bu bireyler kendilerinin haksızlığa uğradığını hisseder. Bu sebeple devletin vergi afları noktasında adalet ve eşitlik dengesini zedelememesi önemle gereklidir.

Bireyler devletin yanlış politikalarından, hizmet alamamaktan ve ödenen vergilerin akıbetinden haberdar olmadığı için vergi ödeme noktasında uyumsuzluk

gösterebilirler. Devletin bu psikolojik noktalarda bireyi tatmin etmesi gerekmektedir. Şeffaflık ilkesi doğrultusunda bireylere karşı açıklayıcı olması gerekmektedir.

İnsanlar içerisinde bulunduğu toplumdan etkilenen sosyal varlıklardır. Dolayısıyla öğrenme ailede başlar okul hayatındaki eğitim ile devam eder ve tecrübelerle zenginleşir. Geleceğin mükellefleri bugünün gençleri ve çocuklarıdır. Devletin hazinesi açısından önemli olan vergilerin doğru algılanabilmesi vergileme sisteminin işlerliğini güçlendirir. Toplumdaki çocuklar ve gençler ailesinde ve çevresinden vergi kelimesini duymuş olabilir fakat gençliğin yetiştiği çevrenin vergiye karşı olumsuz bir bakış açısında olduğu düşünülürse bu etkileşim ile gençlerde vergiye olumsuz bir görüş oluşabilir. Bu nedenle ergin çağa adım atmakta ve düşünce dünyası şekillenmekte olan bireylere okul döneminde verilecek vergi eğitimi bilinçlerinde yer edecektir. Neden sonuç ve amaçları ile doğru kavranmış vergi sistemi geleceğin mükellefleri için bir hazırlık olacaktır. Gençlerin vergi algılarının oluşturulması için lise düzeyindeki eğitim müfredatında vergi eğitimine yer verilmesi, 26 Şubat-3 Mart tarihleri arasındaki vergi haftasında vergi idaresi tarafından okullarda gençlere seminerler verilmelidir. Sosyal medyada, görsel ve yazılı basında vergi mevzuatının ağır hukuki dili yerine daha eğlenceli bir biçimde çocuklara ve gençlere ulaştırılmalıdır. Böylelikle gençler çevresindeki yanlış bilgilerden negatif bakış açılarından etkilenmeksizin vergilerin haklılığını kavranmış bireyler olarak yetişir.

Tarih boyunca var olmuş ve var olacak olan vergiler hayatımızın bir parçasıdır. Geleceğin vergi mükellefi olacak olan gençlerin devletin kaynakları hakkında bilgi sahibi olması ve vergi, kalkınmanın temelidir esasına uygun şekilde fikir geliştirebilmeleri için eğitim büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, U. S. ve Ünüvar, İ. (2020). Kamu harcamaları ve ekonomik krizler: Peacock ve Wiseman sıçrama tezi çerçevesinde Türkiye örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 298-309.
- Akbelen, Z. ve Aydın, Z. B. (2019). Vergi afları ve vergilemede adalet algısının vergi uyumuna etkisi: Bursa ili örneği. *International Journal of Social Inquiry*, 12(2), 409-437.
- Akbey, F. (2014). Türkiye’de vergi denetimi ve gelirleri üzerine bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 63-103.
- Akdoğan, A. (1999). Vergilendirme politikası, gelir ve ikame etkileri açısından izlenebilecek gelir vergisi politikasının değerlendirilmesi. 1(2), 97-104.
- Akkurt, T. S. (2023). *Ortaokul öğrencilerinin vergi bilincine yönelik farkındalıkları (Tokat ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2002). Osmanlı tarihinde vergi isyanları -I-. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1-20.
- Atabey, S. E. (2013). Türkiye’de 1980 sonrası dış borçların incelenmesi ve “mali sosyoloji” açısından bir değerlendirme. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), 172-184.
- Ateş, L. (2006). *Vergilendirmede eşitlik*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ay, H. ve Haydanlı, L. (2018). Kuruluşundan günümüze Türkiye’de vergi yükü ve gelir dağılımının analizi. *Sosyoekonomi*, 26(38), 53-70.

- Ayas, I. ve Saruç, N. T. (2015). Vergi kültürü ve vergi ahlk: İtalya-Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 177-188.
- Aydın, M. S. (2021). deme gücüne ulaşarak adil vergi sistemi oluşturma: Seçilmiş AB lkeleri incelemesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 28(3), 511-532.
- Aydoğdu, C. (2014). *Yükümlü psikolojisi açısından vergilendirme ve bir uygulama rneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayrangöl, Z. ve Tekdere, M. (2011). Ana hatlarıyla vergi afları, bölgesel ve küresel dinamikler. *Bölgesel ve Küresel Dinamikler: Türkiye ve Yakın evresinin İktisadi ve Siyasi Meseleleri Sempozyumu*, İzmir: İzmir niversitesi, ss. 421-441.
- Bahşı, S. (2019). Vergi kaçakçılığının nedenleri. *İzmir Mali Müşavirler Odası Dergisi*, 1(2), 89-95.
- Balseven, H. (2003). *Sermayenin vergilendirilmesinin sermaye akımları üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraklı, H. H., Saruç, N. T. ve Sağbaş, İ. (2004). Vergi kaçırmayı etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve vergi kaçaklarının nlenmesi: Anket çalışmasının bulguları. *19. Türkiye Maliye Sempozyumu "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, nlenmesi Yolları"*, Bursa: Uludağ niversitesi, ss. 224-279.
- Biberoğlu, E. (2006). *Türkiye'de gönüllü vergi uyumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilginer, H. B. ve Yardımcıoğlu, M. (2022). Vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri ve vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde muhasebe meslek mensuplarının rolü. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 133-149.
- Bolahatoğlu, M. (2022). *Yeşil vergilerin bazı OECD lkeleri ile Türkiye'deki uygulamalarının panel veri analizi aracılığıyla değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bulutoğlu, K. (1958). Kurumlar vergisi üzerine bir deneme. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 20(1-4), 199-227.
- Buyrukoğlu, S. ve Buzkıran, D. (2016). Klasik ve modern vergileme ilkeleri çerçevesinde uzlaşma müessesesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2077-2091.
- Bülbül, D. ve Özey, N. (2016). Vergi kaçakçılığı ve boyutunun Türkiye ve AB ekseninde değerlendirilmesi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (7), 52-62.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (28. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cansız, H. (2015). Defterdarlık çalışanlarının vergileme ilkelerine bakışı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 33-43.
- Çağdaş, Y. (2020). Türkiye’de toplum vergi yükünün OECD ülkeleri ile karşılaştırılması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 81-96.
- Çelebi, A. K. (2012). Mali olaylara sosyolojik yaklaşımın önemi. A. K. Çelebi (Ed.), *Mali sosyoloji üzerine denemeler* içinde (s. 1-13). Ankara: Hermes Matbaacılık.
- Çiçek, H. (2006). *Psikolojik ve sosyal yönden yükümlülerin vergiye karşı tutum ve tepkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçek, S. ve Sabbağ, J. (2016). Mükelleflerin vergiden kaçınma algısı ve demografik belirleyicileri üzerine bir araştırma: Isparta örneği. *Sosyoekonomi*, 24(28), 43-64.
- Çiçek, U. ve Bitlisli, F. (2017). Vergi eğitiminin üniversite öğrencilerinin vergi bilinci ve farkındalığı üzerine etkisi: Bir araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 10(2), 261-277.
- Çiçek, S., Çiçek, H. G. ve Şahin İpek, E. A. (2018). Vergiye uyum sürecinde davranışsal yaklaşım: Mükellef davranışları ve tipolojileri. *Sosyoekonomi*, 27(39), 223-244.

- Dayıoğlu Erul, R. (2020). 1923-1929 d6neminde T6rkiye’de uygulanan vergi politikalarının mali sosyoloji çerçevesinde değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstit6s6 Dergisi*, 1, 1-21.
- Demir, İ. C. (2008). *Vergi ahlâkı ve belirleyenleri ege b6lgesi 6rneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eyl6l niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit6s6.
- Demir, İ. C. (2009). Kamusal harcamaların toplumsal algısı: Ampirik bir araştırma. *Maliye Dergisi*, (157), 210-226.
- Demir, İ. C. (2016). Vergilemede fayda ilkesi bağlamında sosyal g6venlik primlerine bakış: T6rkiye 6rneği. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 57-66.
- Demir, İ. C. ve G6lten, Y. (2013). Maliye politikasının sosyal amacı: Vergi y6k6n6n adaletli ve dengeli dağılımı 6zerine T6rkiye geneli anket alışması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 269-286.
- Demir, İ. C. ve Ciğerci, İ. (2016). Vergi bilincinin oluşumunda eğitimin rol6: İlk6đretim 6đrencileriyle ampirik bir alışma. *Y6netim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 127-143.
- Demir, S. (2023). *Y6ksek6đretim 6đrencilerinin vergi algısı ve vergi bilinci: Akdeniz niversitesi 6rneği*. Y6ksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstit6s6.
- Demircan, E. S. (2003). Vergilendirmenin ekonomik b6y6me ve kalkınmaya etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak6ltesi Dergisi*, (21), 97-116.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000)*. Ankara.
- Didinmez, İ. ve Seçilmiş, E. (2018). İdare-m6kellef ilişkilerinin vergi uyumu 6zerine etkileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstit6s6 Dergisi*, 18(2), 105-128.
- Doğan, B. S. (2020). Demografik fakt6rlerin vergi uyumu 6zerindeki etkisi. *Journal of Politics Economy and Management*, 3(2), 11-21.

- Doğan, A. ve Coşkun, M. E. (2022). Vergilendirmenin tarihsel gelişim s¼recinde ¼ne ¼ıkan vergi isyanları. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi Dergisi*, 3(1), 28-41.
- Doğan, B. S. ve Aktaş, E. E. (2023). M¼kelleflerin vergiye uyum kararları ¼zerinde etkili unsurlar. *Tokat Gaziosmanpaşa ¼niversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 18(1), 43-58.
- Doğru Binokay, M. (2010). *Rasyonel vergileme ilkeleri ve T¼rkiye’de uygulanabilirliği*. Yayınlanmamış Y¼ksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ ¼niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit¼s¼.
- Ejder, H. L. ve ¼ařkurlu, E. (2022). Vergilemede fonksiyon (ama ¼) analizi: T¼rkiye i ¼in 1975-2017 d¼nem değerlendirmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli ¼niversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi Dergisi*, 24(1), 123-140.
- Eren, M. V., Ergin ¼nal, A. ve Aydın, H. İ. (2018). T¼rkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki: Frekans alanı nedensellik analizi. *Doğuş ¼niversitesi Dergisi*, 19(1), 1-18.
- Eroğlu, A. (2018). Bir vergi cenneti incelemesi: Singapur şehir devleti. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(27), 2816-2826.
- Gen ¼, Y. ve Yaşar, R. (2009). Vergilemede adalet ve etkinlik ilişkisi. *Vergi D¼nyası Dergisi*, (338), 34-40.
- G¼k, A. (2007). Vergi direncinin gelişimi. *Marmara ¼niversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 143-163.
- G¼k ¼ay, ř. E. (2017). T¼rk vergi sisteminde vergi ¼deme g¼c¼ne ulaşma teknikleri. *Journal of Life Economics*, 4(3), 113-133.
- G¼m¼ř, A. T. (2010). Sosyal devlet anlayışının gelişimi ve d¼n¼ř¼m¼. *Sel ¼uk ¼niversitesi Hukuk Fak¼ltesi Dergisi*, 18(2), 117-158.
- G¼r, E. ve Yıldız, İ. (2017). Bing¼l ¼niversitesi Sosyal Bilimler Meslek Y¼ksekokulu ¼đrencilerinde “vergi ahlakı ve vergiye g¼n¼ll¼ uyum” (medya ve iletişim ile maliye programları ¼zeline). *Kesit Akademi Dergisi*, (10), 692-714.
- G¼ran, M. C. (2004). Vergilemede adalet ve gelir vergisi uygulamaları. *Hacettepe ¼niversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi Dergisi*, 22(2), 243-265.

- Hayta, M. (2022). *Muhasebe ve finans eğitimi ile vergi ahlakı ve bilinci arasındaki ilişki: Farklı eğitim seviyelerinde karşılaştırmalı bir analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009). “Vergiye gönüllü uyum” konusunda Çanakkale iline yönelik ampirik bir çalışma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), 173-190.
- İzgi, K. ve Saruç, N. T. (2011). Sosyo-kültürel faktörlerin vergi ahlakı üzerindeki etkisi: Üniversite öğrencileri ile yapılan anket çalışması. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-142.
- Karabacak, Y. (2013). Sosyal politika aracı olarak vergilemenin işlevleri: Türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 223-252.
- Karakoç, Y. (1995). *Sosyal maliye*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Karakoç, Y. (2013). Anayasal vergilendirme ilkeleri üzerine bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15, 1259-1308.
- Karakoç, Y. (2016). Vergi gelirlerinin kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 413-455.
- Karasar, N. (2011). *Araştırmalarda rapor hazırlama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kayan, A. (2000). Verginin tarihsel gelişimi ve sebep olduğu bazı önemli olaylar. *Maliye Dergisi*, (135), 80-87.
- Kaynar Bilgin, H. (2011). Vergi ahlakının teorik çerçevesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 259-278.
- Külekci, C. (2011). *Türkiye’de vergi mükelleflerinin vergiye gönüllü uyumunu belirleyen faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Neumark, F. (2012). 1939-1940 senelerinde Türkiye dış ticareti. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2, 412-418.
- Organ, İ. ve Yegen, B. (2013). Vergi bilinci ve vergi ahlakı oluşumunda muhasebe meslek mensuplarının rolü: Adana örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 241-271.

- Öğdüm, P. (2019). *Türkiye’de vergi mükelleflerinin eğitim düzeyi ile vergi bilinci ilişkisi: Aydın ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öğdüm, P. ve Arslaner, H. (2021). Türkiye’de vergi mükelleflerinin eğitim düzeyi ile vergi bilinci ilişkisi: Aydın ili örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 154-180.
- Ömercioğlu, A. (2022). Bazı ülkelerin anayasalarındaki vergi ödevine ilişkin düzenlemelerin vergi anayasası kavramı çerçevesinde incelenmesi. *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 18(207), 611-636.
- Önder, İ. (2012). *İktisat üzerine düşünceler*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Öz, E. (2004). *Vergilemede kanunilik ilkesine göre Türk Vergi Sistemi’nin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgün, Z. ve Yüksel, C. (2018). Mersin’de vergi mükelleflerinin vergi algısı, vergi bilinci ve vergi ahlâkı düzeyinin ölçülmesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 33-48.
- Özkanca Andıç, N. ve Erasa Akça, İ. (2019). Otomatik katılım sistemi: Zorunlu devlet borçlanması ekseninde bir değerlendirme. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 64-80.
- Öztürk, H. S. (2012). *Verimlilik ve adalet ilkeleri açısından Türk vergi sistemindeki değişimin analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlivan, O. (2009). *Kamu maliyesi*. Trabzon: Derya Kitapevi.
- Püren, S. (2023). Vergi yükü üzerine literatür incelemesi. *Karaelmas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 117-138.
- Pürsünerli Çakar, E. (2013). Vergiye karşı direnme şekilleri ve vergi inzivası. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 1293-1314.
- Sabankaya, M. (2019). Vergi kaçakçılığının etkilerinin kayıt dışı ekonomiye olan eğilimler açısından incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 160-166.

- Sağbaşı, İ. ve Başoğlu, A. (2005). İlköğretim çağındaki öğrencilerin vergileri algılaması: Afyonkarahisar ili örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 123-144.
- Sağlam, M. (2013). Vergi algısı ve vergi bilinci üzerine bir araştırma: İktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinde vergi algısı ve bilinci. *Sosyoekonomi*, 19(19), 315-334.
- Sandalcı, U. (2020). Vergiden kaçınmayı etkileyen faktörlerin yapısal eşitlik modeli ile analizi. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 4(3), 1033-1056.
- Saraç, Ö. (2010). Vergi harcamaları ve iktisadi etkileri. *Maliye Dergisi*, (159), 262-277.
- Saraçoğlu, F. (2004). Vergi kapasitesini belirleyen faktörler ve Türkiye’de vergi kapasitesi. *Vergi Raporu Dergisi*, (71), 91-103.
- Saygın, Ö. (2013). *Vergi uyumu ve vergi idaresinin vergi uyumuna etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schmölders, G. (1968). Zehn Jahre sozialökonomische verhaltensforschung in Köln. *The Conference Journal of Financial Studies Center*, 16, 143-152.
- Soğukpınar, G. (2009). *Vergilemede adalet kavramının sosyo-ekonomik analizi: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sonsuzoğlu, E. (1997). *Ödeme gücüne göre vergileme ilkesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Strielkowski, W. and Cabelkova, I. (2015). Religion, culture and tax evasion: Evidence from the Czech Republic. *Religions*, 6(2), 657-669.
- Susam, N. (2012). Aşırı vergi yükü kavramı ve aşırı vergi yükü hesaplamalarında telafi edilmiş talep eğrilerinin kullanılması. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, (39), 57-70.
- Şahbaz, K., ve Akgül, Ö. ve Yardımcıoğlu, F. (2014). Fırıncı esnafının vergi bilinci ve vergi algısı: Sakarya ili örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 59-82.

- Şanver, C. (2017). Türk vergi sisteminde vergi kabahat ve suçlarına uygulanan yaptırımların caydırıcılığı araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(29), 91-106.
- Şengül Çelikay, D. (2019). Muhasebe perspektifinden vergiden kaçınma kavramı. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12(2), 353-376.
- Şentürk, S. H. (2006). Vergilemede adalet ilkesi karşısında düz ve artan oranlı vergiler. *Çimento İşveren Dergisi*, 16-25.
- Şenyüz, D. (1994). *Türk vergi sistemi (gelir vergisi)*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Taşkın, Y. (2012). Vergi psikolojisi ve vergiye karşı mükellef tepkileri. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, (54), 67-90.
- Taytak, M. (2010). İlköğretim II. Kademe öğrencilerinde vergi bilincinin tespiti: Ampirik bir araştırma. *Maliye Dergisi*, (158), 496-512.
- Taytak, M. (2016). Vergi kültürünü belirleyen faktörler ve mükelleflerin demografik özelliklerinin vergi kültürü üzerindeki etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1933-1957.
- Tekin, A. ve Gümüş, Ö. (2014). 1982 Anayasası'nda yer alan vergileme ilkelerinin felsefi temelleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 243-258.
- Temel, R. (2019). Poujade ve sarı yelekliler hareketlerinin vergi grevi/verginin reddi olguları etrafında analizi. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 77-104.
- Teyyare, E. ve Kumbaşı, E. (2016). Vergi bilinci ve vergi ahlakının gelişmesinde maliye bölümü eğitiminin rolü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 1-30.
- Teyyare, E. ve Dirican, H. (2022). Adam Smith'in vergileme ilkeleri çerçevesinde vergiye gönüllü uyumun analizi. *International Journal of Public Finance*, 7(1), 1-26.
- Torgler, B. (2003). To evade taxes or not to evade: That is the question. *The Journal of Socio-Economics*, 32(3), 283-302.
- Torgler, B. (2004). Tax morale, trust and corruption: Empirical evidence from transition countries. *CREMA Working Paper*, (5), 1-25.

- Turan, T. (2008). Maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Bir literatür incelemesi. *Sayıştay Dergisi*, (69), 17-35.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe sözlük* (12. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uğurlu, H. (2019). Vergilendirmede basitlik ilkesi açısından Türk vergi sisteminin değerlendirilmesi. *The Journal of International Scientific Researches*, 4(2), 178-194.
- User, İ. (1992). Vergi psikolojisi ve vergilemenin psikolojik sınırı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (1), 63-78.
- Uzunali, E. ve Altun, E. (2020). Türkiye’de negatif gelir vergisi sistemi önerisinin bütçe üzerine etki analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47), 383-410.
- Üstüm, Ü. S. (2003). Vergi hukuku ile ilgili anayasal ilkeler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 251-271.
- Yalçın, E., Güneş, S. ve Hotunluoğlu, H. (2024). Gelir dağılımı ve vergi gelirleri arasındaki ilişki: Panel veri analizi. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 17(1), 35-50.
- Yanık, A. ve Doğan, E. (2022). Vergi bilinci ve vergi algısı: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerine bir uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(44), 1-24.
- Yayla, H. E., Özbek, M. F., Topal, M. H. ve Cengiz, E. (2009). Para sevgisinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 2(3), 51-78.
- Yereli, A. B. ve Ata, A. Y. (2011). Vergi adaletine ulaşma yöntemleri çerçevesinde fayda ilkesinin teorik açıdan değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, (161), 21-32.
- Yeşilyurt, Ş. (2015). Vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi: Maliye ve ilahiyat bölümü öğrencileri örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 36-56.
- Yıldız, G. ve Bakır, Z. (2019). Lise öğrencilerine yönelik vergi bilinci: Eskişehir örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 294-307.

- Yiğit, U. ve Öztürk, İ. (2017). Mali güce göre ödeme anayasal ilkesinin vergi benzeri mali yükümlülükler üzerine uygulanabilirliği. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 6(12), 609-648.
- Yiğit Çetin, U. (2022). *Vergi ahlakı ve vergi ahlakının gelişmesinde maliye bölümü eğitiminin rolü: Dumlupınar Üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yolal, M. (2017). Verginin tarihsel gelişiminin ve mali fonksiyonunun geçmişten günümüze değerlendirilmesi. *Vergi Raporu*, 39(468), 76-84.
- Yoruldu, M. ve Zeybek Yoruldu, N. (2016). Türkiye’de vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde vergi denetimi ve muhasebe meslek mensuplarının rolü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 51-70.
- Yoruldu, M. (2019). Vergilendirmenin güvenliği açısından karşıt inceleme kurumu: Mahiyeti, hüküm ve sonuçları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 415-419.
- Yoruldu, M. (2019). *Türkiye’de vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde meslek mensupları ve bağımsız denetçilerin etkinliği: İzmir ili örneği*. İstanbul: Hiperyayın.
- Yoruldu, M. (2020). Vergi uyumu ve vergiye uyum sağlayan mükelleflere tanınan vergi teşvikinin değerlendirilmesi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 55-64.
- Yoruldu, M. (2020). Maliye önlisans öğrencilerinin vergi ahlâkı ve vergi bilincinin ölçülmesi: Kula Meslek Yüksekokulu örneği. *Vergi Dünyası*, 5(3), 55-64.
- Yoruldu, M. (2021). Türkiye’de vergi harcamalarının vergilendirmenin fonksiyonları açısından değerlendirilmesi: 2019-2023. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, (65), 139-150.
- Yoruldu, M. (2022). Vergi sosyolojisi kavramı ve İbn-i Haldun’un vergi sosyolojisi yaklaşımının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(1), 190-203.
- Zorlu, Ö. (2012). *İlköğretim çağındaki öğrencilerin vergi bilinci düzeyi ve vergi bilinci düzeyi ile ilgili örnek uygulama (Ankara ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

